

A ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE
ÉS A MAROS MEGYEI TANÁCS
SZÉPIRODALMI FOLYÓIRATA

Főszerkesztők:
MARKÓ BÉLA
(1989. december – 2005.)
GÁLFALVI GYÖRGY
(2005. december – 2007.)

Főszerkesztő:	KOVÁCS ANDRÁS FERENC (vers)
Szerkesztők:	DEMÉNY PÉTER (esszé) LÁNG ZSOLT (kritika) SZABÓ RÓBERT CSABA (honlap) VIDA GÁBOR (próza)
Tördelőszerkesztő:	MOLNÁR ROZÁLIA
Korrektor:	SZÓCS KATALIN
Tipográfia:	BIRTALAN KÖLÖK ZSOLT IRSAI ZSOLT

TARTALOM

MARKÓ BÉLA:

Ujjlenyomat; Összekeveri; Külön-külön (Szonettek) ■ 5

SZILÁGYI JÚLIA:

Ajándék (Emlékirat) ■ 7

JÁNK KÁROLY:

Télvíz idején; Február; Március; A hóvakonddal; Marad még ez a tél; Kérdés–felelet (Versek) ■ 13

SZAKÁCS ISTVÁN PÉTER:

Játék sötétben és fényben (Novella) ■ 17

BÁLINT TAMÁS:

Lávsztori (Verses regény, részlet) ■ 28

LOKODI IMRE:

Icu szeme (Novella) ■ 31

MAGYARY ÁGNES:

Nyaralás (Novella) ■ 42

SIMONFI ISTVÁN:

Ősz; Rimbaud hazatérése (Versek) ■ 49

PINTEA LÁSZLÓ:

Tükör által (Novella) ■ 53

VASZILIJ BOGDANOV:

Keresztúton (Versciklus) ■ 64

DOKUMENTUM

KENÉZ FERENC:

„Hogy, hát te nem írtál naplót?” (Emlékkönyv, II. rész) ■ 72

SÉTATÉR

LÁNG ZSOLT:

„Nekem nagyon boldog foglalkozásom van”
(Beszélgetés Károlyi Csabával) ■ 84

NÉZŐTÉR

BODÓ MÁRTA:

Komikus ötletbörze és hiányérzet ■ 91

FÓRUM

KÁNTOR LAJOS:

Rajzoljuk újra Karácsony Benő arcát ■ 95

TÉKA

DÉNES HALASI GABRIELLA:

A képzelet bölcsessége

(Bogdán László: *Ricardo Reis Tahitin*) ■ 106

CSEJDI ILDIKÓ:

Szonettben gondolkodni (Markó Béla: *Előlnézet*) ■ 108

TALÁLT VERS

MAGYARI LAJOS:

Valamint ■ 111

WWW.LATO.RO

archívum / szerzők / hírek / Látó Színpad – képek / linkek /
szemle / Látó-repertórium

Markó Béla

UJJLENYOMAT

Tudom előre, hogy milyen lesz végül
az aranyeső szirma idekint,
és odabent majd hány sort kell megint
papírra vetnem, míg lassan felépül,

sokadszor már, egy réges-régi forma,
mint egy jázmin- vagy japánbirs-virág,
mert ugyanannyi szótag a világ,
nem fér se több, se kevesebb egy sorba,

éppen olyan lesz mindig, újra s újra
minden levél, s a mindenható ujj
ugyanolyan mintát présel rá, semmi

nem változik, ugyanazon az úton
járunk, már rég meg kellett volna unnom,
s jó lenne rajta ismét végigmenni.

ÖSSZEKEVERI

A sok virágot Isten mind kicsalta,
s magukra hagyta őket, míg a tél
egy pillanatra éjjel visszatér,
hogyan két marékkal szórja a viharba

a szirmokat az ördög, vagy ki tudja,
talán mégiscsak a mindenható,
mert együtt van még a hó és a hó,
s hideg szájával a szél most kifújja

a fázós ágakon a napvilágot,
s már azt hinnéd, ezúttal tévedett,
és egykettőre besötétedett,

hiába gyújtott itt-ott gyatra lángot,
pedig dehogy, ám ő sem szedheti
széjjel, csak hogyha összekeveri...

KÜLÖN-KÜLÖN

Megint csontvázvá lesznek a melegben,
elmocskolódik lent a rózsaszín
hálóing, végigfutnak csontjain
a fényes esőcseppek, meg-megrebben

a magnólia, túlfelől pedig
kékesfehér pizsamáját a fűbe
ledobja, átizzadva, összegyűrve,
az orgonabokor is, vetkezik,

s találkozik a kétféle anyag,
elkeverednek, együtt romlanak-
rothadnak el, végre egymáshoz bújva,

hogy majd ismét külön-külön virág
nőjön belőlük, mert magnóliát
vagy orgonát képzelhetnek csak újra.

AJÁNDÉK

A nevek ismerősek voltak. Úgy is mondhatnám, hogy ismerőseim voltak. Ugyanolyan profán varázssal, ahogyan az esti mesében az ágyamhoz hívta Jancsit és Juliskát, anyu olykor szólt Ábrahámról, Sáráról, Izsákról, Jákobról is. És volt egy gyűrött, puha fedelű könyvünk, ott találtam a földön, a lakásban, amelyet kiutaltak nekünk, mert az előző lakóktól eltérően, anyám és én életben maradtunk. Hazajöttünk a bujdosásból. De nem volt hol laknunk. És abban a naiv rajzokkal illusztrált, gyerekeknek szánt könyvben, nagyon régies nyelven, különös történeteket olvastam. Így aztán, amikor – még az iskolák államosítása, a vallásoktatás megszűnte előtt – hittanórán a rabbi megkérdezte, hogy mit tudok Ábrahámról, elmondtam, amit tudtam: hogy nagyon öreg, nagyon vallásos bácsi volt, olyan nagyon vallásos, hogy képes lett volna megölni a saját fiát, hogy az Istennek kedvébe járjon. A rabbi tiltakozón emelte égnek a karját:

– Nem megölni, gyermekem! Feláldozni Istennek!

– Az mindegy – feleltem. Éppen hozzá akartam tenni, hogy már hallottam, épp azokban a napokban, áldozatokról. De azt, ami velük történt – még nem tudtam, hogy mi –, nem az Isten parancsolta. Csak eltűrte. Legálábbis én így értettem, amit a felnőttek beszéltek. De ekkor a rabbi közelebb lépett, és a szemembe nézett:

– Mi az édesapád?

– Káderes. – Hogy ez mit jelent, én sem tudtam, de jobban hangzott, mint bevallani, hogy foglalkozására nézve rádiós. Mert azt is hallottam, persze a felnőtt beszélgetésekre fülvélve, hogy kisiparosnak számít, és az nem jó, nem szereti az új vezetés.

Sóhajtott a rabbi. Sajnáltam, hogy elszomorítottam. De hát nem vagyok hibás, gondoltam: igazat mondtam. Ő meg csak annyit mondott, hogy nem muszáj hittanórára járnom. Az osztályzatot majd elküldi az iskolámba. Nem búsultam, hogy nem próbál meggyőzni, hívót nevelni belőlem. Egyikünk sem tudhatta, hogy az is leszek egy ideig, hívő. Csak éppen másban fogok hinni. Profi volt a rabbi a maga tisztas területén. És profi volt, egészen más módon, mint aki kihallgatott, a más hatalmat szolgáló Securitate-tiszt majd tíz év múlva. Mindenben különböztek. De az is hamarabb felismerte, mint én magam, hogy mire nem vagyok alkalmas.

Másodévesek voltunk mi hárman, Nagy Kálmán, Szilágyi Domokos meg én, és együtt olvastuk, vagyis felváltva – a kötetek kézből kézbe vándoroltak –, Thomas Mann József-tetralógiáját. Szentírás-teremtők méltatlan leszármazottja voltam én, még akkor Biblia-tudatlan zsidó. Minduntalan megtorpantam, hol ezt, hol azt kérdeztem. Hiszen, mondom, a nevek ismerősek voltak anyám meséiből, de hát akkor, négy-öt évesen másként értettem és nem értettem e távoli ismerősök cselekedeteit, mint 1956 nyarán, húszévesen. A barátaim meg lelkészek fiai voltak, készségesen és fölényesen meg-megkínáltak hazulról hozott tudásukkal. Káprázott a szemem attól a tudástól, vakító volt és sejtelmes, és új látószöveget nyújtott. Ez zarba hozott. De öröm volt, mint minden felfedezés. Köszönet járt érte a közvetítőknél. „Csak azt kapod vissza, ami a tiéd” – vonta meg a vállát Szisz. Hogy-hogy az enyém, és most visszakapom? Kétezer éve vesztettem el! (Csak körülbelül az utóbbi százötven évben – helyesbít filozófus fiam.) Kálmán hozott nekem egy Bibliát. Megismerkedtem Károli Gáspár dübörgő nyelvével. Aztán ahogy telt-múlt az idő, egyre több bibliám lett, Gyimesi Évától is kaptam, meg Selyem Zsuzsától is. Van román és héber nyelvű bibliám. Gyűjteményem legrégibb példánya egy zágoni udvarházból került elő: Dálnoki Veress Dániel ajándéka. *Budapest, 1873* – és alatta – *Kiadja a brit és külföldi bibliatársulat* – ez olvasható az előzéklapon.

Én ugyan ekkor (még némiképp megzavart) kommunistának tudtam magam. Minden adott volt a világnézeti válsághoz. Nem következett be. Hihetőleg Nellitől, a Dávidovits testvérek szellemi vezérétől, vagy az ő valamelyik olvasmányából származott hipotézis vagy álom, én a húgától, anyámtól hallottam valamikor régen: *Jézus volt az első kommunista*. Csak fél füllel figyeltem oda, de nem felejtettem el. Valahogy megnyugtató, kiegyenlítő az ellentmondásos információkat. Már túljutottam volna értelmi inaskorom fundamentalista szakaszán? Most veszem észre, hogy feljegyzéseim leggyakoribb retorikai fordulata a „nem tudom”. De hát nem is tudni akartam én mindazt, ami már látható volt. Nem tudni akartam, hanem hinni. Bízni. Lelkesedni. A hívő ragaszkodása volt ez valami tiszta és bölcs erőhöz, amelyhez magam is tartozni akartam, a félelem és szégyen gyötrelme után. Ebben a hitben a világ világos volt, ilyen szép szavakkal ékes. Még nem hívtam valóságnak. Fehér és fekete színeiben a jó és a rossz egyértelműen és főként megnyugtatóan elkülönült. Sztálin halálakor verset írtam, könnyes szavakat. Emlékszem két sorára: *A fájdalom a szívembe harap / úgy tűnik, mintha lebukna a nap*. És tízéves fűzfapoétaként, csalárd győzelemmel végződő választások gyanútlan kampányügynökeként ügyet-

len rímekben fejezem ki rajongásomat. Kézről kézre jár egy bizonyos körben, bekerül fénymásolatban a helyi napilapba a csodagyerek csúnya kézírása: büszke vagyok, és szégyellem magam. Aztán anyám megjegyzésére, hogy ennyi évvel a háború után már nem kéne jegyre árusítani a kenyeret, éppen ebédnél ültünk, felugrottam, sírós hangon kiabáltam, hogy nem eszem egy reakciós főztjét, és kirohantam a konyhából. Ekkor, tizenhárom évesen, mint szovjet pionír nyakkendővel a legjobbak közé emelt éltanuló, úgy éreztem, nem tűrhetem az ilyen beszédet. Hiúság keveredett bennem az elvakultsággal. Kiválasztottságom látható, büszkén viselt szimbólumáért, azért a lángvörös műselyemért a nyakam körül, bármit megtettem volna. Elégtétel volt a sárga csillagos megbélyegzettségért? Veszélyes egyensúly! Addigi tapasztalataim szerint emberi méltóságom foka, mértéke, helyem a világban függ ezektől a kiabáló színű textíliáktól: viselésük lefokoz vagy fel-emel, mindenképp láthatóan megkülönböztet a többiektől, akik nem hordanak effélet. Üzenet. Jelzés a külvilágnak: lám, ki vagyok! És mi vagyok! Osztagvezető akartam lenni. Rang kellett. Hatalom. Úgy éreztem, az osztályban leginkább engem illet meg a vezetés joga: elviselt szenvedéssel és kivívott érdemmel szolgáltam meg.

Hogy nem a hatalmi csáberő győzött, szinte a véletlennek, egy jótékony hatású kudarcnak köszönhettem. Szerencsémre nem teljesült vágyam, kiskorúaknak nyújtott kóstoló a politikai karrierből: osztályfőnöknőnk, az orosz-tanárnő javaslatára az a barátnőm lett osztagvezető, akinek kiváló fogorvos apukája éppen akkortájt a tanárnő fogait kezelte. Először értettem meg valamit a hatalmi játékok logikájából. És utoljára akartam másokat vezetni. Nem is tudtam még, hogy a sértett büszkeség milyen tartós erkölcsi immunitást kínál. Zsuzsi lepődött meg leginkább az előléptetésén: nagyapja városunknak talán leggazdagabb embere volt. Az osztályfőnöknő Bukovinából menekült a szovjethatalom elől, nem ismerte a helyi viszonyokat. Egy-két év múlva már nem mert volna ilyen döntést hozni.

És persze tíz év múlva mindez már – kétségtelenül tanulságos – emlék volt csupán. A József-történet pedig, ez a „humoros ének az emberiségről”, ahogyan művét a szerző a maga ironikus ellágyulásával nevezi, lázadás is volt, szent hagyomány, a judaizmusra jellemző vita a Teremtővel – ezt felismertük mi hárman, különbözésünkben is nagyon egységes lektorok. Mert a próbatétel végén, ha valaha van vége egyáltalán, és ha elváltatjuk az ember küzdelmét az isteni szándéktól, mégis az isteni szándék valósul meg, a happy ending, számtalan bukással, kudarcral, szenvedéssel szemben, mint vigasz, mint remény, az istenadta emberi értelem diadala a szintén

istenadta emberi gyarlóság fölött. Ez volna a vallás? – kérdeztem magamtól. Szükséglet? Hogy van válasz? Vannak sok ezer éves válaszok arra a kezdetre? Madách Ádámjától eltérően, én *ezt* nem tudom feledni, nem a *véget*, nem, hanem a kezdetet. Mert az emberiség története, esetleg maga a történelem mint ismétlődő valóságok eredete, folyamata, igen, a kezdet mégis csak az, hogy Káin megöli Ábelt. Az egyik ember a másikat. A testvér a testvért. József testvérei halálra szánják édesanyja, Ráchel élete árán sikerre született öccsüket, a rendkívülit, az atyai szeretettől eltelt, elkényeztetett csodagyereket, aki az ugyancsak ősi nép, a görögök által is gyakorolt és kárhoztatott, büntetéssel sújtott hübrisszel előhívta – és előhívja, valahányszor a fölöttes én nem figyel oda – emberi mivoltunk sötét oldalát.

És most előre kell szaladnom a magam lelki életrajz idejében vagy egy fél évszázadot. 2103 telén a mentők sebtében elszállítottak a kardiológiára. A kórteremben hárman voltunk. Az ajtó felőli ágyban fekvő betegársam olvasott. Szinte páratlan kórházi tapasztalat! Okos és szép, negyvenes özvegyasszony volt, tudományos kutató, férjét nem sokkal azelőtt autóbalesetben veszítette el – belebetegedett a veszteségbe. Beszélgettünk. Én a közepső ágyban feküdtem. Az ablak mellett meg egy idősebb falusi asszony, szavát alig lehetett hallani. Oda-odafigyelt a beszélgetésünkre, és néha kérdezett valamit. Aztán belépett egy görög katolikus lelkész. Sok pap látogatja a kolozsvári klinikák betegeit, főként görögkeletiek (magyar lelkészt nem láttam eddig), hogy Krisztus szeretetével vigaszt nyújtson a szenvedőknek. Ezen a falusi asszonyon kezdte, jó szakmai ösztönrel, nevezhetjük akár tapasztalatnak is, áldásos tevékenységét.

– Hogy hívnak, lányom? (a fia lehetett volna) – Maria vagyok. – Az Úr-nak gondja van rád. Rövid ima tolmácsolta ezt a gondoskodást. A falusi néni hálásan mondta utána az ima szavait. Ráncos arca átszellemült. Aztán a vigasztaló papi kéz két ujjá szentelt olajjal megérintette a hálás beteg homlokát.

Én következtem volna. – Zsidó vagyok – mondtam, talán kissé morgóván, háritásképpen, miután kérdésére udvariasan elrebegtem a nevemet. – Egy Istenünk van – felelte a pap a gyakorlat meggyőző biztonságával, és az az olaj, erős illatával már ott is volt az én kétkedő fejemen.

Látogatónk mögött becsukódott az ajtó. És ekkor a szomszéd ágyból, jobb felől, elhangzott a kérdés: – Miért kellett megmondania, hogy zsidó?

Mi volt ez? Gyanútlan szemrehányás? Kíváncsiság? A befogadási szándék kéretlen gesztusa? – Mert nincs miért titkolnom a származásomat – válaszom magamat is meglepő határozottsággal hangzott. Némi csend kö-

vette. Folytatnom kellett. – Több mint kétezer éve, gazdag hagyománnyal érkezünk az európai történelembe. Hoztuk az Ószövetséget. Ez az örökségem. Nem kell szégyenkezni és titkolózni.

– Tudom. Tudom. Felejtse el a kérdésemet. Szégyellem magam. Haragszik?

– Dehogyan haragszom. Őszinte volt. Kimondta azt, amit mások is gondolnak.

Több énünk van. Az én vallásos énem, serdülőkoromban, nem titok, a kommunizmus híve volt. A megváltást kissé módosítva, azaz félreértve, gyermek magam megmenekülésével tévesztettem össze az ajándékot. Azt az ajándékot, hogy egy ideig a félelemtől mentes élet hitében éltem. És bár ebből kigyógyultam, mert olyan volt, mint egy betegség, némely lázálom eszméletlen boldogságával, nem tudtam, és máig sem tudom, mit kezdjek az Atyának egy képzett irodalomtörténészünk által feltételezett garanciáival. És azzal sem, hogy „a világ rendben van”, persze azoknak, akik „Vele diskurzust folytatnak”.

Válaszol-e nekik egyáltalán? Mert ha az Atya szándéka az volt, hogy a Fiú áldozatával megváltsa a bűnös, a szenvedő világot, akkor mi szükség volt Júdásra? A Júdás áldozatára? Az árulásra? A szégyenre? A kétségbeesésre? Az öngyilkosságra? Az, aki mindent megtilthat másoknak, és megengedhet Magának, ezt is megteheti? Hogy eszköznek használja, instrumentalizálja a saját képére és hasonlatosságára alkotott teremtményeit? És ha az egyházak úgy járnak el az eretnekeikkel, mint a jeruzsálemi főpapok (meg az utódaik Spinozával), márpedig az egyházak története bizony ezt példázza, akkor miért kell egy egész népet, kisdedtől aggastyánig büntetni az idők végezetéig? Bűnbakká, áldozattá tenni? Tolsztojjal kérdezem, és ő aztán igaz keresztény volt, hát olyan ez a világ, mint amelyiket megváltottak?

Telt, múlt az idő, és meghozta, amit már nem is reméltem, amíg szülőföldem határai között, mint valami börtönbe zártan éltem: végre utazhattam. Ahol Kálvin nyomait kerestem, ott találkoztam a Korán Józsefével. Igen, éppen Genfben, egy szép és tudós egyiptomi asszony jóvoltából. Az a tizenhatodik századi arab kézirat, amelyet felfedezett és okadatolva franciául kiadott, valóságos kincs a tudomány számára. Folklorizált, némiképp kicifrázott, az *Ezeregy éjszakára* emlékeztető fantáziával megmódolt szöveg: hőse valójában nem szó szerint azonos a Korán tizenkettedik szurátájában szereplő Jusuffal sem, még kevésbé a Genézisből vagy az eredeti zsidó forrásból ismert József szűkszavú históriájával. De bizonyos könyvek

sorsát olykor még a szent szövegekkel foglalkozó személyek sem kerülhetik el. Az előkelő kairói polgárcsalád lánya szabadságra és tudásra vágyott. Európában vélte megtalálni. Keresztény emberhez ment feleségül, hitet cserélt, két fiút szült, közben tanult, és összehasonlító művelődéstörténetet tanított a genfi egyetemen. Kutatói munkájának eredménye az említett gyönyörű könyv, amelyet a kezemben tartok – tőle kaptam. De ő már lemondott a kutatásról. Egyetemi katedrájáról is. Fordítónak szegődött az ENSZ-hez. A genfi püspök ugyanis helytelenítette, hogy a tekintélyes ügyvédnek, az egyház jogtanácsosának a neje pogány szövegekkel, mint azonos értékűekkel együtt elemezze, és azokkal összevetve tegye közzé a Teremtés Könyvének 37. és 50. fejezetét. „Fontosabb a férjem és a fiaim jövője, mint az én karrierem.” Továbbadandó emlékem lett az is, ahogyan történetét, önérzetes alázattal, elmesélte nekem ezt egy asszony, aki szabadságot és tudást keresett Svájcban.

Nem tudom, sajnáljam a megalkuvó tudóst, vagy tiszteljem benne az önfeláldozó családanyát. Lemondott arról az emberi jogáról a szabadsághoz, amelyért fiatalon megküzdött, amelyért szembeszállt örökölt kultúrája tabuival, hogy aztán más tabuknak rendelje alá az életét. A felvilágosult Európában.

És az én döntéseim? Lázadások voltak. De ez külön történet.

Jánk Károly

TÉLVÍZ IDEJÉN

Tücskünk lefagyó lombban
fázik, kuporog hosszan.
Nem szól, dalokat altat,
télvíz idején hallgat.

Jöjj hát, szaporán, lobbál,
síppal vagy akár dobbal
nyissunk zenedét mostan!

Hozd hát hegedűd, okkal
húzd már a vonót, dobbants –
forró dalokat lobbants!

Tücskünk lefagyó lombban
fázik, didereg, koplal.
Télvíz idején hallgat,
nem szól, dalokat altat.

FEBRUÁR

Csúf a tél
köröttem,
hol vagy, ó
mögöttem
nyári nap,
belátom,
tél van, ó
barátom.
Elhagyott
reményem,

megfagyok
 egészen –
Január
 parancsol,
február
 havat tol,
téli fényt
 lapátol,
fog vacog
 zajától,
megfog és
 léláncol
rút halál,
 kaszás pók!

MÁRCIUS

Bokrai közt a tavasz lép,
lépteit óvja az erdő,
olykor az ég viharos még,
űzi a szél, a tekergő.

Lopva közelg a tavasz már,
szűnik a kései szender,
karcos az ég, viharos tán,
s még beborul lila szemmel.

Szűnik a kései szender,
csendes a szél, a tekergő,
roppan egy ág – csacsi kedvvel
jádni tanulgat az erdő.

A HÓVAKONDDAL

Fehér fűszálak
között a tél jár, együtt
a hóvakonddal.

MARAD MÉG EZ A TÉL

Hujázó hejehaj,
marad még ez a tél,
abajgat, ajajaj,
fehéren feketén.

Fagyálló szavaink
nyikorgó szekere
kereplő dala is
agyonhűlt, berekedt.

Kitartó szavaink
toporgó lovak ott,
lovaknak inain
remegnek a napok.

KÉRDÉS–FELELET

– Apa, mondd, az évszakok...?
– Vannak jó és rossz napok.

...hogyan telnek egyre-másra?
– Egyiket a másik váltja.

– Pitypang szirmát hogyha bontja?
– Tavasz köszön rád naponta.

– S ha a nap tűz fenn az égen?
– Megérkezett a nyár régen.

– Mitől esik az eső?
– Felhőt ráz a teremtó.

– És amikor dörög az ég?
– Tekézik az angyali nép.

– Miért hull le a levél?
– Mert fújja az őszi szél.

– És amikor havat látunk?
– Tél fonja be minden álmunk.

– Mitől forog az idő?
– Mitől a fű újranő!

Letűnt már január,
de mégis havazik,
kirostál a hideg,
mi lesz még tavaszig?

Hujázó hejehaj,
marad még biz' a tél,
havat hint, betakar
fehér a feketén.

JÁTÉK SÖTÉTBEN ÉS FÉNYBEN

Hónapokkal ezelőtt Vikitől hallottam először a kiállításról. Egy belvárosi presszóban futottunk össze egy kis csevelyre. Már nem emlékszem a részletekre. Csak arra, hogy tutira fel volt dobódva. De hát ő már csak ilyen. Még a gimiből ismerem. Osztálytársnők voltunk a felső tagozaton. Minden újdonságtól begerjed. Tele van a lakása haszontalan kütyükkel, örökifjúságot garantáló csodaszerekkel, misztikus lelkigyakorlatokat tartalmazó kézikönyvekkel.

– Ilyenben még nem volt részed, Timi – áradozott lelkesen, s közben olyan szaporán rezgettette a műszempilláit, hogy attól tartottam, a diétás kólájában landolnak, vagy ami még rosszabb, az én kávémban. – Ígérd már meg, hogy megnézed – trillázta búcsúzáskor, és túsarkú cipőjében öntudatosan elbillegett a szemközti áruház irányába, ahol valami promóciós parfümöt reklámoztak éppen, amitől – a szórólap szerint – még a hóemberek is tutira beindulnak.

Néhány hete az újságban is láttam egy cikket erről a „különlegesnek” nevezett kezdeményezésről. Akkor azonban átsiklottam fölötte, mert valami laza állásajánlatra vadásztam éppen. Az ilyesmire nem árt odafigyelni, különben könnyen ráfázhat az ember. Főleg, ha a húszas évei közepén járó szingli csaj, aki után hátrafordulnak a felügyelet nélkül kószáló pasik. Nem tudom, miért képzei a hím munkaadók többsége a jó alakú, közvetlen modorú, divatos cuccokat viselő fiatal nőkről, hogy első szóra ágyba bújnak velük. Féléve, amikor egy külföldi utazásokra szakosodott turisztikai cégnél állásinterjúra jelentkeztem, az irodavezető, egy nyeszlett, korpás hajú fazon kertelés nélkül a tudomásomra hozta, hogy az állásajánlatukban megszabott felsőszintű angol és olasz nyelvtudás mellett szakavatott kézimunkára is számít a részemről. Szóval fokozott figyelemmel böngészem az apróhirdetéseket, s ha a gyengébb nemnél feltételként szerepel a jó megjelenés, működésbe lép a belső riasztóm, mert szinte biztos, hogy nem csak a szellemi kompetenciáimra tartanak igényt.

Szerencsére pár nappal később találtam munkát. Éppen ideje volt, mert már kezdtem kifogyni a pénzből. Felvettek elárúsítónőnek egy kis belváro-

si könyvesboltba. Bölcsész diplomával ez már tényleg nem semmi a mai világban. Különbözik nyugis egy hely. Napi nyolc órát ücsörgök a pultnál. S attól sem kell tartanom, hogy a magyar és világirodalom klasszikusai szexuálisan zaklatnának. Jobb munkakört nem is találhattam volna, hogy befejezzem végre a három éve elkezdett doktori disszertációt a neoplatonizmus hatásáról a szépirodalomban.

Ma három hete éppen, hogy fölfedeztem az óriásplakátot. Ott terpeszkedett a metrálóuljáróval szemközti ház tűzfalán. Azóta sem értem, hogy nem láttam meg előbb, pedig naponta elmentem alatta. A fekete alapon figyelmeztetően vibráltak az ezüstsínű betűk: *LÁTHATATLAN KIÁLLÍTÁS. TAPASZTALD MEG TE IS, MILYEN, HA HIRTELEN ELVESZÍTENÉD A LÁTÁSODAT.*

Mintha csak akkor jutott volna el az agyamig, hogy igazából miről is van szó. Hirtelen bevillant a nagyapám emléke. A háborúban vakult meg, évtizedekkel azelőtt, hogy én megszülettem volna. Egy, a halántékát érő lövéstől, mindkét szemére. Amint ott feküdt a földön, utoljára a csillagok fényét látta pislákolni valahol az elérhetetlen magasban. Aztán örökre belesüllyedt a feneketlen sötétségbe. Legalábbis így mesélte mindig, amikor az a végzetes éjszaka szóba került. A családi legendárium szerint ő vigyázott rám pici koromban, amikor a szüleim nem voltak otthon. Órák hosszat üldögélt az ágyam mellett az álmatag őrízve, ha pedig ébren voltam, mesét mondott. Szegény nem látta az arcomat soha. Hetedikbe jártam, amikor meghalt, s én megfellebbeztem róla. Mint oly sok mindenről. Talán, mert ez az élet rendje. Vagy mert így kényelmesebb volt nekem. Igen, mindez átfutott rajtam, amint az utcán megtorpanva azokat a belém világító szavakat bámultam.

A kiállítás a Sétatér melletti utcában volt, mindössze három metrálómásnyira a paneltől, ahol az egyetem elvégzése óta egy garzont bérelek. Másnap szombat volt, nem kellett dolgoznom. Úgy terveztem, reggel elmegyek a kiállításra, s a nap többi részét újplatonistáimmal töltöm a könyvtárban.

Este későn feküdtem le. A szoba éjszakai homályában forgolódva nagyapám elképzelhetetlen sötétségére gondoltam, amelybe másnap ideiglenesen én is elmerülök majd.

Reggel fáradtan ébredtem. Főztem egy méregerős kávét, hogy helyre kattanjak, s az ablak előtt kortyolgatva, a kihalt utcát néztem, a kopár házakat, a láthatár pereméig torlódó piszkos háztetőket. Reménytelenül sivár volt a város. Pedig mennyire pörgősnek és változatosnak találtam, amikor vidékről feljöttem ide tanulni. Lehet, hogy mindig is ilyen volt. Szürke és

unalmas, csak az álmaimtól nem láttam a valóságot. Lehet, hogy én is ilyen lettem, amint az álmok sorra kikoptak belőlem. Közben eleredt az eső. A vízcseppek kusza vonalakat rajzoltak az üveglapra. A házak lassan feloldódtak a szétfolyó homályban.

Kávészás után letusoltam, s az előszoba földig érő tükrében aprólékosan fölleltároztam magam. Sehol egy zsírpárna, sehol egy gyűrődés. A testem karcsú volt és hajlékony, a bőröm feszes, mint kamaszlány koromban. A szemem alatt azonban ott sötétlettek az éjszaka sunyi árnyai. Még egy ideig a szobában tébláboltam, mintha keresnék valamit, aztán felöltöztem. Farmernadrág, fehér pulcsi és könnyű sportcipő. Semmi extra. Az arcomra is csak éppen annyi sminket kentem, hogy elfedje az álmatlanság nyomait. Már alig esett. Tükörképem elmosódottan bukdácsolt a nedves aszfalton, amint a metróaluljáró felé rohantam.

Elsőnek érkeztem. A kiállítás épülete kívülről olyan volt, mint egy le-robbant sportcsarnok. Még nem nyitottak. Pár perccel később négy lány és két srác jött még. Középiskolás diákok voltak. Izgatottan beszélgettek. Az irodalomtanárunktól azt a feladatot kapták, hogy írjanak élménybeszámolót a kiállításról. Közben az eső elállt. Végre egy fekete ruhás őr beengedett. Megvárta, míg a jegypénztárnál megvesszük a belépőket, majd egy tágas helyiségbe terelt. A falak fehérek voltak. Sehol egy festmény, sehol egy fénykép vagy felirat. Valami, amin a tekintet elidőzhetett volna. Ablak sem volt. Az éles villanyfényben hunyorogva néztük egymást.

A recepció pult mögül alacsony, madárcsontú nő lépett elő.

– Tisztelettel köszöntöm önöket. A munkatársaim nevében is köszönöm, hogy a következő órát rendhagyó kiállításunkra szánják. Edit vagyok, a tárlat egyik szervezője.

Szaporán beszélt, a hangja magabiztosan csengett. Közelebb léptünk hozzá.

– Szeretnék valamit elmondani, mielőtt *oda* bemennének – mutatott a háta mögötti függönyre. – Hogy megértsék, miről is szól tulajdonképpen ez az egész. A kiállítás ötlete az egyik barátnőmtől származik, akinek a férje egy balesetben megvakult. Kezdetben abban reménykedtek, hogy visszanyeri a látását. A legjobb szemorvosoknál voltak. Neves természetgyógyászokat kerestek föl. Előítéleteiket félretéve még egy hegyaljai javasasszonynál is próbálkoztak, akiről azt mesélték, hogy csodákra képes. De se a korszerű orvostudomány, se az ősi gyógy módok, ráolvasások nem jártak eredménnyel. Szerencsétlen férfi az elején majdnem beleőrült! El sem tudják képzelni, mit élhet át az, aki egyik pillanatról a másikra elveszíti a szeme vi-

lágát... Hogy milyen az, amikor nyitott szemmel is sötétben marad az ember...

– Éjszaka sötétség van, akkor is, ha nyitva tartjuk a szemünket – vetette közbe flegmán az egyik lány.

– Valóban – fordult feléje a nő halványan mosolyogva. – De a legsötétebb éjszaka mélyén is akad egy parányi fényforrás, ami megnyugtat. Ami eligazíthat. Még ha csak egy falevélen kapaszkodó szentjánosbogártól származik is. Vagy a karórájuk foszforeszkáló számlapjáról. Ahová azonban most belépnek, ott nincs semmiféle fény. Ezt a fajta sötétséget önök nem ismerik. Ez a sötétség embertelen. Maga a teremtés előtti elképzelhetetlen káosz. Mégis sok millió embertársunk kénytelen benne élni, s próbálja nap mint nap elviselhetővé tenni. Ha végigjárják a kiállítást, a vakok világának ezt az általunk berendezett kis szegletét, talán megértőbbek lesznek velük. Figyelmesebbek. Emberségesebbek. Mert már önök is tudni fogják, milyen világatlannak lenni. Erre gondolt a barátnőm, amikor az ötletével fölkeresett.

Mellettem a diákok szorgosan jegyzeteltek. Én pedig minél előbb túl akartam már lenni az egészen.

– Kérem, adják le a recepciónál a telefonjaikat, a szemüvegjeiket – figyelmeztetett Edit a végén. – Minden olyan tárgyat, amely fényt bocsát ki, vagy balesetet okozhat. A tárlatvezetőnk már várja önöket.

A telefonokat és öngyújtókat a pult mögött ülő másik hölgy egy szürke fémszekrénybe zárta. Szemüvege egyikünknek sem volt.

Sorra beléptünk a függöny mögötti keskeny, félhomályos helyiségbe. Egy ajtó körvonalai derengtek előttünk a falban.

– Sziasztok, az én nevem Balázs. Velem fogjátok végigjárni a kiállítást – fogadott a tárlatvezető hangja.

Ritkán hallottam ilyen kellemes férfihangot. Magabiztosság és gyengédség áradt belőle. Jóleső borzongás vibrált végig a bőrömön, mintha finoman megérintettek volna.

– Ez itt a sötétség előszobája. Azért van, hogy amennyire csak lehet, felkészülhessetek a fény hiányára.

Lopva körülnéztem, de a csoport tagjain kívül senkit sem láttam.

– Az ajtó túloldalán várlak – folytatta Balázs, mintha csak hozzám intézte volna a szavait, pedig akkor még azt sem tudhatta, hogy létezem a világban. – Nyugodtan rám bízhatjátok magatokat. Jól ismerem ezt a terepet.

Amint megmozdultunk, a maradék fény is kialudt. Önkéntelenül lefékeztem. A mögöttem jövő belém ütközött.

– Bocsika, olyan hirtelen történt – hebegte zavartan.

A hangjából ítélve az egyik srác lehetett.

– Ne álljatok meg! – szólalt meg újra Balázs. – Már csak pár lépésnyire vagytok tőlem.

Lassan, tapogatózva elindultam. Ezúttal én mentem neki valakinek. Éreztem, amint az ütközéstől összerándul.

– Elnézést – mentegetőztem. – Igazán nem akartam.

Elfojtott káromkodás volt a válasz. Lassan tovább araszoltam a sötétben. Szégyelltem magam az ügyetlenségem miatt, és dühös is lettem, hogy melegebb égtájakra küldtek.

– Ne nyugtalankodjál! – hallottam egészen közlelről a Balázs hangját, s egy pillanatra mintha még a lélegzetét is éreztem volna. Dohány- és mentaillatot. – Nyújtsd előre a kezed, hadd segítssek átlépni a küszöbön!

Miközben tévován engedelmeskedtem, döbbenten észleltem, hogy semmit sem látok a karomból. Mintha a sötétség fölemésztette volna. Akárcsak a testem többi részét. Önkéntelenül az arcomhoz kaptam. Mielőtt azonban megérinthettem volna, megfogták a kezem. A láthatatlan kéz szorítása határozott volt és megnyugtató. Tenyerem engedelmesen simult a másik tenyérbe.

– Megvagy. Végre elkaptalak – szólalt meg Balázs, s közben úgy éreztem, mintha elmosolyodott volna.

– Kösz, már azt hittem, sohasem találsz rám – próbáltam lazára venni. A hangom idegenül csengett, mintha nem is az enyém lett volna.

Ekkor képzeltem először magam elé Balázst. A hangja, a keze, a dohány- és mentaillata alapján. Nem volt ebben semmiféle perverz fantáziálgatás. Csak valami gyerekes védekezés. Játék. Hogy kitöltsem a körülöttem tátongó űrt. Hogy támpontot találjak abban a mindent elnyelő, szavakon túli sötétségben. Olyan egy nyolcvan körülinek gondoltam. Közel a negyvenhez, talán mert mindig is kedveltem az idősebb férfiakat. Nem holmi kigyúrt, fitneszklub-függő Adonisznak, hanem normális kinézetű pasinak képzeltem, akin nem feszül repedésig a póló, s nem pózolván mozog, mint akit folyamatosan fotóznak, hanem természetesen, könnyedén, rugalmasan. Rövidre vágott őszülő haj, hosszúkás arc, határozott vonások, elevenen csillogó, zöldeskék szempár. Nem, ez nem olyan volt, mint a *chat room* szét-káprázó valósága, ahol képernyőn lüktető betűsor vagy csupán, s tetszés szerint változtatható a karaktered, hogy becsapd a másikat. Ő igenis kézzelfoghatóan valóságos volt, s azért állt mellettem, hogy vigyázzon rám. Hogy kivezessen a sötétségből.

Egymás kezét fogva lassan elindultunk. Igyekeztem a lépteikhez igazodni, ám így is többször megbotlottam.

– Ne haragudj, hogy ilyen béna vagyok – ismételtettem halkán, akadozva. – Azt hittem, könnyebben fog menni.

– Semmi okod szégyenkezni – vigasztalt közben. – Egészen jól csinálsz, nekem elhiheted.

Éreztem, hogy a vér az arcomba tolul. Mintha azt mondta volna, hogy jó vagyok az ágyban. Hogy rám várt abban a láthatatlan világban. Az újaim szorítására, az el-elakadó lélegzetemre. Arra, hogy elveszett testemet hozzáérve újra felfedezzem és megosszam vele. Nincs mit szépítgetnem: tényleg hülye tyúkként viselkedtem. Elszálltam tőle, pedig igazából semmi különleges nem történt köztünk.

Aztán elengedte a kezem, hogy a többiek is átsegítse a küszöbön.

Amint magamra hagyottan várakoztam, páni félelem kerített hatalmába. Úgy éreztem, egy pillanatig sem bírok tovább ott maradni. Hogy azon nyomban ki kell rohannom, különben szörnyethalok, s ugyanakkor, mintha egy mélységes mély szakadék szélén álltam volna, moccanni sem mertem. Ehhez hasonló borzalmat még soha nem éltem át. A torkom kiszáradt, a szívem vadul vert, s a pólóm átnedvesedett a verítéktől. Pedig szó sem volt halálos veszedelemről. Csak egyszerűen arról, hogy ideiglenesen elveszítettem a szemem világát, s támasz nélkül maradtam a sötétben. Hiába ismételtettem görcsösen, hogy ez csupán egy játék, s hamarosan véget fog érni, az az iszonyatos félelem csak nem akart elcsitulni bennem.

A többiek is hasonló módon érezték magukat. A sötétség megtelt nyugtalan sugdolózással. Az egyik lány sírva fakadt. Egy másik remegő hangon bátorította. Ők legalább megoszthatták egymással a retteget, s ez talán könnyítette valamit a helyzetükön. Én azonban egyedül és elveszetten álltam a sötétben.

– Ezt a legnehezebb feldolgozni – szólalt meg újra mellettem Balázs, mintha csak a gondolataimban olvasott volna.

A félelem továbbra is bennem maradt, de a hangja hallatán lassan elviselhetővé vált. Valahogy hozzászoktam.

Sajnos többé már nem fogta meg a kezem. Csak a hangját hallottam. Néha meg mintha éreztem volna a dohány- és mentaillatát is. A hangja azonban igenis valóságos volt. Gyengéd és magabiztos. Nem kellett semmit sem beleképzelnem. Úgy volt jó, ahogy körbelengett. Ahogy végigsimogatott.

Mindig akkor szólalt meg, amikor szükségünk volt rá. Így aztán, ha lassan és ügyetlenül is, de végigjártuk a kiállítást. Előbb egy szoba-konyhás lakáson botorkáltunk át, ahol el kellett igazodnunk a bútorok között, majd egy erdős rész következett: érdes fatörzsek, kanyargós ösvény, keskeny fahíd, mely alól víz csörgedezése hallatszott, végül egy kis piac, ahol kézbe véve fel kellett ismernünk a pulton sorakozó gyümölcs- és zöldségféléket. Aztán pár lépés után átléptünk az utolsó küszöbön is, és ott találtuk magunkat a gyengén megvilágított előtérben, majd kint, a szabadban.

A szemünk káprázott. Hozzá kellett szoknunk újból a fényhez. Amint ott, az épület előtt álltam, mámorító érzés fogott el, határtalan felszabadultság és öröm, hogy látok. Hogy újból látok. Nem bírtam betelni a színek és formák változatos látványával. Minden, ami a kiállítás előtt kopottnak és egyhangúnak tűnt, megújulva tündökölt körülöttem. Megint üde és tiszta volt a város. Mint amikor álmokkal telve feljöttem ide tanulni. A diákok egymást túlkiabálva húztak el mellettem. Volt miről írniuk a dolgozatban. Balázst azonban sehol sem láttam. Egy ideig még vártam rá, aztán visszafordultam, hogy megkeressem. Az ajtóban megtorpantam. Edit függöny előtt éppen egy újabb csoportnak magyarázott, ő pedig sehol sem volt. Hülye tyúk vagy, korholtam magamat. Azt akarod, hogy kiröhögjenek? S mit mondanál, ha komolyan fogadnának? Hogy a hangja alapján zúgtál belé? Hogy iszonyatosan hiányzik neked? Magam előtt láttam a gunyoros tekinteteket. Már megint egy csaj, aki elszállt tőle! Nem, ez nem menne, s méltatlan lenne hozzá is, gondoltam, s mielőtt az őrá szólhatott volna, hogy mit akarok, diszkréten leléptem.

Felejtsd el az egészet! Pár nap múlva kigyógyulsz belőle, biztattam magam hazafelé. Csak a különleges helyzet miatt szálltál el tőle. Hiába próbáltam azonban másra gondolni, egész nap Balázson járt az eszem. Az újplatonista literátoraimmal tervezett könyvtári randiból persze semmi sem lett.

Ahogy az idő múlt, a helyzetem egyre csak rosszabbodott. Napközben kedvetlenül tettem-vettem, éjszakánként pedig nyugtalanul forgolódtam az ágyban. Rá gondoltam. Vele álmodtam. Kamasz lány módjára fantáziálgattam róla. Képtelen voltam szabadulni a hangjától, a keze érintésétől, a dohány- és mentaillatától. Igen, teljesen bediliztem.

Egy héttel ezelőtt a metró aluljárójában megint összefutottam Vikivel. Éppen egy jóga tanfolyamra igyekezett. Tele volt tervekkel, energiával. Szórakozottan hallgattam az aktuális beszámolóját.

– Valami baj van, Timi? – nézett rám egy idő után aggódva. – Olyan szétesettnek látszol...

– A disszertációmon dolgozom – hazudtam tétován. – Nehezebb, mint gondoltam.

– Hagyd a fenébe azt a sok felesleges elméletet! – tanácsolta fensőbb-ségesen. – Iratkozz be inkább erre a tanfolyamra. Meglátod, egészen más-ként fogod látni az életet. Olyan cuki a mesterem. Képzeld, igazi okleveles indiai jógi. Na, szíóka, drága, sietnem kell, nemsokára kezdődik a csoportos meditáció – csicseregte lelkesen, s lapos sarkú cipőjében elviharzott a mozgólépcsők felé.

Még egy napig gyötrődtem, aztán már nem bírtam tovább. Rettenete-sen vágytam, hogy a két tenyerem közé fogjam a Balázs arcát. Hogy ciró-gassam a haját, s a szemébe nézve elmondhassam végre: mennyire hiány-zik nekem. Aztán történjen bármi, rábízom magam, mint ott, a láthatatlan kiállítás útvesztőjében. Az sem baj, ha hülye tyúknak néz. Ha kinevet, és elzavar. Csak legyen már vége ennek az elviselhetetlen bizonytalanságnak! Persze, titokban azt reméltem, hogy még emlékszik rám. Az ujjaim két-ségbeesett szorítására, a ki-kihagyó lélegzetemre. Hogy talán én is hiány-zom neki.

Másnap késő délután érkeztem a kiállítás épületéhez. Ugyanaz a far-mer, fehér pulcsi és sportcipő volt rajtam, mint előző alkalommal. S csak annyi smink, amennyi elfedte szemem alatt az éjszaka lemoshatatlan árnya-it. Azt akartam, legyen minden olyan, mint előző alkalommal. Talán úgy könnyebb lesz folytatni.

A bejáratnál vártam rá. Pár perccel később az utolsó látogatók is kijöt-tek. A szívem a torkomban dobogott. Aztán megjelent Edit. A kulcsaival babrált, amikor megszólítottam.

– Szóval Balázssal akar beszélni? – nézett rám furcsán. – Miért, ha sza-bad kérdeznem?

– Csak – nyögtem ki sután. – Vagy nem szabad?!

– Már hogyne szabadna – mosolyodott el halványan. – Számunkra minden észrevétel fontos a kiállítással kapcsolatban. Csak tudja, már zár-va vagyunk. Jöjjön vissza inkább holnap reggel. Akkor elbeszélgethetnek.

– Hagyd csak, Edit – szólalt meg ekkor Balázs. – Biztosan valami ha-laszthatatlan dologról van szó. Igaz?

Feléje fordultam, mégsem láttam. A küszöbön egy túlsúlyos, közép-ter-metű fazon állt. Seszínű haj, jellegtelen arc, fekete szemüveg.

– Hol vagy, Balázs? – néztem körül értetlenül. – Miért csinálod ezt most velem?

– Itt vagyok előtted. Én vagyok Balázs.

Az ajtóban álló alakra meredtem.

– Igen, ő Balázs – visszhangozta Edit kötelességtudóan. – Gyerekkorában vakult meg. Átment mindazon a szörnyűségen, amin ilyenkor az ember csak átmehet, de sikerült végül talpra állnia. Nagy tiszteletnek örvendő a körünkben. Nála hitelesebb személyt nem is találhattunk volna a kiállításához. Most már elmondhatja, hogy miért keresi.

A nyelvem mintha megbénult volna, képtelen voltam megszólalni. Csak néztem, néztem azt a világtalan idegent, s közben éreztem, amint a könyveim elerednek, s lassan lefelé gördülnek az arcomon, aztán sarkon fordultam, és elrohantam.

Már nem emlékszem, hogyan jutottam haza. Csak arra, hogy erőtlenül fekszem az ágyon, s a sötétséget fürkészve, el-elakadó lélegzettel Balázst szölongatom, kérlelem, hívogatom. Ő azonban nem jelent meg. Hogyan is jöhetett volna el hozzám, amikor be volt zárva abba az idegen testbe? Én meg képtelen voltam így szeretni. Az a fakó hajú, egyenarcú, fekete szemüveges alak elrontott mindent.

Másnap nem mentem be dolgozni. Órák hosszat bolyongtam kábultan a városban, egyik buszról a másikra szálltam, összevissza utazgattam a metróvonalakon. A legszívesebben még magam elől is elmenekültem volna. Többször is elsétáltam az egyetem előtt. Semmi kedvem sem volt azonban felkeresni a szakirányítót, azt a tudálékos, kicsinyes profot. Még csak az hiányzott volna, hogy hallgassam az elcsépett szentenciáit. Pedig egyeztetnem kellett volna vele a következő részvizsgám időpontját.

Egyszer csak az *Égi Kert* előtt találtam magam. Diákkoromban ez volt a kedvenc romkocsmám. A berendezés, a zene, a dizájn, minden passzolt, hogy feldobódva érezze magát az ember. Itt beszéltük meg az aktuális pletykákat, az érdekesebb szeminárium témákat. Itt ünnepeltük meg a sikeres vizsgákat, s kerestünk gyógyírt a kudarckokra.

Bent dohányfüst és hangzavar fogadott. Tétován körülnéztem. Sehol egy ismerős arc, hajdani évfolyamtárs, haver vagy haverina. De ez így volt jó. A világért sem akartam volna előttük nyavalyogni.

Hátul, a fal mellett találtam egy szabad helyet. Mellettem három japán lány cseverészett angolul a teája fölött. A díszlet semmit sem változott azóta, hogy utoljára itt jártam. Csak a statiszták cserélődtek ki közben, s a zaj lett nagyobb. Tequilát ittam. Sóval és citrommal, ahogy az a nagykönyvben elő van írva. A harmadik pohár után a hangzavar mintha elcsitult volna, tisztán hallottam a hangszóróból Presser Gábort. A *Te majd kézen fogsz és hazavezetsz* című dalt énekelte. Annyira talált minden szava és sora. „Mi-

kor senkim sincs és nem is lesz, te majd kézen fogsz és hazavezetsz.” Az a végtelen szomorúsággal és vágyakozással, belenyugvással és reménykedéssel csordultig teli dallam mintha belőlem fakadt volna. „De ha elhagysz engem, meghalok, vagy ami még rosszabb, tán megmaradok.” A könnyeim újból eleredtek, s elkeveredtek az alkohol, a só és a citrom ízével. „Milyen jó... milyen jó... milyen jó nekem, hogy vagy nekem.”

– Nincs az a pasi a földön, aki megérdemelné, hogy így rinyáljanak miatta. Nekem elhiheted – érintette meg valaki a vállamat. – Mert lefogadom, hogy egy pasi miatt itatod az egereket...

Érdes hang volt. Magas, átlagos testalkatú férfi tartozott hozzá. Klasszikus szabású farmert, kék pólót, fehér sportcipőt viselt. Olyan ötven körülnek látszott. Rövidre vágott, őszülő haj, szögletes vonások, gunyorosan csillogó, szürkés-kék szempár. Amint jobban megnéztem, néhány heget is fölfedeztem az arcán.

– Látod, velem sem bánt kesztyűs kézzel a sors – mosolyodott el csúfondárosan. – Jó néhány sebet ejtett már rajtam. S nemcsak képletesen. Biztosan megérdemeltem... Minden férfi megéri a pénzét. Vagy ezt már mondtam? – vont vállat könnyedén, majd áthúzott a szomszéd asztaltól egy széket, leült, cigarettára gyújtott, és lazán kifújta a füstöt.

A három lány megütközve meredt rá, majd japánul folytatta a társalgást.

– Te ezt nem értheted – tegeztem vissza a könnyeimet nyelve. – Igenis, vannak pasik, akikért érdemes sírni.

– Túlágosan is élénk a fantáziád – nézett a felszálló füstkarikák után tűnődve. – Tessék – nyújtott át egy pézst. – Vedd már lazábbra! Így nem lehet normálisan beszélgetni!

Egy ideig csendben üldögéltünk.

– Szerinted olyan nagy bűn szeretet és gyengédség után vágyakozni? – szólaltam meg aztán, egyenesen a szemébe nézve.

Elfordította a fejét. Majd újból felém fordult. A szeme furcsán csillogott.

– Tényleg ezt akarod?

Mintha megbénult volna a nyelvem, képtelen voltam válaszolni. A keze felém mozdult az asztalon, az ujjaink lassan összeértek, egymásba kapcsolódtak.

– Megvagy. Végre elkaptalak – mosolyogtam rá a könnyeimben keresztül. – Azt hiszed, nem látok át rajtad?

Az utolsó korty tequilámat ő itta meg, én meg elszívtam a cigarettája végét. Mintha kvittek lettünk volna. Aztán a japán lányok kíváncsi tekin-

tetétől kísérve otthagytuk az *Égi Kertet*. Összeölelkezve sétáltunk hazáig. Utoljára talán kamaszlány koromban csókolóztam ilyen önfeledten az utcán.

Nem várt ajándékként csomagolt ki a ruhámból, pedig igazából ő volt számomra az ajándék. Nem, nem volt tökéletes minden, mint ahogy azt oly sokszor elképzeltem magányosan, amikor minden apró részletet kifogástalanná formál a fantázia. Most már elmondhatom, borostás álla felsértette a bőröm, s egy picit fáj, amikor először hatolt belém. Ügyetlen volt, vagy türelmetlen. Talán mindkettő. Lehet, hogy én is. Mindent egybe véve azért mégis jó volt vele.

Elalvás előtt végigcirógattam a sebhelyeket az arcán. Azt akartam, hogy erre is emlékezzen, nem csak azokra a már-már dicsekedve emlegetett sérüléseire.

Reggel egyedül ébredtem. Tequila és dohány illatát éreztem a párnámon. Az éjjeliszekrényen frissen főzött kávé gőzölgött. Felkeltem, az ablakhoz léptem, és miközben belekortyoltam a méregerős feketébe, még láttam, amint befordul a sarkon. Homlokomat az üveghez nyomva a kihalt utcát néztem, a kopár falakat, a láthatár pereméig torlódó piszkos háztetőket. Behunytam a szemem, hogy még egyszer láthassam őt. Aztán letusoltam, és felhívtam a szakirányítót, hogy beszéljük meg a részvizsgám időpontját.

LÁVSZTORI

IV/1. RÉSZ: ÉRDEMEINK ELISMERÉSE MELLETT

58.

Lapozgatva a tavalyi nyarunkon
készült kötegnyi képet s filmeket,
csodálkozom néha, de belenyugszom:
bár fekete-fehérek s színesek
is vannak, szelektálni nem merek.
Bikolorban telnek-múlnak az esték,
a másodéve létező jegyesség.

59.

Ahol a nagy többség a happyending
alatt abbahagyja, nekünk folyik
tovább a végefőcím, és csak ennyink
maradna. Ami bizonyos fokig
érthető, ím, az eszme megkopik
úgyis, ha számolunk vele: nem tettünk
azért, amit egyszer már megszereztünk.

60.

Az életuntság nem vágyott hetente
friss vágott virágra, s nem udvarol,
kinek már művelt-forma lenne kertje.
Csak ásít és együtt fordul az ol-
dalára, s mindahány kanyart, ahol
a hangulat megváltozik, felismer
előre – húnyt szemekkel – ikszedikszer.

61.

Nem jó már, ha örökké szóba vágva,
bezárul előttem a mondatom,
hiába, ez mindenki szíve vágya,
megváltoztunk – immár kimondhatom.
Tudathasadtunk közben katatón,
s fakulnak, összemennek mind a szexis
fehérneműk, épp amiképp a szex is.

62.

Nem várhatott egyéb új próbatétel
a kapcsolatra, csak az unalom,
a passzivitás szedte szanaszéjjel,
s az egymásban jártasság monoton
gyakorlata kiült a romokon.
Valami kellene, új, ami felráz,
s kalandosabb, mint e tündéri fegyház.

63.

Pedig megoldás biztosan akadna
(igény ugyanvalóst is volna rá),
s az mindenképp saját kézbe van adva,
mint a népi bölcsesség mondaná.
De azt sem hiszem, hogy megoldaná
a gondot a házasság pár gyerekkel
– a közmondásos csütörtök les*ggel.

64.

A hullámvölgyet próbálván erővel –
kevés volt, hát magamra vállalom,
az elhidegülés intő előjel,
hanyagolása kapcsolt ártalom.
Inkább így, míg hallgatni van jogom,
s nem ellenem lesz felhasználva perben,
nem válunk s válik – hogy lehetne szebben –

65.

a lát lóvésztorivá, – ezt is bánom,
mint annyi más esetben – s nem temet
a sablonosság réme be. Az álom
kertvárosi: a ház, kocs, gyerek,
bociszemekben a dollárjelek,
mely másik arca a nép Vénuszának,
s dombjára sokan felkapaszkodának.

66.

A fentivel rokon hír míg kiröppen,
nem várom meg a végkifejletet:
a napi robot és a hajsza közben
a melegségiánnal egybekelt.
Nem kérek belőle és félek el-
őre inkább, nem számít a státusz,
hiába sokaknál egy óriás plusz,

67.

hogi ki mit szól. Azonban, hogi emellett
T. egy „barátomnak” is tetszene,
sok lesz egyszerre. A pohár betelhet,
s fülemnek a csatazaj nem zene.
Nincs konkrétum, ami felsejlene
pusztán gyanú, de nem kellene folyton
ezen rugózva jobban megbomolnom.

68.

Fejem a lázálmoktól telve hangos,
így ez egypár bajnak most – tiszta sor –
elég is: „Hívta bőszen egy agancsos,
s ami kisült, már csak a puskaapor,
tépett név s szegényes halotti tor”
– felriadok. Majd másnap tovalépve,
elindulok félve és egyre félre.

ICU SZEME

Benyó úgy adta elő, mint két teljesen szokatlan, rendkívüli jelenséget, sokat sejtetőn, vagyis értettem én, mire utazik, ámde mindösszesen két hír eléggé sovány ahhoz, hogy minősített ördögjárásról beszélhessünk. A völgyi emberek közmegegyezése szerint ördögjárást akkor szokásos fenntartások nélküli tényként kezelni, ha minimum három olyan láncszerű vagy egymáshoz koherensen közeli eseménnyel szembesülünk, aminek racionális magyarázata nincs, és valamennyi történés mindenkinél minimum háztáji hidegrázást okoz. Ezzel szemben, ismétlem, Benyónak csak két hírrrellett: (egy) Madagaszkáron Gerőczyné papagáját közönséges verébbel látták párosodni; (kettő) a mi Vencelünk, a mi egykori emberünk markából, miután végképp feladta, meglágyult kő esett ki. Én a hírek számbavételekor mindjárt fordítottam volna a két történet fontosságán, mert, ugye, előbb emberekhez mért tragikummal kezdjük, aztán jövőnk valami kis színessel elé, de hát tisztában voltam, a vezér szempontját birtoklási, uralkodási vágyának ösztöne vezette, vagyis Benyó szemlélete szerint minden történet megelőz akármilyen madagaszkári esemény. Bár igaz is, van benne valami, mert halott embert akárki lát, de mutasson nekem valaki közönséges verebet papagájjal párosodni! Nem?

Vencel gyakran jött fel hozzám a hegyre, csak úgy szó nélkül vette a ke replőt, tekerte valameddig, szürkületkor indult vissza a völgybe. Ha nem űzte az ég madarait, akkor a gyepekben bókászott, hosszú kosztokat keresgélt. A karbidtól tartott, ha látta, hogy puffantani akarok, riasztani a rabló seregélyeket, elfordult valamerre, bedugta a fülét, de legtöbbször belépett a kalibába, maga mögött szorosan behúzta az ajtót, be is zárta volna, de nemhogy zár, kilincs sem volt rajta. Vencel viselkedésében legutóbb nem láttam semmi különöset, noha igaz, mint mindig, ökölbe voltak szorulva a kosztól kifényesedett kezei, akár a kalibám előtt álló vackorfa bogos csonkjai, ha ráfagy a tavaszi olvadás. Azt mondták, Vencel úgy jött a világra, noha egyáltalán nem voltam biztos benne, lehet-e egyáltalán világra jönni ökölbe szorult kézzel. Mi tagadás, nyugalommal töltött el, Vencel úgy távozott, hogy reám nem neheztelt, talán azért, mert én soha nem vertem neki az ülepem, amikor a vízparton mászkált, és úgy járt a szeme, mint a gyíknak. Ilyenkor jó reménnyel lábbelit keresett, ha a víz hozott volna.

Általában hozott, mert az ár kiadósabb esőzések során megjárja a fészereket, kimossa az istállókat, hátára veszi a kertek végében felgyűjtött privát szemétkupacokat, és viszi. Azt, hogy a világ csak halad előre valamelyest, elsősorban a magánszemétdombok jelzik, a dolgok alakulását természetesen Vencel is érzékelte. Ha nem lukas fazakat, hanem kiégett kávéautomatát, ha nem kérges kapcát, hanem Ringli zoknit mos ki a víz, akkor a kupacban lábbelinek is kell lennie, mert a vidék középrétegesedik –, Adidas, minimum kínai sportcipő, szóval mostanában cukrosabb kezd lenni a lepényben a szilvaíz. A völgyben, ahol élünk.

Maradjunk annyiban, könnyű a kínai termék, s mivel megél a jég hátán, sodródni tud az árral, kiúszik sekély öblöcskébe, ahol a juhász azelőtti napon a seregét itatta. Ha nem esik többet a hegyekben, északon szivárvány hidalja át a folyó két partjának égerfás sűrűjét, apadni kezd mindjárt. Ahol a tenyérynyi keszeg hasi uszonya finom ülededésbe húz gyorsan elillanó vonalat, ott kap zátonyt a lábbeli, megfeneklik az iszapba. A hegyekből alátekergő szél belehord még maréknyi homokot, a juhok is telehullajtják apró, fekete bogyókkal, hogy Vencel mindent kirázzon belőle. Ha Vencel leül a vízparti kövekre, hogy kérges lábára próbálja a szerencsét, akkor látnia kell, hogy Benyóék ott vannak a vízparton, én is ott vagyok.

Vízparton mit tehet az ember, általában párzó szitakötőket kergetünk, hogy Benyó kitépje a szitakötők potrohát, mert szerinte az ilyen falatra prímán jár a márna, és akkor láttuk, mindig láttuk, hogy Vencel ott van a vízparton.

Né, Vencel, mondták a fiúk.

Benyó ilyenkor adta ki a parancsot, nadrágot le, egy, kettő, három, egyszerre verték, csapdosták a seggüket Vencelnek, nyerítettek, vonaglottak, haltak meg a röhögéstől.

Ezt csókold meg, Vencel, kiabálták át a túlsó partra.

Én nem nyerítettem, nem is vertem az ülepem Vencelnek, aki a túlsó parton már teljesen veszett volt, lehajolt, úgy tett, mintha követ vett volna a kezébe, öklét rázta felénk, mintha dobni akarna, de nem dobott, inkább belehasalt a sáteba, nyöszörgött, mint egy befogott vadállat.

Vasárnaponként általában kinn ültünk a töltésen, és hazudoztunk, legalábbis képtelen történeteket meséltünk egymásnak. Bántott a pletyka, hogy Bözsikének, a boltos leányának bizonyos gyógyszer túladagolásából kifolyólag nőtt hirtelen bajusza. Tudtam, hogy többnyire légből kapott mesék, hazudozással végezzük, és ugyanúgy kezdjük a hetet, mert Madagaszkáron minden egybefolyik. Tekintve, hogy a vasárnap nagyon is köztes álla-

pot, amikor még nem ért véget végképp semmi, el sem kezdődött valami, semleges zónában sül el minden szó, ami csakis ártatlan, mindenféle bizonyosságot nélkülöz. Viszont Benyó a múltkor olyasmit állított, aminek valóságalapja lehet, hogy a gát tulajdonképpen véletlen szerkezet, az alapok még úgy tudták, hogy atomerőműnek fognak vizet duzzasztani, de ami számunkra annál is bosszantóbb, fel fogják ásni egész Madagaszkárt.

A hír felröppenésének idején mindenféle különös alak megfordult a folyónak ezen a szakaszán, nem beszéltek senkivel, nem kérdeztek semmit, szótlán, savanyú, egyenesen zord emberek voltak. Túrabakancsban taposták a terepet, előbb a geológusok, azután topográfusok tépték le arcukról a mázat a folyóparti csalánosban. Valamivel később égszínkéék esőköpenyben a hidrológusok némileg vidámabb képet festettek, viszont a teljesen civil, az előbbieknél nyitottabb, érdeklődőbb természetű emberekről majdhogynem semmit sem tudtunk. Zabi sejtetett valamit.

Vigyázat, fiúk, itt vannak a szekusok, mondta. Jó, ha tartjuk a pofánkat, de a legjobb az lesz, ha felhagyjuk Madagaszkárt, és újabb rejtekhelyet keresünk, folytatta.

Új, soha senkitől nem lakott szigetet kellett volna keresnünk, ahol Benyó bemutatja, hogyan folyik ki belőlünk az a síkos folyadék, amiről alig esett szó, amikor az ember szaporodásáról tanultunk.

Persze, létezésünk rejtelmes csapását elállta a félelem, mert Madagaszkárhoz fogható terepet a berkekben nem lőtünk, ahol pedig el tudtuk volna képzelni, hogy Benyó bevezet a nagyok kikezdhetetlen világába, azt már a halottak kinézték maguknak. Nem az, hogy állítólag oda temettek el két Wehrmacht-katonát, és valaki azóta is minden halottaknapján gyertyát gyújt a már alig látszó hompokon, mert az nem a mi háborúnk volt, mi a harcot Madagaszkárért vívtuk meg rendesen. Igen, mire észbe kaptunk volna, Vencel oda vitte a kétfejű borjút, holott a dögkertbe kellett volna vinnie. És hogy még soroljam, Vencel ott temette el a vízből kifogott, elvetélt csecsemőt, ami miatt jó ideig felborult a völgy csendje, nyugalma, hívogatták az embereket, nagy volt a félelem, amíg az ügyet valaki demizson pálinkával el nem intézte. A történethez tartozik még az a nem mellékes epizód is, hogy a vízből kifogott halott csecsemő hírére az emberek kimentek a szőlőhegybe, levették a borospincék ajtajáról a nagy vaspántokat, kigurították a hordókat, és lejtőre engedték a felvizezett borokat.

Halott csecsemő levét nem isszuk, mondták.

Tél volt, legalábbis afelé járt, késő november, az oldal a gerinctől lefelé már felpróbálta az első havat, a vörös mustok fehér mezőn folytak lefelé,

mintha rengeteg vértől akartak volna szabadulni az emberek. Nyilvánvaló, ezután nagyon megcsappant a hamis bor iránti kereslet, ám mostanában megint viszik, északi vidékekről hozott krumplira, fenyődeszkára cserélik az emberek.

Mit mondjak, mindenre számítottam, arra viszont nem, hogy Benyó ilyen hírekkel jön fel a hegyre, hogy izzadságtól teljesen csatakosan tépje fel a kaliba ajtaját, félájultan essen a felszáraz sarjával telegyúrt, penészedő heverőre, és akkorákat fújjon, hogy a hirtelen támadt légmozgás a deszkákra aggatott, lengésbe kezdett playboy-nő izgató öléből arcomra friss lebet, mondjam úgy, bársonyos pakolást, vagy Gerő bátyám sokszori kifejezése szerint: extra pinahabot hordjon. Fogalmam sincs, Gerő bátyám honnan szedte ezt a kifejezést, pinahabról addig még nem hallottam, hacsak nem a Kafkáné házába bekvártélyozott két csini geológusnő illatos, sokszor csakugyan habzó fürdővizére gondolt, ami szépen kifolyt a ház frontja elé, a tócsa felszínén pedig, ha megverte valami hirtelen záporosó, szivárványos habok, feszit kipukkanó buborékok keletkeztek, a szomszédok rendesen körbeállták, mert szerintük máshol egyáltalán nem látható – következképp – imádni való jelenség. A múltkor valaki olyasmit állított, akkora buborékokat vetett az a bizonyos folyadék, mint egy hízott disznó felfújott hólyagja, akár fősjatot is lehetett volna tömni belé, de én a playboy-nő izgató öle és a Kafka-ház fürdővize között nem láttam összefüggést.

Benyó máskor egészségesen vörös, ám most nagyon is sápadt arca látán arra gondoltam, csakis félelemtől, rémületből váltott viaszosra; lehet, megint megszalasztották a csőszök vad kutyái, esetleg valami ragacsosan édes éresillatokba beleragadt medve. A harapós ebek ilyenkor már nem kifeszített sodronyokon szaladó láncon, hanem teljesen szabadon őrzöngtek a hegyen, az ösvényeket kisajátították maguknak, mindegyre beleszagoltak a levegőbe, de hát meg volt mondva szépen, a szőlősgazdák csakis előzetes értesítés után jöjjenek fel a kalibákhoz, különben senki sem felel, ha a kutyák szét találják rágni eres lábszárukat.

Benyó nem is sejtette az iránta táplált ellenszenvemet, de hát az ő ravasz észjárása, annál is inkább darabos termete, ebből eredően fizikai ereje meghajlásra kényszerített. Ő lett Madagaszkár mindenek fölötti vezére, aki gátlástalanul felrántja kalibám ajtaját, végigdől a heverőn, elmondja, hogy a Gerőczyné papagája, hogy Vencel kezében nem tudom, mi, aztán lerúgja lábáról a szárában megcsönkített gumicsizmát, nyers kapcabúzzal tölti meg a levegőt, és ahelyett, hogy tálalná a részleteket, azt mondja, hagyjál most, hadd fújjam ki magam. Hagytam, mert biztos voltam benne, Benyó

apja, Totyi bácsi az éjszaka megint cirkuszt rendezett, ilyenkor a családot rendszeren kipakolja Babi néni szívgyógyszereivel és színes hálóíngével. Bezárkózik, ilyenkor a család vagy a szabad ég alatt tölti az éjszakát, vagy ki-ki elhúzza a bánatba. Benyó jobb esetben feljön a hegyre, megalázottan bekéredzik hozzám, én általában megvonom a vállam, ő szótlannul megcsinálja fekhelyét, alszik rendszeren.

Néztem, mert fekvő helyzetben nem lehetett nem nézni a szőke bombázó, Clara Björn fotómodell szépséges vonalait, amit Gerő bátyám hozott ajándékba a város első, szabad, teljesen liberalizált ócskapiacáról, ilyesmivel volt elfoglalva, miközben a szekusok vagy a terroristák a város szélén keményen géppuskáztak, nem tudni, kire és miért lőttek, úgy hírllett, éppen a nagy bazint, vagyis a városi közművek ivóvíztározóját készültek lemérgezni. Gerő bátyám ekkor Clara Björn bájaival próbált jobb belátásra téríteni minden eszementet, feje fölé tartotta a fényes papírra nyomott fotómodellt, ne lőjete, kiáltotta. Márpedig lőttek a gazemberek, akkor elkezdett a luk a fotómodell lába között, mondhatni, félelmetes pontossággal. Igen, ott találta el egy mesterlövész, hogy akárki lássa, dehogyan szerencsétlen kancsalokkal van dolga a népharagnak. Gerő szerint arab volt, mert mesterlövésznek kellett lennie, szőke bombázókra bukó, eres faszú arabnak. A kilukasztott fotómodell azóta itt van fent a kalibában, a lábai között mászik ki a vágy, ahányszor csak odanézek, hogy engem bizsergessen, mint érésben lemaradt fekete kadarkát az első napsugár, amikor leginkább támadnak a seregélyek. Azután jelentkezik csak a heverőm alá becsalódódott svábbogár, de láttam egyszer egy nagyon is mulatságos pockot vagy földikutyát, amint kilesett a lukon, fél pofáján gombostűfejnyi fényes szemével. Mire hozzávágtam volna egy hasábfát, villámgyorsan eltűnt a résben.

Nos, mondtam volna Benyónak, ne gondolja, hogy könnyű helyzetben vagyunk, a minősített ördögjárás bizonyítása meglehetősen bonyolult, sok türelmet, megbeszélést és a következtetések levonásában fölöttébb óvatosan bölcs hozzáállást követel, amivel tisztában lévén, aszerint is viselkednek az emberek, általában nem sietik el, de nem mondtam, mert Benyó elaludt, amilyen hamar csak el tudott.

A kérdéseink naponta ismétlődtek, feltéve, ha Vencel ott volt a tűzoltóház előtt.

Vencel, minek gereblyézel feszt, kérdeztük a gnómtól.

Gyermekeim, Vencel bácsi a határvadászoknál szolgált, ennyit mondott, ezt nyári időben naponta el kellett mondania, sőt ősszel is, amíg a hegy-

konty hátán meg nem jelent az első hó, pedig várta a fene. Aztán nem mondta többet, mert nem volt több kérdés, nem volt mit gereblyélni sűrűn.

Télen, ha havazott, Vencel csak lámpagyújtás után mutatkozott, kucsmában, kozsokban jött az alszegről, rém hosszú bottal kopogtatott, amivel nem is diót, hanem csillagokat lehetett volna kosztolni az égről. Vencel nem vert csillagokat, mert talán tudta, gnómnak csillagverés nem való, örülhet, hogy feléri az elhagyott tűzoltóház kilincsét.

Egészen jól elvult, nyáron gyümölcsön élt, rengeteg gyümölcsön, egészen jól vitte, különösen akkor, amikor ért a szilágyi és a besztercei szilva. Az biztos, ha a csillagokat nem is, a fákat a berkek végében rendesen megkosztolta, azután eljárt a dombhátra, feljárt hozzám, a kalibába, hozott szedret, mert rákapott a gypűk gyümölcsére, és velem együtt jóízűen szopogatta. Mondják, belenyúlt a kaptárakba, megcsapolta a lépeket, mézes bödönt is lopott. Mindenek ellenére Vencel a völgyben köztiszteletnek örvendett, esténként előre köszöntek neki az emberek, amikor ment a kosztal a tűzoltóház felé. Vencel válaszképpen mondott valamit, részéről ez így tiszteséges volt, emberszámba vette a völgy lakóit...

Hanem az utóbbi napokban Vencel a köszönéseket nem úgy fogadta, mint azelőtt, pontosabban nem mondott, hanem mormogott valamit, görnyedtebb, a gnómnál is gnómbb lett, majdnem hogy gurult, elhagyta a kosztját, a tűzoltóház felé menet a kerítések mentén haladt szokatlanul. Egy este valaki nem tudta megállni, megszólította:

Jó estét, Vencel, mi a fene van veled?

Vencel nem felelt, mint egy sunyító kutya, félreszökkent, elsuhant egy tornác alatt, átlépett a kerítésen, innen kutyaügetésben haladt.

Né, Vencel egészen megbolondult, kiabálta emberünk.

Vencel ekkor már nem volt sehol, a kocsma felvert népe nem találta, pedig megcsapdostak alaposan minden bokrot.

Majd előkerül, mondták.

Másnap reggel ott, ahol Vencelnek haladnia kellett, a folyó felé vezető nyomokat láttak. Az nem lehet, hogy Vencelnek medvenyoma legyen, állapították meg a nyomkövetők. Az orvvadászok szerint márpedig közönséges medvenyomokat áztatott a harmat. Valaki javasolta, meg kellene verni a tűzoltóház harangját, de mások szerint minek, nem szól az a repedt.

Szóval Madagaszkár környékén, valahol ott, ahol Vencel elásta a kétfejű borjút, most Gerőczyné papagáját látták verébbel párosodni. Mindjárt tudtam, abban a pillanatban, amikor a papagáj a verébbel párosult, megszűnt

a sziget lényege, nincs miért többé oda járnunk. Azonnal tudtam, Madagaszkárnak vége, örökre elveszett, elment a süllyesztőbe.

Arról a nyálkás, hínáros holtágaktól övezett félszigetről beszélek, ami jókora földnyelvként, sikamlós palatalapzatának köszönhetően, ki tudja, mióta küzd az árral vagy azokkal a fuvarosokkal, akik a folyó árteréből állandóan töltésnek való hordalékot kotorásznak, ámbár mindig a szekerek vagy a felbőszült folyó húzza a rövidebbet. Az ár nemhogy vinné a partot védő gyökereket, hogy a televénnyel már könnyebben elbánjon, hanem éppen e szikár, palarétegekből kiépült, természetes vízvető fogta fel a hordalékot, épített ki masszív partvédőt majdnem úgy, ahogy hajdanán a tatár és a török előtt földvárat építettek. A hegyekből alátekergő szél felszedi az ártér iszapját és homokját, tapaszt ügyesen. Mondják, hajdanán az ilyen végvári sövényfalakat az ágyúk sem törték át, a lövedékek rendre belehaltak a hordalék sűrű, szívós szövetébe, bár roncsolni szépen roncsoltak, láttuk a moziban, amikor az *Egri csillagokat* hozta a karaván.

Akkor éreztem meg, hogy a Benyótól jött értesülés kamaszvilágunk csodálkozásának értelmét rombolta le alapokig. A történetek, a csodák, a személyes részesedések a megtapasztalatlanság miatt válnak közönyössé. Most utólag azt mondom, Benyó jó, tapasztalt vezérként még várhatott volna a hírrel, elhallgathatta volna valameddig, amíg a játék folytathatóságának esélyét láttuk, amíg elhittük, hogy Madagaszkáron minden a mi törvényeink szerint teljeseedik. Olyan nincs, nem eshet meg, hogy távollétünkben Gerőczyné színes papagája közönséges verébbel párosodik. Nincs, mert minden történet, amit a két szemünkkel nem láttunk, tudásunkat, tapasztalásunkat sem gazdagítja már közvetlen módon, ha pedig nem hisszük, vagy kétségbe vonjuk bármi történés valószínűségét, ott sunyin lábra kel a dolgok folytathatatlansága, és innen már a hazugság következik. Tudtam, ettől arrafelé, ha nem is szóról szóra így, lényegében ezt gondolja Benyó, ezt gondolja testületileg a Madagaszkárra kijáró csapat.

A tűz égje fel, szólt Benyó, miután hosszasan elnézett a sziget felé.

A tűz égje fel, mondtam.

Vonatfűtty hasalt rá a hegyre, a délutáni hármas munkásvonat olyanokat visít, hogy azt gondolom, a hegy hátáról visszapattanó érces rezgés utolsó szemig kirázza a száradt vadkerep magvait. Mentünk lefelé a völgybe, a kutyák őrjöngtek.

Örültebbek, mint a Lali kutyái, mondta Benyó.

Lali kutyáival élesbe menő közelharcot vívtunk, amikor a kutyáknak is érdekes volt még Madagaszkár. Az ebek mostanában eltűntek a szigetről,

rendre otthagyták a vízpartot. Az arra járó horgászok azt mondták a nyáron, őket is meglepte a szokatlanság, a falkáktól korábban sűrűn belakott füzesek csendje.

Az az igazság, hogy a tépett, tetves falkák nagy találékonysággal szívták a horgászokat, a halaknál is jobban, mert páratlan leleménnyel fértek hozzá és fosztogatták a rejtett tartalékot. Amikor az Icu névre hallgató szuka a horgász napi kosztjával ült el Csanád nádasában, a horgászok pedig felgyújtották a zsombékost, és nagy husángokkal várták Icut, mi, a tátott szájú nép megdöbbenve láttuk, hogy a rohadt eb, vagy minek is nevezzem, felemelt hátsó lábbal húgyozta a horgászok sátrát, pedig szuka volt, azután elloholt a sínek mentén, tisztos távolságban megfeküdt, és tüzesen dagadt emlőiről tépte le a bogáncsokat. Lalinál, a nyomortanyán rendesen megpaszkolták.

Icu, máskor is légy ügyes, mondta ilyenkor Lali.

Az ártér valójában csak a nevében az, a folyó szabályozása után a legnagyobb ár is medrében marad. Madagaszkárra jártunk majálisozni, mert hova. Akkor is ott töltöttük az időt, amikor a falka a környéken portyázott, és Icu még kölyök volt, már akkor ígéretesen veszedelmes. Benyóra fogott a legőrültebben. Úgy próbáltuk űzni, legalábbis távol tartani a tépett falkát, a tetves ebeket, amint azt a juhászoktól láttuk, amikor ősszel lejöttek a nyájjal a hegyekből, meneszteni kellett erőnek erejével a falánk, ilyentájt már haszontalan jószágot. A juhászok szenes rúddal bökdösték a kutyák hátsó fertályát, azok rémületükben tavaszig elültek valahol, nyalták az égési sebeket, csak márciusban jöttek elő csontra soványodva. Nekünk ez így nem ment.

Benyó előre rettegett, hogy mi lesz a következő majálison, mert mondták, Icu teljesen bevadult, vicsorított, őrjöngött, ha idegent látott a parton, az is lehet, hogy időközben megveszett, hát akkor mit fog kezdeni Benyóval. Egy kutyával még el lehet bánni, de az a helyzet, hogy Icu összeszedte egész vérvonalát kicsitől nagyig, ott volt a komplett falka, valakit mindig kiszúrtak maguknak. Az arra járók megtanulták, Icu előbb zsarol, azután vámol, ha dobtak neki valamit, mindjárt abbahagyta. Icu a putriknak mondogató felől támadt, ha nem, akkor a legelső vályogház árnyékában hasalt. Ilyenkor Lalin múlt minden, mert ha Lalinak fütytentyeni volt kedve, akkor Icu kussolt, odatelepedett mellé a küszöbre, a fél lábú ember ilyenkor alaposan megtetvészte.

Rendben van, két sült kolbászárt és egy flakon Radeberger sörért befogom, mondta Lali.

Meg voltunk egyezve, a féllábú azt mondta, meglátom, részéről be lesz tartva az egyezés. Lali indult, pontosabban maga alá húzta a kerekesszéket, rézszerű, feszes izmokkal tekert ki a rétre.

Gyere, fütttyentett Icunak. Icu szorosan hozzásimult, mentek. Nézttem, hogy Lali milyen ügyesen dolgozik, a füzesnél csak fél kézzel tekert, a másikkal Icut megragadva tűnt el a bokrosban.

Jöhettek, mondta Lali, amikor visszakerekezett. Láttam rézszerű karján a lila ér felgyorsult verését.

Hogy mi van, akartam kérdezni, de minek. Lali Icu hűlt helyére dobott egy éles sarkú lécet, telefröcskölve kutyavérrel meg agyvelővel.

Még aznap délután körbeültük Madagaszkár nagy palakövét, meghökkenne konstatáltuk, hogy a szigeten időközben ösvényt vertek. Zabi övszert talált Benyó lombokból összedobott heverőjén, a szarkák pedig az egyik göcsörtös fűz ághegyén férfibugyit csipegettek. Akkor még azt gondoltam, ott rohad el a benyúló fűzfaágon, esetleg elviszik a varjak tartós fészekaljnak. Azok lehettek, akik a közeli megállóban szálltak le a vonatról, libasorban igyekeznek át a gerincen, a dombok mögött rejtőző kicsi falvakba, ahonnan a füst se tud az égre szállni, mert lenyomja a mindig alacsony légnyomás.

Sötétedés előtt hagytuk magára az akácfával, venyigével, estére élmélyítővé szagosodó bürökkel sűrűn benőtt vízpartot. Úgy tettünk, mint máskor, a tábor tűz szunnyadó parázsát szerre lepisíltük. Általában gondosan hagytuk el a dzsungelt, mondanám, aztán száraz és csupasz égerfákkal torlaszoltuk el a bejáratot, rendesen elgereblyéltük a folyó partjáról hordott homokot, lássuk, ha idegen jár a szigeten.

A tűz égessen fel, szólott Benyó.

A tűz égessen fel, ismételtük meg egyszerre a szavait.

Odatartottuk az égő fáklyákat, apró lángok másztak fel a száraz komlószárazakon, vitte a pusztulást a venyige, percek alatt belobbant Madagaszkár. Tűzvörös esti fény világította be a hegyoldalt – a havat vörösre festő mustokat juttatta eszembe. A fákon színes parázsmadarak pattogtak, lehet, köztük volt Gerőczyné papagája, és ott kellett lennie a közönséges verébnek is.

A völgy felett lágyabban úszott a harangszó. Máskor, ha fent vagyunk a hegyen, darabokra hullott hangszilánkok esnek, mintha a hangok jég-esője hullna, sebzőn. Furcsa volt ez a – hogy is mondjam – lágyság, nem

Vencelhez való. Mint valami fülledt nyári eső előtti fuvallat, hogy ne aludjunk bele. De mégis, Vencel ment el, végső soron ő aludt bele, elég hülyén, mert sarjúboglyába bújt, és még visszanézett, talán hogy mondja, kijelentse: vigyázat, jönnek a seregélyek.

Venceltől ez így szokatlan dolog, nem értettem, minek így ezt a halálában, hiszen élteben sem beszélt sokat, egyáltalán nem beszélt, van, aki soha nem hallotta szólani. Most mintha belátnánk, miért is kellett volna hallani a hangját. Úgy találtak rá a túlsó dűlőben.

Mindez akkor, hogy a fehér hárslevelűvel a seregélyek is elégedettek lettek, a szemekben a zavaros szürkeség végképp oszlani kezdett, a madarak a ciheres felől támadtak rendesen, pofátlanul nyakaltak, hogy Gerő bátyám kétségbeesve szóljon, a kurva életbe, hol van az a karbid.

Ott álltunk mind, mi, madagaszkáriak, perzselt szagunk volt, tömény, szemöldökünk oda, nem volt mit összevonnunk, amikor a virrasztóasszonyok rebegni kezdték az olvasót, és ilyenkor egy csapásra tiszta lap lesz a nyújtóztatott emberből, nincs titok.

Kiengedett Vencelnek a keze, mondták a virrasztóban.

A férfiak általában kártyázni szoktak, de most nem verték a lapot; a hír, hogy kiengedett a Vencel keze, sokkal többet ért minden ásznál, mert ki hitte volna, hogy Vencelnek egyszer majd kienged a keze. Lehet, mondták, ízületi görcs, hogy Vencel tulajdonképpen nyomorék, az sem kizárt, úgy született, mert lehet ökölbe szorult kézzel is világra jönni.

A második hírhullámmal osont el a padok között a végső értesülés: nem is igaz, pontosabban az az igaz, ami már egyszer el volt mondva: Vencel a markában követ szorongatott, szabályos, marékban jól megülő követ, amit a folyó partján vett fel, amikor mi, fürdőző, párzó szitakötőket kergető kölykök csóré segget mutattunk, vérvörös nyelveket öltöttünk neki.

Létezik ilyen? – néztek össze a virrasztók.

Ott van a kő Vencel koporsóján, meg is lehet érinteni.

Sorba állva járultunk befelé, úgy néztem, volt, akit visszatartott volna a félelem, de csak vitte magával a sodrás, aztán a gyávaság is nagy bélyeg erefelé. Nem hittük el, hogy a földélen fekvő kő, mint egy darab szürke gyurma, nyomás szerint alakult, vagyis lágyult kővel volt dolgunk.

Ezek szerint Vencelt elvihette volna egy madár, még jó, hogy nem vitte el egy seregély.

Benyó még aznap este feljött a hegyre, azt mondta, szüretig velem marad. Nem észleltem, amikor úgy éjfél után kisurrant a kalibából, de vissza-

térésére felébredtem. Öngyújtóm fényére összerezzent. Ült a heverőn, lámpással bíbelődött, fényt akart lobbantani.

Nem alszol, Benyó?

Valaki matat odakint...

Előbb én léptem ki a kalibából, azután jött Benyó. Egészen közel, a mart alatti szilvafán, mint egy nagy papagáj, sárgán ült a Hold, mindjárt láttam, a kerek fénygolyót Vencel csapdosta hosszú kosztjával. Hullt a szilva, mint a záporosó. A nagydarab csapzott dög a gnóm mellett hasalt. Jól láttam, Vencel harmattól fénylő bokáját Icu nyalogatta. Az eb szeme inkább tömény méregzöld volt, legalábbis tompán homályos, mint az érésben megrekedt fehér hárslevelű bogyója.

NYARALÁS

Mint könnyed sóhaj rezgő nyárfalevélen, úgy lebegett a hulla a tó felszínén. Mindenki azonnal összegyűlt a parton, és ki kíváncsian, ki pedig sópánkodva figyelte, ahogy kihúzzák az elhunytat. Ott aztán lett nagy sírás-rívás.

Szandra kissé távolabb állt, onnan nézte az eseményeket. Amióta az apja a múlt évben félholtra verte a szomszéd bácsi temetése után, tartózkodott mindenféle véleménynyilvánítástól. A szomszédjuk egy nap lefordult a létra legmagasabb fokáról, és néhány óra szenvedés után örökre átadta lelkét teremtőjének. A temetésére nemcsak az ő falujukból, de még a környező településekről is özönlöttek az emberek. Az asszonyok szívszaggatóan zokogtak, az özvegy a férje után akart ugrani a sírba, úgy kellett visszatartani, amikor Szandra meglátta a szomszédjuk lelkét a sír felett lebegni.

– A megboldogult most jött rá, hogy hitvese a fél faluval összefeküdt a háta mögött – nyilatkoztatta ki a lány, mint valami kéretlen próféta.

Az asszonyok abbahagyták a sírást, a pap kiejtette a kezéből a Szentírást, a szomszéd bácsi lelke felkiáltójelként himbálózott a gyászolók felett. A nők egy kis idő múlva magukhoz tértek, és gyászuk szinte azonnal harraggá változott, amely feltartóztathatatlan árként csapott le a vigasztalhatatlan özvegyre. Azok a kezes bárányok, akik még néhány perccel korábban együtt sírtak a szenvedővel, felbőszült fúriaként csaptak le a fehérmájú perszónára, és nyoma sem volt az együttérzésnek, amikor dühösen rángatni kezdték a haját, a kezét, a ruháját és kétes erkölcsait. Másképpen szólva, úgy rázták, mint Krisztus a vargát. Mintha minden korábbi vagy jövőbeni ballépését ki akarnák űzni belőle.

A pap zavarba jött, de mivel alapvetően teszetosza ember volt, azon tépelődött, hogy mit is ír elő az egyházi törvénykezés az ilyen esetekre: folytassa az imádkozást, mintha mi sem történt volna, vagy intse meg híveit a helyhez és az alkalomhoz nem illő viselkedés miatt. Közben egyre jobban elfajult az asszonyok verekedése, és az özvegy végül mégis csak beugrott a sírba, na, nem végső elkeseredésében, hanem menedéket keresve a megvadult amazonok elől. De azoknak az istentelen nőszemélyeknek semmi sem volt szent, és ők is az özvegy után ugrottak, hogy a sírban folytassák azt, amit korábban elkezdtek. A koporsó azonban ekkora súlyt már nem bírt elvisel-

ni, és nagy reccsenéssel betört a teteje, úgyhogy a szomszéd bácsinak a nyitott sír felett lebegő lelke fájdalmasan felnyögött.

A férjek egykedvűen és elmélyülten tanulmányozták a cipőjük orrán éktelenkedő sarat, amelyet a temetőben szedtek össze. Annyit azért ők is megtanultak hitvesi egységben töltött éveik alatt: aki rossz fát tett a tűzre, az jobb, ha szépen csendben marad, és kerüli a feltűnést. A pap közben mégis úgy döntött, hogy az a legbölcsebb, ha úgy tesz, mintha semmi sem történt volna, és egyszerűen folytatja a gyászszertartást.

Amikor hazaértek, Szandrát az apja úgy elverte, mint a lovat. A kis testvérei és édesanyja nem mertek közbelépni. A lány napokig nyomta utána az ágyat, és annyira rosszul nézett ki, hogy még a papot is elhívták – biztos, ami biztos. Isten szolgálja feladta az utolsó kenetet, megette a számára kikészített húsgombócokat savanyú káposztával, megivott a házigazdával egy pohárka pálinkát, majd részvétet nyilvánítva a családnak, távozott. Azonban Szandra nem halt meg, de megszívlelte apja figyelmeztetését, és többet nem szólt egy szót sem látomásairól.

Amikor először mentek a tóhoz, a lány órákig szóhoz sem jutott. Egyszerűen nem értette, hogy az emberek miért lubickolnak, halászatnak és sütögetik a húst a parton olyan önfeledten, miközben a tavat övező hegységig sem lehetett ellátni a víz felett árként úszó lélektömegtől. A gyerekek boldogan ugrottak fejeseiket. Szandra még a víz közelébe sem akart menni, mert még azt is szentségtörésnek érezte, inkább távolról figyelte a nyaralók oktan boldogságát. Semmilyen formában nem volt hajlandó részt venni ebben a komédiában. Semmi pénzért nem evett volna a húsból, amelyet annak a holtak lelkével tele tónak a partján sütöttek. Nem vett fürdőruhát, és inkább a hegyoldalra járt, semhogy akár a lábfejét is belemártotta volna a vízbe. A halakra, amelyeket kifogtak, rá sem birt nézni. Inkább kigyalogolt a hegyoldalba, ahol egy elhagyott temetőre lelt, sok kereszttel és egy korhadt körtefával. Leült a fa tövébe. Onnan próbálta megérteni az eseményeket.

Ugyanis a tó úgy gyilkolta a nyaralókat, mint jól táplált sorozatgyilkos, aki beszabadult egy tölgyfás park közepén elterülő öregek otthonába. Senki sem gyanakodott a sok haláleset miatt, és miután kihúzták a vízből az elhunytakat, minden ugyanúgy ment tovább: hangosan szólt a zene, és terjengett a sült kolbász vidám szaga. Mintha semmi sem történt volna, és mintha a világ legtermészetesebb dolga volna egy olyan tóban fürödni, amelynek a közepéből egy templom tornya emelkedik ki. Ezt mindenki láthatta.

Azt már nem, ahogy a keresztről egymás után ugráltak le a nyugodni nem tudó lelkek a vízben úszkálókra, és akik nem voltak kellően szeren-

csések, és telibe találták őket, azok a következő pillanatban már megváltozott minőségükben lebegtek a felszínen.

Szandra egy percig sem sajnálkozott a balesetek miatt, csak abban nyert megerősítést: ki kell mentenie kedvenc kistestvérét ebből a veszélyből. Picur volt az egyetlen lény a családjában, akit igazán szeretett. Öccse még csak hatéves volt, de már ötévesen közölte otthon, hogy mostantól kezdve ő lesz a család feje, és minden fontos kérdésben ő fogja meghozni a döntéseket. Erre persze semmi szükség sem volt, mert családjuk megvadult csónakként hanykolódott az élet tengerén, evezők nélkül, úgy, hogy a réseken keresztül ömlött be közben a víz. Ebben a helyzetben nem arról volt szó, hogy ne lett volna szükség valakire, aki kikémlelné a látóhatáron a biztonságot jelentő szárazföldet, inkább arról, hogy senkiben fel sem merült még kósza gondolatként sem, hogy másképp is lehetne élni az életet. Picur megvonta vállát szülei értetlenségét látva, akik bénultan álltak határozottsága előtt, és legalább olyan zavarodottan néztek gyermekükre, mintha idegen nyelven szólt volna hozzájuk. De az öntudatos hatéves nem sokat foglalkozott velük, visszament az udvarra, majd baltával a kezében vidáman énekelte az egyházi énekeket.

Szandrát már akkor rossz érzések töltötték el, amikor apja régi főnöke meghívta őket a tó partján lévő vikendházába. A szülők persze fellegekben jártak, de ők sosem láttak tovább az orruknál. Picurnak mindegy volt, csak a baltáját vihesse magával, két kis húga pedig vakon követte a pusztulásba birka apjukat. Így kerekedtek fel, hogy eljussanak saját végzetükhöz.

Szandra először csak óvatosan fejtette ki, hogy Picurnak nem kellene egyedül a víz körül ólálkodnia. Apja válasz helyett hatalmas pofont osztott ki legnagyobb lányának, és ezzel a család lezártnak tekintette az ügyet. Szandra gondterhelt szívvel figyelte öccse minden lépését, és amikor az véletlenül beleejtette kedvenc baltáját a tó vizébe, majd meggondolatlanul utána ugrott, Szandra bukdácsolva rohant le a hegyoldalról, annak a korhadt körtefának a tövéből, ahonnan szemmel szokta tartani Picur ténykedését.

– Átkozottak, átkozottak! – kiabálta a lány a Picur köré gyülekező szellemeknek, mert a félelem esztelen viselkedésre sarkallja az embereket.

Szíve a torkában dobogott. Szerencsére mire lejutott a partra, Picur már ott állt kezében a baltájával, mint egy ázott veréb – bár azoknak csak a leg- ritkább esetben jut a birtokukba egy ilyen szerszám. Apja egykori főnökének fia – a kis R., ahogy mindenki hívta – húzta ki a vízből mindkettőt: a kisfiút és a baltát. Szandra ki nem állhatta. Hatalmas tökfeknek tartotta. Ezenkívül kiállhatatlannak, nagyképűnek és rém idegesítőnek. Így aztán

csak a foga között kiszűrődő morgással köszönte meg a jókor jött segítséget, és idegesen ráncigálta fel Picurt a hegyoldalba, minél távolabb az elátkozott helytől. Amikor felértek a korhadtt fához, és hisztérikusan cibálni kezdte a kistestvérét, kikényszerítve belőle azt a fogadalmat, hogy soha életében közelébe sem megy a tónak, szólalt meg a háta mögül egy hang:

– Hagyd azt a gyereket!

Apjuk régi főnöke nagy hatalmú ember volt, aki valamiféle ismeretlen eredetű aberrációból adódóan mindig számon tartotta a családjukat. Ez jobbra azt jelentette, hogy nagylelkű gesztusokat tett, amiért nekik mérhetetlenül hálásnak kellett lenniük. Szüleik fehér blúzt adtak rájuk, és vasárnap délután átvitték őket R. elvtárs házába, ahol a házigazda egy elnyűtt fotelbe terpeszkedve sörözgetett, hatalmas, szőrös hasát vakargatva. Egyenként kellett neki kezét csókolniuk. Szandra már akkor is kihúzta a gyufát, amikor fennhangon azt mondta:

– Ez egy gonosz bácsi, nem érdemli meg, hogy megcsókoljam.

Szerencsére R. elvtárs nem tartozott az érzékeny lelkek közé, és még mielőtt Szandra egy hatalmas nyaklevest kaphatott volna, röhögve mondta:

– Hagyjátok a gyereket, igazat beszél.

Aztán pár év múlva már nem R. elvtárs volt, hanem R. úr, a sikeres üzletember, aki nem feledkezett el róluk – bár azt Szandra nem bánta volna –, és neki köszönhetően ők is eljutottak nyaralni. Cserébe minden este végig kellett hallgatniuk R. úr előadását a gyors meggazdagodás bombabiztos módjáról, valamint az életterlen emberekről, akik a saját mulyaságuknak köszönhetik csak, hogy nem viszik semmire az életben. Ilyenkor mindig jelentősegteljesen nézett Szandra apjára, aki egyetértően bólogatott. A lánynak hányingere volt. Így aztán, amikor R. úr élettelen teste bukkant fel a gyilkos tó felszínén, nagy megkönnyebbülést érzett. Örülni nem mert, tartva apja esetleges retorzióitól.

Úgy tűnt, nemcsak a lánynak, hanem a nyugodni nem tudó lelkeknek is jót tett R. úr túlvilágra való váratlan távozása, mert alighogy széttárt lábakkal és karokkal, mint boncolásra előkészített béka, körözni kezdett a vízből kimagasló templomtorony körül – csak annyi volt a különbség, hogy R. úr fejével lefelé várakozott a végső transzcendens felülvizsgálatra –, a szellemek eltűntek. Szandra többet egyet sem látott belőlük. Mintha végre megtalálták volna végső nyugalmukat. Vagy máshol akadt dolguk. A lány mindenestre érezte, annak az utálatos embernek a halálával valami a helyére billent a teremtésben. Lehet, hogy csak egy képzet vált valósággá, vagy pont fordítva: foszlott szerte örökre, de tény: valami végérvényesen megváltozott

ott a tó környékén. Persze, ezt Szandrán kívül senki sem vette észre. Talán egy kicsit az a tökfő, aki nem átalított tapintatlan módon utánuk menni a körtefához.

A nyaralók egy kicsit siratták azt a rémes embert, majd visszatértek korábbi elfoglaltságaikhoz: a horgászáshoz, vidám úszkáláshoz, hússütéshez.

A kis R. jött ki a hegyoldalba Szandra után, és oktatta ki, mit kell tennie a saját öccsével. Szandra senkit sem szeretett jobban a világon, mint Picurt, és majd meghasadt a lelke, hogy úgy kellett felráncigálnia a számára legkedvesebb személyt a korhadrt körtefa tövéhez. De az ég küldte R. úr fiát. Így akkora pofont adott a fiúnak, hogy a szemközti hegyoldal visszhangozta vissza.

– Gyűlöllek – kiabálta a lány, mivel Picurt nem akarta bántani, de valakinek mégiscsak meg kellett bűnhődnie amiatt, amit jobb híján életnek hívunk.

– A tó alatt egy falu áll – mondta a fiú, bár senki sem kérdezte.

A lány hallgatott, Picur a baltájával játszott.

– Apám eresztette rájuk a vizet – tette még hozzá, de Szandrának semmi kedve nem volt társalogni.

Ez a haláleset annyiban mégis csak különbözött az összes többitől, hogy kijött néhány hivatalnok, és kikérdezte a fürdőzőket.

– Meg vannak elégedve a vízzel? – kérdezte egy öltönyös, aki télapós nyakkendőben érkezett, és nem győzte törölgetni verejtékező homlokát. A nyaralók nagyon elégedettek voltak. Aztán még ilyeneket is kérdeztek:

– Finomak a tóban fogott halak?

– Nagyon – válaszoltak egybehangzóan az ottlávók. Ezt gondosan bejegyezték egy nagy könyvbe, majd elhajtottak.

*

Ez már szinte lényegtelen, de R. úr temetése azzal kezdődött, hogy Szandrát megint megverte az apja, csak úgy előzetesként, a bajt megelőzendő, majd bezárta a faskamrába. Szó sem lehetett róla, hogy ő is velük menjen a nagy eseményre. Így a lány otthon maradt, és nem is történt semmi érdekes, csupán csak annyi, hogy épp amikor Szandra elszenderült volna, megjelent R. úr. A túlvilági lét nem sokat javított a modortalanságán, ugyanolyan faragatlan tuskóként viselkedett, mint korábban.

– Én magam sem gondoltam volna – kezdett bele R. úr, miközben kényelmesen elhelyezkedett a bakon –, hogy ez ilyen. De azt hiszem, elég nagy zűrbe keveredtem, és csak te tudsz segíteni rajtam.

Szandra semmit sem értett, csak azt, hogy ez a fajankó pofátlanul ott-hagyott csapot-papot és gyászolót, hogy – szokás szerint – a saját érdekei után járjon. A lány nem foghatta fel, hogy ez miképpen lehetséges, de ugyanakkor jól tudta, hiábavaló olyan titkokat fürkészní, amelyek úgysem fedik fel valódi lényegüket. Mivel nem jutott semmi jobb az eszébe, inkább behunyta a szemét, azt gondolva, így megszabadul kellemetlen látogatójától és a kínos helyzettől. Ezzel egy időben mélységesen el is szégyellte magát, hiszen rájött: ugyanúgy viselkedik, mint a szülei. Legszívesebben felképelte volna a szemtelen szellemet. De mivel ez nem volt lehetséges, inkább azon dühöngött, hogy nincs nevetségesebb dolog a halálnál, és az ember még azt sem tudja rendesen végigcsinálni, mert ugyan nem véletlenül szegszik be az elhunytakat a koporsóba, és dobna rájuk több mázsá földet, utána mégis úgy járjanak-keljenek a világban, mintha mi sem történt volna.

A halál egy tükör – gondolta a lány –, amelyben viszontlátjuk magunkat. Valóságosnak tűnik a képmás, azonban mégiscsak az eredeti utánczata. Súlytalan és élettelen ócska koppintása annak a másiknak, amelyik az életben sürgölődött.

– Meg kellene semmisíteni a tükröt – mondta fennhangon Szandra –, és akkor azonnal megszűnnek a problémáim. Apámnak végeredményben igaza van, a végén tényleg papot kell hívni, hogy kiűzze belőlem az ördögöt.

De még mielőtt végképp pusztulásba ragadta volna az önmarcangolás, valaki finoman kopogott a fáskamra sok lakatra zárt ajtaján.

– Én vagyok az – suttogta egy hang.

Szandra először azt hitte, Picur jött vizsgáztalásképp, de aztán rájött, hogy csak a megboldogult tökkelütött fia settenkedik börtöne körül.

– Szandra – sutyorogta az az ostoba, hiszen mindenki a temetésen tolongott, mert akkora esemény volt R. úr elmúlása, hogy az emberek szemébe örömkönnieket csalt, és sokaknak adta vissza a reményt: van még igazság a földön, és a gonoszak végül csak elnyerik méltó büntetésüket. Persze, senki sem lett volna olyan felhőtlenül boldog, ha csak felét látják annak, amit a lány.

– Szandra – kötötte az ebet a karóhoz a fiú a fáskamra ajtajában –, elhatározásra jutottam. Azt akarom, hogy te legyél az első, aki megtudja: pap lesz belőlem.

R. úr a szívéhez kapott, és ha nem lett volna földi léte olcsó koppintása, akkor bizonyára holtan rogyott volna össze. Szandra elérkezettnek látta az időt, hogy végérvényesen megtapossa apja megszégyenítőjének tükrét.

– Ez nagyszerű – kiáltotta a lány –, és biztos vagyok benne, ha édesapád élne, ő is pont ezt szeretné.

Erre a mondatra, mint valami isteni igazságszolgáltatás, az egyik farakás leomlott, és majdnem maga alá temette a lányt. Pedig semmi más nem történt, mint hogy R. úr kétségbeesésében a szép sorjában egymásra rakott tűzfákba verte a fejét kemény kőfal hiányában.

– Tévedsz – mondta a fiú –, sosem egyezett volna bele, és én sosem merem volna bevallani neki, hogy inkább ezt a hivatást választom, és így nem lesznek unokái, akik megörökölhetik a birodalmát.

– A halál megváltoztatja az embert – hazudta a lány, és ő is érezte: ekkorra lódítást már nem fog kibírni a faskamra, amely szinte azonnal rázkódni kezdett, mivel az elhunyt őrvő, miközben nagyon csúnya szavakat kiabált, amelyekkel jobbra Szandrának és nőrokonainak a laza erkölcsére tett nem túl dicsőítő megjegyzéseket. De mindez már hiábavaló volt. Semmit sem tehetett, hiszen kevesebb súllyal bírt már a világegyetemben, mint egy porszem.

– Ti nem is vagytok katolikusok – próbálta Szandra megmenteni családi vagyonuk olyan gyenge lábon álló darabját, mint a faskamra.

– Mi nem vagyunk semmik – válaszolta a tökfő –, de az egyik nagyanyám az volt. Szerinted ezzel jóvátehetem apám tetteit?

Szandra csapdába került. Jól tudta, egyetlen gyereknek sincs köze ahhoz, hogy mit tesznek a szülei. Hiszen azok utódaik véleménye és helyeslése nélkül cselekszenek. Így aztán, ha valaki ártatlan ősei vétkeiben, azok a leszármazottak. De ők mégis úgy érzik, hogy igenis közük van hozzá, és ezt hívjuk érzelmeknek, amelyekről tudjuk, hogy nélkülöznek minden logikát. Egyszóval Szandra nem tehetett mást, mint hogy füllentsen, amelybe amúgy remekül belejött. Száján könnyedén röppentek ki a csalfa szavak, mint kakukkfőókák az idegen fészekből.

– Igen – mondta a lány –, mind semmissé teheted.

A tó vize vésszesen apadni kezdett. A torony egyre jobban kiemelkedett.

Az özvegy a következő években is meghívta őket a partra, ahol egyre kevesebb nyaraló volt a vízállás miatt. Egyedül érezte magát, és neki is, mint a megboldogultnak, hallgatóságra volt szüksége. Évtizedek elnyomása után úgy ömlöttek belőle a szavak, hogy abból újra fel lehetett volna tölteni a falut vízzel.

Aztán egy nyáron végképp kiszáradt a tó. Felbukkantak a házak romjai. De addig a templom már összeomlott, R. úr fia felszentelt pap lett, és nem vitte tovább a családi vérvonalat, ők meg többet nem jutottak el nyaralni sehova.

ŐSZ

Szivacsban élsz
kő a nedved
tetten értél
hogy szeretlek

Az éjszakai lovast
kinevetted
szivacsban élsz
kő a nedved

Tetten értél
hogy szeretlek
az éjszakai lovast
kinevetted

Szivacsban élsz
kő a nedved
tetten értél
hogy szeretlek

Tetten értél
hogy szeretlek
az éjszakai lovast
kinevetted

Az éjszakai lovast
kinevetted
szivacsban élsz
kő a nedved

RIMBAUD HAZATÉRÉSE

A fák árnyékát
ejtőernyőnek használja
az est

*

Valaki felcserélte a jelzéseket
s a versenyzők a célból indultak el
megkeresni a startvonalat

*

Jobb minőségű szálakból
Jobb minőségű terveket lehet szőni

*

Egy sötét lyuk felkutatására indultam
nappal
maga a fény rejtette el előlem

*

Mindenki száradjon a saját lelkiismeretén

*

Valahol távol
a köd csak az orra hegyéig lát majd

*

A szentjánosbogár rejtőszíne a fény

*

A behavazott tájban
egy fekete macska ül
még sosem láttam ennél
feketébb macskát

*

Tömérdék víz kék
az ég is kék
de vajon milyen színű
egy tengernyi szív

*

Mikor a sötét szélén álltam
letörött egy darab
mikor ketten álltunk
letörött az egész

*

Mindenem a tied
mindened az enyém
többé már nem vetheti szemünkre magát
a sötét

*

Barázdált homlokom
beletalál
a Hold
mélyedéseibe

*

Ki nevet majd
ha már mindenkit kinevettek
fele királyságom azé
aki megnevettet

*

Tenyerem helyett
a sors kezét nyújtom oda a jósnak
s feszülten figyelem
ahogy jósolni próbál a sorsnak

*

Most igazi farsang van
itt van farsangi mezbe öltözve múltam

s itt van farsangi mezbe öltözve jövőm is
ahogy így két játszótársként egymás szemébe néznek
türelmetlenkedem a jelenben:
vajon melyikük neveti el magát hamarabb

*

Mikor lemenőben a nap
a láthatár peremén
és megvilágítják a napraforgók
vajon milyen árnyék vetődik akkor
a világegyetembe

*

én vagyok Jancsi
te vagy Juliska
körbejárjuk a földet
morzsát szórunk
hogymindenki hazataláljon

*

Te
kis sós ízű
ujjbegyiből buggyant katicabogár
neked most mit énekeljek

TÜKÖR ÁLTAL

A hajó egyik termének falát, a padlótól a mennyezetig tükör borítja. A tüköröző felülettel szemben hatalmas kép függ. A vásznon egy sziklák által keretezett öböl látható. A szabálytalanul ívelő parton egy város emelkedik a magasba. Egy birodalom fővárosa, a gazdagság és pompa egyértelmű jelképe.

Tekintetem végigfut a várost övező dombokon. Miközben a sziklák erezetét és a lejtőket borító erdők árnyalatait tanulmányozom, lassan önmagamra találok. A környezet hatására döbbenek rá, hogy múltamból ismerem a várost. Épületeinek sajátosságait emlékeimben őrzöm. Számtalanszor jártam utcáin, élmények sokasága fűz üzleteihez. A feltárt kapcsolatok bizonyítják, hogy a formák és alakzatok egy hiteles valóság részleteit idézik. A látvány azért bizonyul átélhetőnek, mert közöm volt hozzá. Hiánytalanul őrzi a múlt értékeit, mindazokat a jellegzetességeket, amelyek meghatározták ifjúságomat. A képen látható színek és árnyalatok egykori egyéniségemre utalnak. A véletlen által alakított összhang azokat az értékeket sugallja, amelyeket olyan következetesen képviseltem akkoriban. Az a dolog, hogy levonjam a megfelelő tanulságot, és tovább idézzem a jellemző sajátosságokat. A kiteljesedő valóság fokozatosan oldja fel az ellentmondások maradékát. Egyre kevésbé bizonyulnak zavaró tényezőnek. A látvány méltósága jelentősen növeli emlékeim hitelességét. Igaznak tűnik minden részlet. A múlthoz képest a jelen kontár másolat csupán, sivár utánzata az egykori eredetinek.

Csillogó kupolák magasodnak az ég felé, kovácsoltvas csigalépcsők vezetnek a paloták tornyaiba. Színes zászlók lengedeznek a szélben. A katedrális előtti téren hatalmas bronzszobor mutatja a helyes irányt az eltévedt vándoroknak. A falakból kidomborodó mohos kövek az örökkévalóságról tanúskodnak. A főutcán erkélyek és balkonok sorakoznak egymás mellett, kecsesen ívelő függőfolyosók kötik össze az épületeket, domború rácsokat óvja a hálósobák ablakait. Az emeleti szobákban könyvespolcok sorakoznak egymás mellett, ezekben a kötetekben van feljegyezve a világ tudása. Idegen nyelven íródtak a szövegek, ennek ellenére pontosan ismerem tartalmukat. Otthon érzem magam közöttük, az idők kezdete óta a barátaim. Tudom, hogy a könyvjelzőként szolgáló keskeny szalag mindig a megfelelő helyen nyitná ki a kötetet, ha fellapoznám.

Gondolataimba merülve tűnődöm. Valami azt sugallja, hogy forduljak meg, és a tükörben szemléljem a képet. Apró módosulásokat fedezek fel a vásznon. Átalakulnak a tornyok, változnak az épületek homlokzatai. Az egész kép alakul, egyedül az öböl körvonalai maradnak változatlanok. A tükrözött felületet figyelve döbbenek rá, hogy nem én jegyzem meg a formák árnyalatait, hanem azok idomulnak hangulatomhoz. A láthatatlan eszme határozza meg a látványt. Minden mozzanat tőlem függ, miattam hat jelképként a jelképek között.

Észrevétlenül módosul a háttér is. Magas bástyafalak jelennek meg a környező dombokon. Hatalmas madarak köröznék a csipkézett élű kupolák körül. Néha sötét erezetű szárnytoll hull a kövekre. Fekete zászlót lengget a szél a fellegrvár legmagasabb tornyán. Temetésre készül a grófi család. Középső fiukat vesztették el a csatában. Sötét ruhás férfiak koszorúkat hoznak, és a kriptá körül helyezik el őket. Időtálló kövek között szél görgeti a száraz fücsomókat. Törött karú istennőszobor egy kiugró párkányzaton megreng az élet mulandóságán.

Érzem, hogy a képen látható emberek azokat az eseményeket élik át, amelyeknek tanúja voltam egykor. Egyértelmű, hogy múltbéli emlékeim alakítják a város arculatát. Ezért tűnik ismerősnek valamennyi részlet. Minden épületében jártam már, érintettem falait, kinéztem ablakain. A képen látható emberek úgy találkoznak, ahogy velem találkoztak, úgy köszöntik egymást, ahogy engem köszöntöttek. A város lakói olyan jelenben élnek, amely a múltamból táplálkozik. Nem a saját tetteiktől függ a jövőjük, nem a pillanat eseményei döntenek el a folytatás irányát. Hangulatom szeszélyei határozzák meg sorsukat. A táj jellegzetességeit múzeumokban csodáltam meg. Az utcákat és tereket neves festők képeiről ismert fák és bokrok ékesítik. A parkok ösvényein kedvenc regényeim alakjai sétálnak. Sokáig azt hittem, múltamnak ezt a korszakát végleg elfelejtettem, nem létezik többé. Közvetlenül nem hat körülményeimre. Kénytelen vagyok elismerni, hogy újra tévedtem. Az élet minden eseménye maradandónak bizonyul. Tudatom örökre megőrzi. Emlékeim révén bármikor hatással lehet környezetemre.

Már tudom, hogy az átélt mozzanat bármikor idézhető. Megjelenik, és hatással van az adott körülményekre. Talán még a be nem következett eseményt is viszontláthatom a város utcáin, terein. A képen megjelenhet bármi, az is, ami az én valóságomban meg sem történt. Egy másik, tőlem idegen világ elemeként valósult meg. Én nem is tudok róla. Annak a valóságnak nem képeztem részét. Kiteljesedése pillanatában távol voltam. Ettől még

igaznak bizonyulhat a felbukkanó mozzanat, hatással lehet az események alakulására.

Amit a sajátomnak érzek, soha nem vész el. Az enyém marad örökre, bármikor felidézhetem. Akarnom kell csupán, idő vagy térbeli távolság nem jelent akadályt. A képzeletbeli város falai között újra átélhetem múltamat, de beteljesíthetek egy lehetséges jövőt is. A tükrözött valóság révén azokról a mozzanatokról is tudomást szerezhetek, amelyekben soha nem volt részem, ezért következményeiket sem ismerhetem. Minden lehetőség bekövetkezhet, csak türelmesen ki kell várnom a megfelelő pillanatot. Az élmény kárpótol veszteségeim miatt. Vágyakozva gondolhatok mindarra, ami-
ben korábban, valamilyen hiányosság miatt, nem volt részem. Én lehetek a szőke herceg, és a legszebb királylányt szerethetem. Már látom is magam a tükröződő képen. Egy gondozott kerten sietek át, lovam az egyik rózsabokor mögött legelészik, elfütyülöm a megbeszélt jelet, és a toronyba zárt szőke szépség ledobja a kulcs másolatát. Miközben a rozsdás zárral bajlódom, ő epekedve ismétli a nevemet. A kiejtett szavak ismerősen csengenek. Már szólítottak ezen a hangon, ezzel a hangsúllyal. A magasban várakozó lánynak nincs neve, bárhogy hívhatom. A lépcsőház bármilyen lehetne, a korlát cirádáinak sincs jelentőségük, emlékeim miatt váltak éppen ilyenné. Vágyakozva rohanok, három lépcsőfokot ugorva jutok közelebb célomhoz. Az ajtó kitarul, és előttem áll álmaim nője.

Mohóságomban az összes élményemet a kép keretei közé szeretném zsúfolni, amelyre lehetőségem adódik. Telhetetlenségem sürgető tényezővé válik. Az eredményességet illetően nincsenek kételyeim. Az állandóság már nem elégíti ki igényeimet. Arra vágyom, hogy módosuljanak a körülmények, érzem, hogy akarnom kell csupán, és bekövetkezik a változás. Alakzatok és formák észrevétlen módon alakulnak át. A szükségszerű mozzanat fokozatosan keveredik a lehetséges részlettel. A megjelenő elem hitelenek tűnik, pedig csak feltételezett kelléke a tükrözött kép valóságának.

Átalakulnak az épületek homlokzatai, változik a tornyok magassága, a boltívek kecsessége, módosul az égbolt árnyalata. Lassan kicserélődnek az utcákat, tereket benépesítő személyek. Elképzeléseimnek megfelelő alakok jelennek meg, és a korábbiak észrevétlen módon szívódnak fel. Befordulnak egy utcasarkon, vagy betérnek egy üzletbe, eltakarja őket egy bokor lombozata. Lényegtelen szempont, kizárólag az a fontos, hogy eltűnnek a színről.

A változatosság kedvéért, a tengerpartra összpontosítok. Keskeny utcák vezetnek a kikötőbe. Távoli vidékekről érkezett áruk sorakoznak a ter-

mészkőből rakott mólókon. Még nem szállították el őket, a rakodáshoz gyülekező munkások az árnyékban pihennek. Hatalmas épületek homlokzatai tükröződnek az öböl vizén. Kezdetleges daruk segítségével boroshordókat és szózott hallal teli ládákat engednek le egy dereglye rakterébe. A fedélzeten gyapotbálák sorakoznak szorosan egymás mellett. A kapitány szorgalmasan számolja őket. Színültig rakott uszályok horgonyoznak a kikötői parancsnokság épülete előtt. Engedélyekre várakoznak. Egy másik hajó éppen vitorlát von be. A gerendákból ácsolt dokk felé kanyarodik. Matrózok egyensúlyoznak a vitorlarúd kötelein. Tisztán hallom a horgony keservesen nyikorgó láncát, amint végigfut kopott járataiban. Tömött halrajok kavarognak a hajó farvizében.

Árnyas sikátorban kovács ülője cseng, magasba lendül a kalapács, ívben hajlik az izzó fém, készül a patkó. Ingerülten horkant az oszlophoz kötött ló. Öreg halász foltozza hálóját egy lombos fa alatt. Egy koldus csontot rág, és retteg a sarkon ólálkodó kutyáktól. Kagyló ezüstös belseje fénylik fel, ha odább rúgja egy arra tévelygő részeg matróz. Halászfesések beszélgetnek a korhadó pallókon. Férjeiket kísérték ki a partra, megvitatják az árakat. Tekintetükkel követik a távolodó csónakokat. Egész nap a férfiakra várnak, a pillanatra, amikor a visszatérő halászok szétosztják egymás között az aznapi fogást. A móló cölöpjeinek csapódó hullámokat hallgatva számolják, mennyi ideig kell még várniuk. A nők szoknyaiba kapaszkodó gyerekek apjuknak integetnek. A nagy igyekezetben, az egyik kislány babája beleesik a vízbe. Sírva kérleli a bátyját, hogy szedje ki a játékot. A fiúk a parton hasalva, hosszú rudakkal piszkálják a színes rongyokba öltöztetett fabábut. Odább, díszes ruhájú kereskedők hosszú asztalokra pakolják portékáikat, hangos szavakkal hívják alkudozásra a kíváncsi bámészkodókat. Árakról vitatkozva mesélik el utazásuk viszontagságait. Sivatagokról beszélnek, hosszasan kanyargó tevekaravánokról, a távolban felsejlő oázisok zöldjéről, homokviharok pusztításáról, elzártságról, mely napokig tart. Tetszés szerint keverik az igazat a hamissal. A végén már maguk sem tudják, hogy mi a valóság és mi a képzelet szüleménye. Talán nem is fontos. A lényeg, hogy történeteikkel valós igényeket elégítenek ki.

Az ellentétes oldalon járástól kopott lépcsősor vezet a parton magasodó palota ajtajához. A fekete ruhás úrnő cselédei az oldalsó lépcsőházban hordják fel a konyhára az élelmiszert. Vesszőkosarakban cipelik a friss zöldséget, ízletes déligyümölcsöt, jéggel tele ládában fácánt és egy jókora disznócomb. Szalmafonatú korsókban érkeznek a finom borok. Orromban

érzem az ezüsttálcaikon felszolgált kagyló kesernyés szagát. Látom a lépcsőket borító törött csigaházakat, a fényben csillogó parányi halpikkelyeket.

Ebben a tükrözött világban minden módosul, a folyamatos változás ellenére a formák és alakzatok pontosan illeszkednek. A látvány megfelel elvárásaimnak, kielégíti igényeimet. A város falai között egyedül a lét azonos önmagával, kizárólag a lényeg bizonyul maradandónak. Az öböl, a környező dombok, a távoli hegyek körvonalai továbbra is az állandóság alapját jelentik. Az épületek formái, az utcák és terek jellegzetességei, a macskaköveken sétáló alakok mozdulatai folyamatosan alakulnak. A szokásosnál gyakrabban tűnik fel egy fehér ruhás hölgy, egy szökőkút, a hegyre kapaszkodó sikátorban egy templom homlokzata, az ösvény kanyarulatában egy virágzó galagonyabokor. Egykori barátaim találkoznak a tereken, újrabe-szélük a rég megoldott gondokat, ismerős történeteket mesélnek el. Egy vendéglő teraszán ülnek, jellemző mozdulattal fogják meg a borral teli poharat, húzzák közelebb a gőzölgő tányért, majd nyúlnak a kenyeres kosár felé. Egy fura alakban magamra ismerek. Én sétálok a mólókon, az ismerős falak között kitartóan keresek valakit, a kanyargó utcákat róva abban reménykedem, hogy a következő sarkon, a rézműves kirakata előtt vagy egy pékségben véletlenül találkozom vele. A dombhajlatra kapaszkodó ösvényen döbbenek rá, hogy nem tudom, kit is keresek valójában. Arcok derengenek fel a homályos háttérből, előttem kavarnak, felkínálják magukat, kitartóan válogatnak, de képtelen vagyok választani közülük.

A kép óvatosan megszólít, és én lehetőséget keresek, módot a válaszdásra. Egyfajta párbeszéden alapszik kapcsolatunk. A tükrözött világ alkalmazkodik elképzeléseimhez, igyekszik megfelelni elvárásaimnak. Ugyanakkor megtalálja a módját, hogy figyelmeztessen a hiány jelenvalóságára. Tudatosítja bennem, hogy a felfoghatatlan is jelen van. Arra készítet, hogy felismerjem, és levonjam a megfelelő tanulságot. A megsejtett teljesség kötelez. A felsejlő lehetőség folytatásra ösztönöz. Egy tökéletesebb környezet létrehozásának szándéka hajt. A remény éltet, hogy a végeredmény valamivel többnek bizonyul egy beteljesülő ígéretnél. Sikerül érzékeltetni mindazt, ami csak megsejthető a létben. Az sem zavar, ha a látvány nem teljesen felel meg a valóságnak. Hiszem, hogy az igazság egy feltételezett valóság keretei között sem marad rejtve.

Lépcsősorokon sietek fel, oszlopcsarnokba érkezem, majd benyitok egy hatalmas terembe, melyben ifjú bárók és grófkisasszonyok táncolnak. Egy emelvényen zenekar játszik. Hárfá hangja válaszol az oboa kérdésére. Aztán szökőkút csobogását idézik a hangszerek, majd a tenger mormolását.

A hegedű vágyakozó hívására figyelek, és miközben a lehetséges válaszok között válogatok, a libbenő selyem suhogását és a sarkantyúk pengését hallgatom. Kacéran csillámlik egy csipkefátyol, a gordonka hangja sejtelmesen hosszú lebegésben oldódik fel. A szemközti palota ablakában megmozdul egy alak, árnyék libben a homályban. Brokát- és bársonyfüggönyök mögött szerelmes lány hős lovagról álmodozik. Hímzett kendő száll a szélben, majd fennakad egy zászló csúcscsúszékán. Aztán eltűnik minden kellék, elhalkulnak a muzsika hangjai, az egymásra mosolygó párok keringőt táncolva libbennek ki az időből. Riadt egér oson az üres teremben, a repedezett padló hézagaiban pihen meg. Az egykori boltívek hajlataiban fűcsomók nőnek, görbe ágak nyúlnak be az üresen tátongó ablakokon. Váratlanul hagyják el lakói a várost. Üres házak között kavarja a port a megélénkítő szél. Varázslat dönti romba az épületeket, vagy képzeletem szeszélyei, nem tudom pontosan.

A vágyakozó életöröm hirtelen borongó hangulatba csap át. Különös rajzolatok vésődnek a faragott kövek felületére, fura ábrák sokasága, melyek veszélyre figyelmeztetnek. Mintha földrengés rázná meg a palotákat. A csipkézett párkányzatról zuhanó szobrok egy pillanatra megállnak a levegőben, aztán lassítva folytatják függőleges útjukat. Hétköznapi csodaként lebegnek a tárgyak, nélkülözhetetlen kellékei a pusztulás varázslatának. A kavargó porfelhőben halkán rebegett sóhajtnak tűnik az élet. Meghasad a szökőkút pereme, sugarakban spriccel a víz, színes halacskák vergődnek a sárban. Egy keskeny sikátorban pásztorok vásárba terelik a nyáját. Falakat súrolva tülekednek a kecskék és a juhok. Hirtelen elreped az egyik üzlet kirakata, a darabok egymás után zuhannak a járdára. Üvegszilánkok csillognak a porban. Tűzfalból kilazult téglá csapódik az ijedten ugráncoló állatok közé. A málhás szamarak befutnak a közeli udvarra, a terelőkutya ijedten húzódnak gazdáik közelébe. Szinte egyszerre omlik össze valamenyny palota. Ledőlnek a tornyok, beszakadnak a kupolák. Hallom a föld alatti morajlást, látom a falon végigfutó repedést, a beomló tető gerendáit, a pörögve hulló cserepeket. Egy széteső világ darabjaiba kapaszkodik a tekintetem. Képtelen vagyok szabadulni a látványtól. Semmi közöm hozzá. Egy emlékfoszlányt keresek, amely földrengéshez kapcsolható.

A pusztulás miatt önmagát emésztő szomorúsággá válik a világ. Szűrt fény hatja át a kép teljes felületét. Hiányosságain csodálkozik a szándék, képtelen feloldani a részletek között megbúvó ellentmondást. Talányos kérdéssé változik a válasz. Bonyolult rejtély elemét képezi minden részlet. An-

nak ellenére zavaros az összhang, hogy hiteles mértékkel rendelkezik az ismeretlen.

Ismét változik a kép. Eltűnnek a romok, más épületeknek adják át a helyet, a megjelenő paloták még pompásabbak, még hivalkodóbbak, a gazdagság és jólét egyértelmű bizonyítékai. Egy álomkép elevenedik meg a tükrözött felületen, melynek minden mozzanata illik az adott valósághoz. Bizonyos részletei hitelesebben is hatnak az igazságnál. Titokzatos lehetőségek teljesednek ki a rézsútos fényben. Módosul minden részlet, de a kép belső arányai véletlenül sem torzulnak. Egységes rendezőelv határozza meg az alakzatok és formák egymáshoz való viszonyát. Minden kapcsolat egy rejtvényhez hasonlít, megfejtve a talány jelentését, a titok tovább mélyül. Eltávolít a megoldástól. A végeredményt a véletlenszerű és a törvényszerű közös játéka alakítja. Ésszerű kérdést és hiteles választ egyszerre ígér minden csoda. Talán az elképzelés szokatlansága miatt történhet meg, hogy a módosuló részlet valami mássá alakul, mint amire eredetileg számítottak. Fura alakzatok jelennek meg a tükrökben, szokatlan formák, melyek kérdések megfogalmazására ösztönöznek. A szavak keresése közben végig érzem a szándék feleslegességét, sejtem, hogy nem lelek ésszerű választ. Megnyugtat a gondolat, hogy nincs is szükségem rá. Valójában semmi nem kényszerít. Külső szemlélő vagyok csupán.

Az igazság továbbra is a részletekben rejlik. A kép minden töredéke tovább bontható, megőrzi jellemző vonásait. Tehetek bármit, azonos marad eredeti önmagával, kizárólag az egész módosul. Helyén marad az ablak, csak a háztető cserepeinek színe, a folyosó boltozatának íve változik. A mögötte magasodó torony megnyúlik, karcsúbbá válik, aztán elhalványodik, helyét egy templom kupolája veszi át. A nyitott ablakban csipkés függönyt lebegtet a szél. Előbb a sötétítő mintázata alakul át, majd a szemközti falon felsejlő könyvespolc kötetei változnak. Egyik részlet sem hitelesebb a másiknál, egyformán hatnak mind. Valamennyi feltétel adott, ami az összhang fenntartásához nélkülözhetetlen. A teljességet biztosító lehetőségek soha nem merülnek ki. Néha megtörténik, hogy egy boltozat íve, egy toronydíz formája, egy kőfaragvány csipkézetének mintázata megismétlődik. A felismert részlet, értékei ellenére sem válik maradandóvá. Eltűnik végleg, vagy jelentősen módosulva jelenik meg egy másik épület elemeként. Egyelőre nem tudom, hogy az ismétlődő alakzat által mit akar üzeni a kép. Nem értem sem a változás, sem a maradandóság okait. A feltett kérdésre felsejlik ugyan egyfajta válasz, szeretném megfogalmazni, szavakba önteni az elképzelést, de a folyamatosan módosuló formák elterelik figyelmemet

a lényegről. A gondolat szertefoszlik, akár a megjelenített emlék. Érzem, hogy még nem érkezett el a megfejtés ideje.

A város egyetlen részlete sem rejtőzik el a tekintetem elől. Általam és miattam jött létre, meg akar mutatkozni. Nincs titkolnivalója, őszintén feltárja értékeit és hiányosságait. Tőlem várja a segítséget. A tükrözött kép mintha tudná, hogy a képzelet számára nem létezik akadály, a szokatlan feltételezése sem jelent különösebb gondot. A bizonyítás folyamata alig várat magára. Kacér női hangra, vidám nevetésre leszek figyelmes. Valahol távol nimfák fürdenek egy tó sekély vizében. Társaik a parton sütkéreznek, fehér kendőkkel törlik nedves hajukat, illatos olajjal kenik be vízceppektől csillogó testüket. Lombos fák fölött felhők gomolyognak, az áttetsző fényben magas hegyek körvonalai sejlenek.

Tekintetemmel tetszőlegesen közelíthetek a város minden pontjára. A távolság nem jelent akadályt. Csak rá kell összpontosítanom, és tisztán látom a völgyben megbúvó tornyot, ha még jobban ráközelítek, azonnal feltűnik a tető hiányzó cserepe, a falon végigfutó repedés. Idő kérdése csupán, és arról a parányi hangyáról is tudomást szerzek, amelyik a lépcsőkorlát karfáján fut végig. Látom a kikötőt, a raktár ablakainak ívét, a faragott kövek illesztésének hézagait, újra megcsodálom a révben horgonyzó vitorlások kötélzetét. Nyugati szél dagasztja a halászcsonakok vitorláit, hullámháton tükröződő fény játszik a parancsnokság épületének homlokzatán. Sárguló faleveleket sodor a szellő az öböl vizére. Fecskék hasítják a lapos hullámokat, mozdulatlan szárnnal szelik a levegőt, váratlanul a magasba csapnak, elkapnak egy rovar, majd elégedetten tűnnek el az épületek mögött. Halászsok beszélgetnek a parton, a fogást válogatva ugyanazokat a szavakat ismétlik, amelyeket előző nap fogalmaztak meg. Néha különbözik a mozdulat, módosulnak a körülmények, de a lényeg változatlan marad. Az összkép akkor változik, ha sikerül értelmeznem a látottakat, és szavakba foglalnom a tükröben érzékelt eseményeket. A megfogalmazott mozzanat elérte célját, betöltötte rendeltetését, fokozatosan elhomályosul, hogy visszatérjen a semmibe. Tudatosított bennem egy fontos elképzelést.

Szökőkutakkal ékesített park húzódik a paloták között. A zöld szín árnyalatai vonzzák tekintetemet, a látványra összpontosítok. A hatalmas fák alatt árnyas és napfényes foltok váltogatják egymást. A bokrok között hatalmas kőszobrok árválkodnak. Ahol összefutnak az ösvények, márványmedence vize csillan. Aranyhalak úszkálnak a színes kavicsok között. Hatalmas dézsákban pálmák sorakoznak egy szobortalapzat körül, legyezőszerű leveleik vibráló árnyékot vetnek a frissen kaszált fűre. Sötét gránittábla mel-

lett illatával hívja fel magára a figyelmet egy magányos rózsatő. A pázsiton túl páva lépked büszkén, majd felugrik egy fa vízszintes ágára.

Harangtorony magasodik a park közepén. Idős nő ernyőt támaszt az egyik pad mellé, kendőt terít a poros deszkára, óvatosan leül, parányi könyvet vesz elő a táskájából, majd rózsafüzért morzsolva, imát suttog. Vele szemben koldus kuporog a földön, fényes rézpénzek hevernek az eléje terített gyűrött kendőn.

Falevelek susogása töri meg az álmos délutáni csendet. Sárgás por kavarog a levegőben, a közeli sivatagból hordja a délkeleti szél. A hőmpölyögve közeledő porfelhőben homályosakká válnak a színek, fakul az árnyalatok élénksége. A leüledő homok belepí az utcákat, kerteket, vastag rétegben rakódik a szobrok vállára, és a koldus kalapjára. Az imáját befejező hölgy bokáig süpped a köréje rakódó porrétegbe, amikor el akar indulni. Zavarában megfeledkezik az ernyőjéről. A ruháját poroló koldus figyelmezteti, miközben összeszedi, majd zsebébe süllyeszti az aprópénzt.

Formák között válogat a képzelet, megtesz minden tőle telhetőt, hogy létrehozza a nélkülözhetetlen teljességet. A lehetőségek száma végtelennek tűnik. A válogatás az érték kibontakozásának előfeltétele. Szinte semmi nem bizonyul szükségszerűnek, látszólag minden véletlenszerűen következik be. A rengeteg, találmányra összehordott elem valahogy mégis összhangot teremt.

Az események forgatagában még véletlenül sem tűnik fel olyan mozzanat, amely megbontja a teljességet. Minden részlet megtalálja a maga helyét, majd kitölti hiánytalanul. A kapcsolatok értelemmel rendelkeznek, egyik sem szorul magyarázatra. Mintha az összes forma tudná magáról, hogy létezik, és meghatározott helye van a képen. A részletek csak akkor illeszkednek ennyire hitelesen, ha irányítja őket valaki, ha egy közös akaratnak vannak alárendelve. Egységes eszme hatja át a végtelenül sok lehetőséget.

Csillogó tornyokkal ékesített kastély jelenik meg a katedrális előtti téren. Domborművek ékesítik a homlokzatát, csipkézett kőfaragványok díszítik az ablakkereteket. Széles lépcsősor vezet a bejáráshoz. Négylovas hintó gördül a kapu elé. Lakájok sürgölődnek a kocsi körül, cipők fényes csatjai csillognak a fényben. Szőke parókát viselő dáma száll ki óvatosan a hintóból. Kíváncsian néz körül, majd lassú léptekkel elindul a bejárat felé. Hosszú ruhája súrolja az eléje terített szőnyeget. Az esemény kiteljesedik, aztán fokozatosan elhalványodik. Már nem érdekli a történet, nincs szükségem rá, nem foglalkoztat a részletek között megbúvó rejtvény, megfej-

tése nem jelent különösebb kihívást. Semmi újat nem kínál számomra az öreg gróf és a festett szeretője. Hidegen hagy a viszonyuk. Nem vonz a kastély, a labirintusszerű pincerendszer, a könyvekkel telezsúfolt polcok, a folyosók falán függő fegyverek, de még a padlásra felhordott ócska kacatok sem ihlettek meg többé. Tartalmasabb, ígéretesebb mozzanatokra áhítom, melyek közelebb visznek a végső megoldáshoz.

Az állandóan módosuló részletek ellenére a kép továbbra is egységes egészként hat. Az átalakuló elem annyira valószerű, hogy egyetlen pillanattig sem tűnik hiteltelennek. A rendet biztosító elképzelés érdekelt, persze továbbra se találok az ésszerű szabályt, nem lelem az átfogó törvényszerűséget. Alakzatok tűnnek fel a képen, melyek végleges formáikat keresik. A lehetőségek között válogatva, önállóan döntenek. Bizonyos vagyok benne, hogy ebben a szakaszban nem tőlem függ az események sorrendje. Azt sem tudom már, hogy a kép határozza meg a folyamatok menetét, vagy a tükrök. Külső szemlélő vagyok csupán, tétlen megfigyelő. Néha úgy érzem, sikerül felismernem az átfogó szabályosságot, amely révén egységbe foglalhatom a rengeteg különbözőséget, Aztán kénytelen vagyok elismerni, hogy elképzelésem nem helyes, hosszú távon nem működik.

Valójában az a kérdés foglalkoztat, hogy ebben a tükrözött világban mi tekinthető átmenetinek, és mi bizonyul véglegesnek? Talán a gomolygó felhők között rejlik a válasz, talán a hullámhajlatok árnyalataiban. Abban bizonyos vagyok, hogy emlékeim alakítják a város arculatát. A múlt bizonyítéka megreked valahol, és hatással van a jelenben tükrözött kép minőségére. Meghatározza a formák alakját, de felügyeli a méretek arányait is. A mozgás látszata biztosítja a kiteljesedés lehetőségét. De mi tartja lendületben a mozgást? Talán a saját kíváncsiságom, talán az elképzelés, hogy minden részletnek joga van az elmúlásra és a keletkezésre. Hiszem, hogy az összes mozzanat rendelkezik egy végső értékkel, amely támogatja az új kezdetét. A pusztulás azért nem megdöbbenő, mert magában rejt a megújulás lehetőségét. Minden mozzanatot áthat a befejezetlen teljesség rejtélye. A határtalanság talánya.

Egy képzelt világ megelevenedik, és én hajlandó vagyok elhinni róla, hogy a valóság részét képezi. Miért? Zavaros válaszok kavarnak bennem, egyik se elégíti ki igényeimet. Annyit tudok csupán, hogy hatalmas távolság választ el bennünket, mégis hatással vagyunk egymásra. Egy tükrözött teljességet szemlélve, gondolatok fogalmazódnak meg bennem, levonom a megfelelő tanulságot, és a felismerés élménye folytatásra ösztönöz. Emlékek idéződnek bennem, melyeket a kép igyekszik hiteles módon

megjeleníteni. A látvány értelmezése közben záródik a kör, újraindul egy önbeteljesítő folyamat.

Véletlenszerűen váltakoznak a formák, hatnak képzeletemre, egységes rendszert alkotva teljesednek ki, majd elenyésznek a semmiben. Azzal, hogy befolyásolják elképzeléseimet, saját elmúlásukat siettetik. Kiszorítja őket a képből a következő mozzanat. A váltást sürgetve, saját érdekeik ellen hatnak. Érvényüket veszítik akár a változást elindító okok. A megújulás kényszere könnyörtelennek bizonyul. Szétrombolja a legteljesebb összhangot is. Unalom és érdektelenség fenyegeti a kiürült teljességet, ismét módosulásra kényszerül a látvány. Feloldódnak a kapcsolatok, újra bebizonyosodik, hogy mindenféle kötődés átmeneti jellegű. Feledésre ítélt mozzanatok idéződnek, olyan részletek jelennek meg a képen, amelyeknek nincs jelentőségük. Egyértelmű, hogy megzavarják az ésszerűséget, mégis kiteljesednek. Nem lehet megakadályozni. Továbbra sem értem, mi a végső cél? Erőszakosan létrehozni valamit akkor is, ha értéktelenebb az előző részletnél? Megjeleníteni akkor is, ha minőségileg tökéletesebbet szorít ki?

Belefáradtam a találgatásokba. Erőfeszítéseim ellenére se vagyok képes eldönteni, hogy én hatok a tükrözött világra, vagy az játszik velem. Kétségtelen tény, hogy megjelenik előttem egy tengerparti táj, melyre hatással vannak emlékeim. Az igazsághoz tartozik, hogy a részletek kiteljesedése már nem tőlem függ. Megjelenésüket követően önálló életre kelnek, többé nincs szükségük rám. Érdekel, hogy akkor is változnának a város részletei, ha nem lennék jelen? Nélkülem is hasonló módon alakulnának az események? Egy teljesen üres szobában is módosulna a kép, vagy változatlan maradna? Kíváncsi vagyok, mit látnék, ha a zárt ajtó repedésén kukucskálnék be. Talán már meg se lepne a felismerés, hogy a tükrözött világ teljesen mozdulatlan. Egy tengeri tájat ábrázoló kép függne a falon, melyet nagyon régen festett valaki azzal a céllal, hogy megtréfálja társait. Elégedettségemben fel se tűnne, hogy a kép egyik sarkában egy hullámvölgy árnyalatai folyamatosan módosulnak.

KERESZTÚTON

Álvaro de Campos versei Vaszilij Bogdanov szibériai füzetébe

1. SZIBÉRIAI ŐSZ

Ferde fények. Rézsútos napsütés.
Kissé eldől minden,
mintha a kép elmozdulna a falon, meginogna.
Minden billeg.
A mélabúsan vetkőző
és színüket váltó fák között
lovasszék árnyai.
Hogy kerültek a Don mellől ide, a tajgába,
az őszi erdőbe – rejtély?
Fenyegetően villognak kivont kardjaik,
torokhangon üvöltöznek, és a cár atyuskát szidják,
vagy a hetmant? Már öregek, hülyék,
nem tudják, mit csináljanak jódozójukban,
mint ahogy ők sem tudják,
mihez kezdhethének szabadságukkal,
itt, több ezer mérföldnyire az otthonuktól.
És a fák között fenyegetően villannak meg
a rájuk leselkedő démonok kénsárga szemei,
miközben otthonukat éppen ebben a pillanatban
dúlja fel egy tatár horda, felgyújtva házaikat,
láncra fűzve asszonyaikat, gyermekeiket.
Nem tudnak az áldozatokról, nem is sejtik, hogy ők is
áldozatai az önkénynek és a másvilágról átugró,
Szibéria végtelen járataiban mohón várakozó démonoknak.
Az áldozatok egymást metszik, takarják, kioltják
az elcsúszó alkonyatban, a ferde, lombok közé vesző fényben,
miközben hullámszik az ősfák végtelen éneke,
a feltámadó szél sodorja, elveszíti, de megtalálja megint.

A békéről énekelnek a fák levelei, és a szeretetről,
s a folyamatosan káromkodó kozákokat foglyul ejti,
a kiszámíthatatlan rejtelmeket ígérő szibériai éjszaka.

2. FARSANG

*„Távolról jöttem, s arcomra van írva
Épp oly ködös, mint összeférhetetlen
Módon egy másik, messze lény profilja
Cáfolva hitvány, mai sziluettet.”
(Fernando Pessoa. Kálvária VI. Fordította Nemes Nagy Ágnes)*

Szibéria reng, dülja havazás,
elherdált, unt, elvesztett világok
keresztútjain egyedül kószálok.
Dideregtető, őrült látomás

forgat, kerenget tört magam körül,
és hull a hó, a hó, a hó, a hó.
Egymásba csúszik ábránd és való,
az ember végül annak is örül,

ha nem örül meg. A kocka pörög.
Egy zsoldos katonával kockázok,
szemébe nézek, hetykén kivárok,
és hatra-vakra nyerek, röhögök.

Kardjához kap. Én gyorsabb vagyok.
Fehér nyakának feszül a penge.
„Ne ölj meg! – könyörög esdekelve. –
Egypár évet még élni akarok!”

Elraktam cinkelt kockáimat,
elvettem kardját, pisztolyát, tőrét,
a zsebemben volt már a nyereség,
hóba léptem ki. Tűnő áhítat

tört rám. Üvöltő farkasokat láttam.
Lila árnyak kerengtek a havon.
Megküzdök velük. Itt az alkalom!
És elindultam a havazásban.

Mindez régen volt. Tűnő mánia.
Kalandor voltam. Térdig érő hóban
lőttem két farkast. Tán a seholban,
megvan bundájuk. Zúg Szibéria.

Kunyhó tűnt fel a sűrű havazásban.
Torzonborz öreg, tépett kacabajka
nyílt szét mellén, hívott, balalajka
szólt, és leányok forogtak a táncban,

deli legények karján. Beléptem.
„Farsang van, uram, nem kísért a farkas
többé, lelőtted, ideje, hogy mulass!”
Megjövendölték az érkezésem.

Eperpálinkás butykossal kínált.
Merre tartok? – kérdezte az öreg.
„Északnak, fehér fagytündérek
felkeresni és velük ülni bált.”

Egy manysi törzs holnap indul arra.
Itt a sámán is. Elmehetsz velük,
eltévedhetnél talán nélkülük.
Feltűnt a sámán összevagdalt arca.

Hónapokig velük vándoroltam,
jártam ott fenn, a bálványaiknál,
melyeket Te is versekbe megírtál,
merev szemükből jövőm eloroztam,

és mentem tovább, túl a sarkkörön.
Hallgattam lányok vidám énekét.

Rólam szólanak, hittem a mesét,
nem kerülhet el többé az öröm.

Hosszasan néztem az északi fényt
az átlátszó fehér éjszakában.
Nem tudom, kire, mégis egyre vártam,
meglelve végül a céda reményt,

javítható az elrontott világ!
Biztatón nézett a Nagy Medve fentről,
ha baj van – intett –, le is jó az égből.
Fagyban esengtek csengő áriák.

A szerelemről énekelt a lány,
már tudtam, többé tovább nem megyek.
Én, ki bejártam a messzi keletet,
ópiummámor űzött, és magány.

Hittem, északon kell megpihennem,
lányok táncoltak, pillantásom lesték,
a jégablákon ingó jegesmedvék,
énekelt törzsem. Volt már miben hinnem.

Akkor tűnt fel a kísértethajó.
A kormánynál megláttam a halált,
barázdált arcú kalózkapitányt,
egymásba tűnt az álom és a hó.

Tudtam, értem jött, tovább kell menni,
és kavargott a hó, a hó, a hó.
Suhant már velem a kísértethajó,
s a becsvágyam is kezdett éledezni.

Az idő tengerét jártam, visszatértem,
Szibéria és hulló életek
vonzottak, és elhagyott törzseket
megtalálnom majd az öröklétben.

Cáfolja hitvány, mai sziluettem,
egy másik messzi, büszke lény profilja,
távolról jöttem, és arcomba van írva:
akar velem valamit az Isten.

3. NEKIFESZÜLNI A SZÉLNEK...

Nem vagyok senki,
nem érdekel semmi,
nem is akarok lenni,
de azért a mindenség minden álmát őrzöm.
Minden becsvágy engem űz.
Remeg bennem minden energia.
Az egész erő.
Nekifeszülök a szélnek,
szibériai télnek,
körülöttem zúg a rengeteg,
mintha láthatatlan motorok dübörögnének állandóan,
örökké járó láthatatlan motorok,
melyek tartályaiból sose fogy ki az üzemanyag,
nem állnak le soha,
zengnek, zúgnak örökké.
Pengeti a csontvázfák karjait a fagy.
Az ón-szürke ég mint halotti lepel,
napok óta rejtegeti a napot.

Nekifeszülök a télnek,
forгат, feldönt, görget,
ismét talpra állít a szibériai szél.
Hatalmas bányák nyílnak bennem,
végtelen járatok,
pirosra festett arcú emberkék kelnek útra belőlem
a világ négy égtája felé,
pöttöm bohócok,
de elveszítem őket,
mielőtt rájuk bíznam a hírt,
eltűnnek a hóban,

elragadja őket az orkán,
pörgeti a vihar,
felfalják a farkasok,
madarak csőrében tűnnek el,
s amint előrefurakodom a derékig,
nyakig érő hóban,
és fogalmam sincs, hova, merre,
de még emelem a lábam,
a szélnek nekifeszülve
látom, hogy mégiscsak nekem kell megvinnem a hírt,
noha mibenlétéről fogalmam sincs.
Milyen hírt vigyek én,
aki nem vagyok senki,
és nem is akarok lenni semmi?
Miféle hírt, és mégis kinek?
És akkor meglátom egy faágon hintázni
az utolsó piros emberkét,
intek neki, és leugrik,
befészkeli magát a zsebembe, tüsszög.
Te tudod a hírt? – kérdem.
Hiszen te magad bíztad rám, méltatlankodik.
Hogyne tudnám!
Akkor áruld el, kérlelem,
mondd el, kedves barátom,
fennhangon mondd el, hogy mások is hallják.
Én elfelejtettem.
Egészen egyszerűen elfütyült a fejből.
S ekkor a megdermedt,
de meleg zsebemben éledező,
piros ruhás emberke hahotázni kezdett.
A hír, amit szét kellett volna vinnünk,
a hóban álmodó, fagy dermesztette országrész
minden sarkába, a szeretetről szól,
a szeretetről és a szolidaritásról,
mely érzések nélkül
egyszerűen elképzelhetetlen,
állati szintre süllyed az élet,
ahogyan azt némely diktátorok,

magtalan hiúságukban,
példátlan mohóságukban
kifejezetten akarják is,

Álvaro de Campos Fernando Pessoa legkedveltebb alakmása. Mesélték, hogy a költő néha rejtélyesen mosolyogva jelent meg a lisszaboni kávéházban, és barátainak úgy mutatkozott be, hogy „Álvaro de Campos!” Vagy azt mondta: „Ma jó napom van, Álvaro vagyok megint.” Természetesen kedves alakmásának életrajzot is költött, részletesebbet, szerteágazóbbat, gazdagabbat, mint a többi társának. Egy Glasgow-ban végzett, Nagy-Britanniában élő, a világot bekalandozó hajómérnökről van szó. Aki a modernség bűvöletében él és alkot, s a futurizmussal is kacérkodik. Áradó, dinamikus szabad verseiben bámulatosan nagy teret szentel a huszadik század technikai újításainak. Verseiből nagyapám is lefordított néhányat, a Tengeri ódát például, vagy a Harci ódákat... Itt megkísérli annak a költőnek a szemével nézni az orosz sorsot és a gyötrelmes szibériai létezést, aki bevallottan világpolgár, és akinek, megteremtőjével, Pessoa-val szemben úgyszólván semmit nem jelent a haza, üresen csengő szó a hazaszeretet, aki egyik, nagyapám által is lefordított harci ódájában gúnyosan jegyezte meg:

„Én, ki Szibériában töltöm a szabadságomat.
Én, kinek nem mond sokat a hazafiság.
Mert nincs gyökerem, mint a fáknak, ki gyökértelen vagyok...”*

Érdekes, hogy Álvaro de Campos álarcában, az ő szemével miket vesz észre nagyapám Szibériából! Az első vers kozák száműzöttekről szól, a második még a költő futurista korszaka előtti időszak ismertebb hosszú, de még ha döcögve is, nehézkesen is, de rímelő, kötött formában írt verse az Opiárium vagy az Önvizsgálat káprázatosan mozgalmas világát idézik. Hogyan is írja az Önvizsgálat második, a karnevál-forgatagot felelevenítő versében?

„És mégis olyan vagyok, mint senki,
Szerelmes cinkosa e zshivajnak...
Mert bennem is épp az lüktet, jajgat,
Mi őbenne meg kíván jelenni:

Az ostoba karneváli lárma.
A zulu-álarcos Európa,
A néger-táncok szörnyű riadója
És elegáns vigasztalansága.”**

És a harmadik, ahol már a Campos ódái dübörögnek, a Nekifeszülni a szélnek... azt is megmutatja, hogy hogyan látja a déli költő Északot, mi és miért izgatja Szibéria behavazott erdőségeiben, és a fagy szorításában fel-feljajduló faágak roppanása miféle emlékeket ébreszt benne. – Tatjana Bogdanova

** Álvaro de Campos: *Önvizsgálat II. Karnevál*. Vaskó Péter fordítása

DOKUMENTUM

Kenéz Ferenc

„HOGY, HÁT TE NEM IRTÁL NAPLÓT?”

EMLÉKKÖNYV, II. RÉSZ

2010. 07.18.

Thomas Mann olvasása közben olyan mélyen s olyannyira a maga teljességében éljük meg az életet, hogy egy-egy fejezet után úgy érezzük, mintha elvégeztünk volna valamit. Nincs igény semmilyen másfajta cselekvésre, mert bármilyen más ténykedés csak az élet része lenne, az élet egésze helyett. Ebben a magasságban, ebben az egyetemességben már nincs se Petri, se erdélyi irodalom, se az én imént felemlegetett munkásságom, csak József van, és az ő testvérei, akiknek életét meg kell élnünk a sajátunk helyett, pontosabban azelőtt, mielőtt a sajátunkat megélnénk, hogy mikor odajutunk, a magunkét valóban megélhessük...

07.19.

Interneten átnézem a lapokat, a kolozsvári *Szabadságban* cikk köszönti a mákófalvi bútorfestő tábort és annak kezdeményezőjét, irányítóját, szervezőjét, azaz tótumfaktum lelki emberét, régi barátunkat, Kovács Pali Ferencet. Itt és ebben a pillanatban hadd köszönjem meg neki, írásban is, hogy majd negyven éve a kolozsvári művelődési ház színjátszó csoportja Bereczky Júlia (nagyszalontai származású) színművésznő rendezésében bemutatta *Homok a bőröndben* című verseskönyvem „irodalmi-színpadi” változatát. Az est ötletgazdája az ott műkedvelősködő, színjátszó „falustársam”, a „navétázó” Kovács Pali Feri volt. (Ha most a bemutató zsúfolásig megtelt nézőterére gondolok, bizony-bizony, megilletődöttséget érzek, amit akkor, érdekes módon, egyszerűen nem éltem át.) Úgy három éve felhívott Csáky

Zoli, hogy a DunaTV sorozatába készítené egy interjút velem. Aztán mégsem lett semmi a tévé-interjúból, gondolom, Zoltánnak hirtelen akadt más, felmutatásra érdemesebb személyisége. Ha valamikor még egyszer felhívna, igen-igen nagy szeretettel ajánlanám magam helyett a mákófalvi Kovács Pali Ferit. Merthogy tornya, kocsmája, boltja minden kalotaszegi falunak van, de Kovács Pali Ferije csak Mákófalvának... Megérdemelné, hogy portréja bekerüljön a DunaTV Arcélek sorozatába...

07.20.

Egész délelőtt pucolom a rozsdás vaskerítést, nyúvóm a drótkéfét, de tulajdonképpen permeteznem is kéne, illetve nyugodtan vághatnám a fűvet, az mégiscsak fontosabb, mint hogy felaprítsam a sok összegyűlt száraz gallyat, de tulajdonképpen az után is járhatnék, ki javítja meg a ház hátulját, s akkor még nem is említettem a... stb., stb. Ezzel a mondattal csupán kinti életünk jellegét akartam érzékelteni, s azt, amit odahaza, a szülői háznál mindig olyan mosolyogva vettem tudomásul, ha hetven-nyolcvan éves édesapám megjegyezte: mennyi dolga van, ezt is kéne csinálni, meg azt is! „Ugyan – legyintettem én –, majd megcsinálja édesapám holnap!” „Nem úgy van az, fiam!” Hát nem bizony... itt, Dunaalmáson sem ... A tennivalók napról napra, szinte óráról órára mutatják magukat. Át lehet tenni mindent „holnapra”, csak hogy akkor azt, ami holnap mutatja magát, már mégannyira sem tudod elvégezni. A tennivalók rendet és életfenntartó fegyelmet kényszerítenek az emberre. Az írást át lehet tenni holnapra, át persze a gyomirtást is, csak akkor a fűszernövény dolgát nehezítéd meg... Hát lehet így irodalomszerető rozmaringot, lestyánt, tárkonyt nevelni?!

07.21.

Alig ülök a géphez, hét óra huszonegy perc, hallom Ágnes sietős lépéseit a lépcsőn, szobámhoz fölfelé, s már a lépéseiből kihallom, hogy hargaszik valamiért. Felér, s már mondja is, hát nem megígérted, hogy minden nap meglocsolod a növényeket, az este miért nem locsoltad meg, hát nem megígérted?! Kedves Rozmaring kisasszony, kedves Lestyán kisasszony, kedves Tárkony kisasszony, milyen jó, hogy magácskáékban nincsen indulat, s nem tudnak ilyen sietősen fellépkedni a toronyszobámba, hogy elmaradt az esti locsolás!...

07.22.

Minapi érdeklődő, üdvözlő soraimra ma befutott Kovács Pali Feri válasza. Némi kultúrtörténeti adalékkal kiegészítve. „Kedves Ferikém! Megkaptuk az elektronikus postán küldött leveledet. Örvendek, hogy Mákófalva felől még érdeklődsz. Az 1935 nem elírás, a mákófalviak tényleg már akkor felléptek a Kolozsvári Magyar Színházban. Az anyám, aki még nem volt férjnél, kisebbik fiútestvére, Fiuka Pista, lánytestvére, Ilus *A faluroszt* játszották, kalotaszegi népviseletben, az akkori »Gazdakör« szervezte az előadást. A mákói Kultúrház 1939-ben épült, addig Sándri Janinál a csűrben vagy a Gergelyék házában játszottak műkedvelőink. Tehát nem én és nem Anyósod kezdte a mákói színjátszást, hanem még korábban Székely Miklós lelkész és a kántor Csákányék. Jövő héten megyünk Cellődömölkre szerepelni, visszük a Farsangot és a Kalotaszegi lakodalmast. (Közben most kaptam a hírt, mely a felkészítetett csoportot rosszul fogja érinteni, hogy nem tudnak fogadni, pénzhiány miatt, a Minisztérium zárolta a számláikat.) Készülünk az augusztusi vásárra, a Mesterségek Ünnepén fenn leszünk a Budai Várban, Pali Feri.”

07.23.

A célzás anyósom színjátszóira úgy értendő, hogy Mákófalvára került, fiatal tanerőként lelkesen vállalkozott a népi bábjátzás, színjátszás felélesztésére és életben tartására, évtizedeken át foglalkozott az iskolai, majd az onnan kikerült felnőtt műkedvelőkkel, számtalan városi, megyei versenyen vettek részt, sőt, nemegyszer jutottak el az országos döntőig, kalotaszegi népviseletbe öltöztetett bábuikkal Bukarestből is diplomát hozva a falunak. Elromlott házassága után talán még inkább belevette magát ebbe a tevékenységbe, szervezte, tanította, vitte versenyre lelkes műkedvelőit, s rendszeresen járták a szomszéd falvakat is. A fentebb említett Kovács Pali Feri is így került a színpad bűvöletébe, még kisiskolás korában, újabb előadást készítettek éppen, *Hófehérke és a hét törpét*, aztán úgy alakult, hogy a kis Pali Ferinek nem jutott szerep. Az anyja másnap felkereste anyósomat, jaj, csináljon már valamit, tanító néni, nézze, ez az én kisfiam, mióta megtudta tegnap az iskolában, hogy ő nem szerepelhet, hát egyfolytában sír, nem tudok vele mit csinálni. Erre aztán anyósom imigyen találta fel magát: „No, hát ha annyira bánkódik miatta, mondják meg neki, hogy jöjjen csak el ő is a délutáni próbára. Kap egy szerepet. Majd ő lesz a nyolcadik törpe!”

A „megtalált szerep” nagy karriert futott be: ezzel a címmel készített közel negyven év múltán, a rendszerváltás után portréfilmet Kovács Pali Feri-ről Bozsogi János, a Duna Tévé rendezője. (Amint később hallottam, nagyjából ez volt a tévé-filmről a véleménye a falusiaknak: „Nem níztük meg, hát mit níztünk vóna rajta, látjuk mi itt az utcán Pali Ferit eleget!”) ... Anyósom aztán, több évtizedes munkálkodás után odahagyta a színjátszást, majd a falusi katedrát, s végül az életet is... Aminthogy azt jó egy hónappal ezelőtt naplómbe is belefoglaltam...

07.25.

Takarítás, rendcsinálás a házban, holnap jön a tizenhét éves Mátyás és a tizenöt éves Bálint unokánk néhány napra. Egész nap esik. Átnézem a *Literát*, Balázs Imre József „tájéoló” cikkét Kosztolányi román nyelvű befogadhatóságáról, illetve befogadottságáról (igazából nincs jelen, mint ahogy mondjuk Blaga vagy Arghezi sem a magyar irodalomban), miközben Esterházy vagy Bartis Attila az utóbbi években nyomatékkel, azazhogy tényleges közérdeklődés mellett jelenik meg román fordításban, átnézem a *Szabadságot*, *Új Magyar Szót*, utóbbiban a nyolcvanéves Bodor Pált, az én Gaál Gábor-köri „költővé ütő mentoromat” köszönti Cseke Gabi, jézusom, húsz év telt el, mióta egyszer én is köszöntöttem, az *Esti Hírlap*ban, a hatvanadikon, kissé sajtóviharos körülmények között, hisz éppen akkor vándolták meg, galádul, és majdhogynem mint egykori „Ceaușescu-bérencet” az új demokrácia hajnalán, az MDF-kormány idején ... Kedves Pali, aki engem első állásomhoz juttattál Magyarországon (úgymond névlegesen, néhány hónapig a *Magyar Nemzet*nél), első albérletemhez segítettél (nem átallod személyesen is elmenni s megnézni érkezésünk előtt), majd első lakásomhoz is (a Kulturális Minisztérium többeket is érintő beavatkozása révén), hát Isten éltesen, csak úgy, itt e naplólapon, remélve, hogy megéred majd e kötet megjelenését is, öt év múlva, talán épp a nyolcvanötödik születésnapodon. Számomra munkálkodásod, életed, személyiséged a „közhasznosra”, azaz a köz hasznára született nagy erdélyi személyiségek példáját idézi... még ha én itt most csak a magam „hasznát” említettem is belőle...

07.26.

Megjött a két „kutyakölyök”, délután nagy séta velük körben itt a hegyoldalon, egyre-másra szaporodnak az eladó házak, nyaralók, és egyre-

másra az újjáépítettek vagy felújítottak is. Azaz erre a környékre a folyamatos prosperálás nyomja rá a bélyegét, és a szaporodó piros-fehér-zöld zászlók, semmiképpen nem a „rombadőlt Magyarország”, amit a Fidesz szajkózott a választások előtt. Unokáimnak jelzem is, amit gondolok. „Rockzenész” Mátyásom nagyjából kérdés nélkül járja végig a sétautat, némiképp talán unja is, „vízilabdázó” Bálintom élénkebb, ha ez-az szóba kerül. És hát szóba kerül a Duna túloldalán látható Szlovákia, Trianon, a háború utáni kitelepítések és a lakosságcsere, a kettéosztott Komárom, majd Nagyszalonta (ahol Mátyás nemrég járt) megváltozott lakossági aránya, utóbbinak 1902-ben 93 százaléka magyar, 2002-ben 54 százaléka, így kanyargunk az ösvényen, s előre-hátra a történelemben.

07.27.

Fiúkkal Tatán, én bevásárolok, őket addig felirányítom a tóhoz, a várhoz, sétáljanak, járjanak egyet, óra múlva találkozunk. Visszafele jövet felmegyünk a temetőbe, mondom, úgy nem lehet elmenni Dunaalmásról, hogy Vajda Júlia, azaz Csokonai Vitéz Mihály Lillájának sírját meg ne néznék. A temető gyönyörű, állapítom meg ismét, fennhangon, néznek rám, mit akarok ezzel mondani, csak annyit, mondom, hogy nagymamával már többször szóba került, legszívesebben ide temetkeznénk majd. Olyan, mint a Házsongárdi otthon, Kolozsváron... (Kilenc éve, miután a daganatomat kivették, egyszer csak valami furcsát éreztem magamon, meg is ijedtem hirtelen, s rögtön leszaladtam a református parókiára megkérdezni, lehet-e ide temetkezni. Azt mondták, hogy lehet... Nos, ez ügyben azóta, hál'istennek, egyebet nem kellett tennem...)

07.28.

Tompa Andrea elsőkönyves kolozsvári szerző regényéről olvasok, *A hóhér házáról*, melyben az „aranykorszakot” írja meg ő is, gyermekkori élmények alapján, akárcsak Dragomán nagy sikerű könyvében, de ilyesmi volt a szintén kolozsvári Józsa Márta könyve is, és hirtelen felötlik bennem ké-szülő verseskönyvem, az *Országnyelvtan* egy eddig figyelmen kívül hagyott vonatkozása: ezeknek a fiataloknak csak gyermekkori „irodalmi” emlék a korszak, azt csinálnak vele, amit akarnak, de én nem tehetem meg, hogy csak felelevenítsek és rögzítsek, nekem azért a korszakért némiképp felelő-séget is kell vállalnom a megörökítés során! Ők ártatlan elszenvedői voltak

a kornak, de mi, mai hatvanasok, igen, ártó alakítói is! Kissé pontosabban: megírhatom-e én a nyolcvanas éveket *még egyszer*, ha egyszer már megírtam... a korabeli verseimben! Megírhatom-e huszonöt év után „érvényesebben”, ha már egyszer akkor megírtam érvényesen?! Igen, hát épp ez az, itt van, itt lehet és itt kell legyen a nézőpontbeli eltolódás, hogy ma már arról is kell szólnon a megörökítő-megjelenítő szöveg, hogy mi is „ártó alakítói” voltunk az időnek, amiről a korabeli versek nem ejtenek szót, sőt! És itt nem arról van szó, mintha én „olyasmit” írtam volna, de részt fogadtam el, részt vállaltam abból a közéletből, ahol „olyasmiket” írtak, amit a fejünkre lehet olvasni. Még ha az az elfogadott rész nem is jelentett egyebet annál a szerkesztőségi íróasztalnál, amelynél ülve hol jobbra, hol balra kaptuk-fordítottuk a fejünk, hogy tekintetünk némileg „napsütötte sávon” állapodhasson meg. Még ha az a sáv a nyolcvanas években írott verseimben már nem is ragyog fel sehol...

07.30.

Beszaladtam Pestre, unokahúgom hozza honoráriumomat a *Látótól*, tízezer forintnyi, az *Öregnapló*-részletért. Egykori kenyéradó lapom, a *Helikon* nem fizet egy fityínget sem, igaz, szavam nem lehet, hiszen évek óta küldik a lapszámat. (És küldték akkor is, amikor még nem kezdtem el újra közölni náluk!) Persze, ez a helyzet teljesen abnormális: az írószövetség lapja, és nem fizet honoráriumot. Ha máshol sehol nem fizetnének is, épp itt, az írószövetség lapjánál kutyakötelesség lenne az író megfizetni a munkájáért. És ez nem menedzselési kérdés (hogy Szilágyi Pista nem olyan ügyes, rafinált, rámenőss, dörzsölődő, hogy a kellő pénzalapot kijárja-kidvarolja-kierőszakolja), ez az íróársadalom tehetetlenségének a kérdése. Nem abban kellene ügyesnek lenni, hogy ki harcolja ki a *saját* lapjának a pénzt, hanem abban, hogy ilyen elfogadhatatlan helyzetet egyetlen lap, egyetlen szerző se kelljen elfogadjon. Na és a honorárium nélkül megjelentetett könyvek? – vethetné közbe akárki is. Hát én le sem ülnék olyan kiadóval, amelyik azzal kezdi, hogy nem tud fizetni, vagy pláné, ami ennél is elfogadhatatlanabb: hogy én „kalapozzam” össze a megjelentetéshez szükséges pénzt „baráti” könyvalapítványok háza táján.

07.31.

A Cselényi-ügy. Bárka-blogjában Zalán is szóba hozta. „Így” bár ne hozta volna! „Cselényiből” sokkal kevesebbet kaptunk, mint amennyi már megvan nekünk. És „Zalánból” is van már bennünk annyi, amihez ez a húsz sor semmit nem tesz hozzá. Az utalások mögött semmi konkrétum, a benyomáson túl semmi érvelés. Pedig, gyanítom, van valami megfogalmazható sérelem Zalán részéről, ha egyéb nem, hát akkortájt – a Cselényi-kezdeteknél – félbehagyatott irodalmi-beszélgetéssorozata. Egy tévéelnök hatévi munkálkodását nem lehet az „én már akkor megmondtam” érzelmi alapvetéséből, kiértékelés nélkül elszámlolni! Zalán drága, gondolom, nagyon fel lennél háborodva, ha a te hatévi munkásságodat így, ilyen nyeglén intézné el valaki, akinek, istenem, te már hat évvel ezelőtt sem tetszettél! ... Szóval nagyon drukoltam, nehogy már az első erdélyi DunaTV-elnök legyen az éppen, aki pénzügyi machinációkba bukik bele, miként némi kárörömmel úton-útfélen rebesgették. Én ezt az első pillanattól kezdve ki-zártnak tartottam Cselényivel kapcsolatban, egyszerűen elképzelhetetlennek gondoltam. Vélelmem eddig igazolódni is látszik, még ha a gondatlan gazdálkodás ügyében vizsgálat is folyik egyelőre. De ez szakmai-pénzügyi és nem erkölcsi kérdés. A mi tizenkét éve összeállt és jól működő kis szerkesztőségünket felszámolták, kinyírták ugyan a Cselényi-éra emberei, és bizony galád módon (így és akkor kellett nekem eljőnnöm nyugdíjba, hogy méltatlanabb helyzetbe ne kerüljek), de ez idő alatt én végig a prosperitást éreztem a DunaTV egészének a működésében, és örültem, hogy hosszú szünet után ismét olyan ember az elnök, aki Sárához hasonlóan letett valamit a magyar (televíziós) kultúra asztalára. Persze, annak is örültem volna, ha ugyanaz a Cselényi László lett volna az elnök, akinek a házában Kolozsváron egyszer-kétszer megfordultam. Háromévi elnöksége alatt egyszer kezet nem fogtunk egymással... Hát, ha nem kopogtattam be az irodájába egyszer sem, akkor hogyan is, nem igaz?...

08.01.

Vasárnap délelőtt, beszaladunk Bálinttal Komáromba, hogy megnézzük a Monostori erődöt. Hatalmas terek, méteres falak, nagyívű múlt valami könnyed áttekinthetőségben, áttetszőségben. Eldobott szemét sehol, a „Toilette” tiszta, vécépapír, kéztörölőpapír mindenütt. Döbbenetem a má-

sodik világháborús szovjet szabadtéri hadigépbemutató előtt: a légvédelmi lövegek lőtávolsága 8000 méter (ahogy a tájékoztató írja:) „fölfele”...

08.02.

Órákon át kutakodom az interneten, a *Szép város Kolozsvár, A Dónáth úti orgonák, Erdélyország az én hazám* dalszövegei után, ugyanis hirtelen az a felismerés „csapott belém”, hogy az *Országnyelvtan* komor, baljós sorait fel kellene „negédesíteni” valami ilyenszerű szövegekkel, hiszen e dalok érzésvilága kiiktathatatlan része (még ha ellensúlyként is!) annak az érzelmi egyvelegnek, melyet az erdélyi ember a hetvenes, nyolcvanas években megélt. Egyiket-másikat rögtön hozzá is próbáltam az én szövegemhez, hát tény, hogy igen fura szöveg-disszonanciát hoz létre, és mindenképpen behoz egy olyan háttér-rajzolatot a könyv világába, ami jellemzőbbé, feszültebbé teszi, itt-ott néha „rálicitál” vagy megrendíti az alapszöveget, így hát gazdagítja, többértékűvé teszi a jelentéstartalmat. A kérdés ezután csak az, hogy milyenképpen lehet vagy kell a beépítés során nyelvileg egyneműsíteni ezt az anyagot (ha kell egyáltalán) a meglevővel. Lehet, hogy az egyszerű, brutális beemelés is elegendő. ... A kutakodás során döbbenten fedezem fel, hogy *A Dónáth úti orgonák* szövegét Imrédy Géza, a kolozsvári színművész írta (nem tudtam), hogy a *Szép város Kolozsvár* szövegét Tamás Gábor átírta, a „piros-fehér-zöldek” nélkül énekli, hogy az *Ahol zúg a négy folyó* egy kaposvári nóta- és dalszerző műve... No persze, ennek a könyvnek többnek kell lennie, mint a nyolcvanas évek krónikája. A mindenkori nyolcvanas évek krónikája kell legyen... Nem a téma kell mindenképpen mai legyen, hanem az értelmezés.

08.03.

Ágnes mondja reggel, hogy az éjszaka nem tudott aludni, s a tévét kapcsolgatva leragadt egy költőnél, „tudod, rég unom már a költőket, de erre figyelni kellett, mert olyan volt, és a versek is, mondta az életét, mondta a verseit, de olyan érdekes volt, hogy az éjszaka dacára figyelni kellett, vajon ki lehetett, rémlik, mintha vajdasági volna, talán említette is, de ebben nem vagyok biztos, tudod, rég unom már a költő-interjúkat is, de erre figyelni kellett, ki lehetett, ki is volt”, s még egy-két szó abból, ami elhangzott, aztán hát persze, kapcsolok, persze-persze, hogy Domonkos István ...

onnan Svédországból. Kalapáti Feri, egykori DunaTV-s szerkesztőtársam portréfilmje a „Kormányeltörés” szerzőjéről...

08.04.

A múltkor Bálint unokámnak elmeséltem az *Öregnapló* (ahogy dédanyám írta:) „kétszer hetedik”, azaz tizennegyedik gyermekének különös sorsát. Szüleim elbeszélése nyomán a „habókos öregember” képét őrzöm Lajos bácsiról, aki még kisgyermekkoromban rám hagyta a *Pallas Nagylexikon* tizennyolc kötetét. És állítólag rám hagyott még valamit: élete utolsó helyszínén, a karcagi menhelyen, azaz öregotthonban talán tíz éven át készített terveit, feljegyzéseit a „majdnem feltalált” örökmozgóról. Hogy így van-e, nem tudom bizonyosan, a családi legendárium így tartja, de soha nem néztem utána. Budapesti keresztapám, a komoly vegyész-mérnök, MÁV-főtanácsos, aki néha-néha meglátogatta Lajos bácsit a menhelyen, restellte, hogy ezek iránt az örökmozgó-tervek, feljegyzések, azaz fantazmagóriák után érdeklődjék Lajos bácsi halála után. Így hát Lajos bácsi ennek titkával szállt a sírba. Meg sokféle egyéb titokkal is. Alakját pályám elején (nem véletlenül az elején!) már belefogalmaztam egyik versembe, mint olyan emberét, aki a konvenciók ellen lázadó ember „archetípusát” mutat fel, családjában egyetlenként. Mert hát Lajos bácsi ezt az életpályát futotta meg, a századvég és a századelő évtizedeinek tipikus fordulataival. Nagyszalontán eminens diák, a tehetős családok támogatásával budapesti egyetemista, drámát ír a Nemzeti Színház pályázatára, nyáron házitánító a Zichy-családnál, elviszik magukkal bécsi tartózkodásukra, beleszeret a grófkisasszonyba, feleségül kéri, kellő tapintattal rendre utasítják, nemsohára abbahagyja az egyetemet, egy szalontai rokon találkozik vele Pesten, amint épp egy utcakövön ül, a járdaszélen, tejet és zsömlét reggelizik, évek múlva megjelenik Nagyszalontán, fürdőnadrágban kiül napozni a ház előtti kis virágoskertbe, a környékbeli szomszédok nagy megbotránkozására, állandóan számítgat, rajzolgat valamit, a helyi kovácsokkal, asztalosokkal sugdolózik, majd szekéren érkezik egy ruhásszekrénynyi nagy alkalmatosság, amiről kiderül, hogy az egy általa feltalált és tervezett kenyérszeletelő-gép, aztán eltűnik tervrajzaival, jön a háború, az ötvenes évek végén hallani keresztapámtól, hogy a karcagi menhelyen van „szegény Lajos”, és „most is az örökmozgó feltalálásával” foglalkozik. Majd később, sokkal később, évtizedek múltán hallani a rokonoktól, hogy előzőleg fényképész-műtermet működtetett a városcsúcsán, de habókos embernek tartotta mindenki,

nem volt mit kezdeni vele. Igen, emlékszem arra, hogy gyermekkoromban, a padláson, a nagyláda mellett, amelyben annak idején a Pallas lexikonokat tartottuk (talán mert nem volt tanácsos ilyen régi könyveket a házban mutogatni), egy kis dobozka is volt, s abban negyven-ötven téglalap formájú sötét üveglapocska, ha átnéztünk rajta, ilyen-olyan épületeket láthatunk rajtuk, egyiket-másikat a rosszcsontság élvezetével roppantottuk szét, s így repedt szanaszét a század végi Bécs sok-sok üvegre fényképezett épülete, melyeket Lajos bátyánk, feltehetőleg azon a Zichy-családdal együtt töltött fiatalkori nyaraláson megörökített... Sajnos, nem „mindörökre”...

08.05.

Hú, micsoda égzengésre ébredtem ma reggel! Csak annyi időm volt, hogy megfőzzem a kávé, felszaladjak a toronyba, s már zuhogott is a tetőre, mintha dézsából öntötték volna. Átnézem a reggeli e-maileket (nem szeretem a villámposta szót, nagyon csinált, nehezen honosodik, a távbeszélő sem honosodott meg), Szentmártonitól várnám az értesítést, mi lesz az én *Pukkancs*-könyvemmel. Egy-másfél éve van náluk, az utóbbi hónapokban többször jelezte, le kellene ülnünk, beszéljük meg, azaz foglalkoztatja őket a kiadás gondolata, de hogy tulajdonképpen mit kellene megbeszelnünk, azt nem tudom. No meg azt sem, mit szól hozzá, amikor kiderül, hogy ezt a szöveget majd huszonöt évvel ezelőtt írtam, amiről eddig nem tettem említést neki. Jó ideig szántszándékkal halogattam a *Pukkancs* esetleges kiadását, azt akartam, hogy kicsit törlődjön mögüle a konkrét történelem, a valós történelmi idő, amelyben íródott, nem akartam, hogy ebbe a túl könnyű és tetszetős „kötésbe” kapaszkodjanak bele az olvasók, magyarul, hogy ezt a groteszk bohózatot „csak” a Ceaușescu nevéhez és érájához kapcsolják. A vélekedést illetően így is ért meglepetés! Vagy három éve átküldtem Árkossy István barátomnak, olvassa el s szóljon hozzá. Nos, okos, ügyes, átgondolt, szinte lektori véleménnyel felérő válaszában nagyjából úgy határozta meg a szöveg koordinátáit, mint a vietnami katonáét, aki még mindig a dzsungelben bujkál, és robbantgat, mert nem tudja, hogy már húsz éve véget ért a háború. Persze, vele sem közöltem előzőleg, hogy ezt a könyvet én még otthon, a nyolcvanas évek második felében írtam. Véleménye így is körvonalazta az én alaplilemmámat: több-e a könyv, mint a C-korszak karikatúrája? Érzésem szerint igen, azaz nem kell feltétlenül onnan és abból kiindulni, hogy a szöveg átélhető és élvezhető legyen. Ám valami magyarázatfélét, utalást (mentegőzést?) mégis szükségesnek éreztem hoz-

záfűzni a kötethez, így lett a Pukkancs-könyv alcíme: *Gyermekversek egykori felnőtteknek*. A kézirat különben megfordult pár évvel ezelőtt már a Kritérium háza táján is, de H. Szabó Gyula végül is nem tartotta kiadásra érdemesnek. Ha jól emlékszem, neki sem szóltam arról, hogy ez nem manapság íródott szöveg.

08. 06.

Lesétáltam a faluba kenyérért. Az egyik takaros házacska kerítésén kis tábla: „Ha Ön gyűlöli az erőszakot, csengetés nélkül ne lépjen be a házba! Harapós kutya! Ha már csengetett, várja meg a gazdám! Ellenkező esetben tapasztalatairól kérdezze meg kezelőorvosát vagy gyógyszerészét!” Kedves, takaros házacska a főútvonalon...

08.07.

Állandóan ez foglalkoztat, így hát ismét a készülő könyvről... Újabb vonulat kapcsolódott be: a románság akkori általánosnak tekinthető véleményképe rólunk. Előzőleg azon gondolkodtam, hogy a *Szép város...* szövegét „ellensúlyozandó” valami hasonló román szöveget is be kellene plánnálni, például, mondjuk a *Hora unirii* versszakait. Netán egy az egyben, úgy, ahogy van, román nyelven. Esetleg ezt is, mint a másikat, „megbrummtatva” a sorok után. Ebből a morfondírozásból jött a román jelenlét szükségességének a felismerése. S aztán rögtön hangot is adtam egy román „szereplőnek”. Kérdés, hogy szerkezetileg hogyan simul majd be a szövegtestbe, illetve, hogy a most már három nyelvi világ miként bírja el egymást. Az egész mű különben most már egyre inkább amolyan oratorikus jelleget kapott, cselekmény nélküli drámai szituációk sorozata, vagy egybekapcsolódása, így hát az is megfordult a fejemben, hogy alcíme valami „Kolozsvár-oratórium”-féle lehetne. Vagy akár, a tervezettel ellentétben, maga a címe is. Ez persze egy kicsit szándékom ellenére leszűkítené a szöveg életterét, *Országnyelvtan*ból Kolozsvár-oratóriumot csinálva, ha viszont alcímként maradna, nos, akkor a kettő, a cím meg az alcím bizony-bizony ütné egymást, kicsit szétzilálná a cím sugallatát. (Az alcím kapcsán jutott eszembe, hogy ha készen lesz, megkereshetném Selmeczi mestert a szöveggel. Megbizony.) Nos, ezen még gondolkodom. Van időm. Év végére szeretnék meglenni vele.

08.08.

Ágnes elszörnyülködött, amikor látta, hogy megírtam a nőgyógyász-verset. Muszáj volt. A tiltott küret az aranykorszak abszolút típus-jelensége volt a hetvenes években. És nemcsak eseti értelemben, hanem morálisan. Amikor egy társadalom az állammal szembeni lázadásként, saját szabadságjogainak megvédéseként „könyveli el” az abortuszt (ha már odajutott), és nem azt latolgatja, hogy ezt emberileg szabad-e, hanem hogy miként lehet kijátszani a nemi életeden is örködni akaró állam éberségét. Azaz benne volt az egész társadalom cinkos szemet-hunyása vagy éppen összekacsintása, az az érzelmi összefogás, hogy úgy értelmezze e kétségkívül emberellenes gesztust, mint az egyéni jogok megvédését. Mondom ezt természetesen és kétségtelenül magunkra, vagy hát elsősorban magamra vonatkoztatva is, hiszen aggályaim csupán a dolog lebonyolítását illetően voltak, s nem a mibenlétét illetően. És akkor már, ebből, rögtön adódnak az orvos szájába adott szavaim, hogy hát miként, milyen jogon is próbáltunk mi apprehendálni nemzetiségi létünk és szuverenitásunk jegyében, ha közben a család és a „nemzet” szaporítását a legtermészetesebb módon elutasítottuk, sőt, adott esetben életveszélyes módon, sőt, az élet árán is elfogadhatónak tartottuk? (Volt, volt ilyen is kalotaszegi ismerőseim köréből.) Hát így utólag egészen hihetetlen mindez.

08.09.

Fönti bejegyzésem után mintha szántszándékkal akarta volna valaki a kezembe adni Gazda József szociográfiáját a *Székelyszékelyföld* júliusi számából. Interjúalanyaival az „aranykorszak” mibenvalóságát mondatja fel, saját kiegészítő, magyarázó kommentárjaival összekötve, egy bábaasszony még a tiltott műtétekről is beszél. Igen elgondolkodtatott az írás, hiszen ugyanazzal próbálkozik: harminc év után képet adni arról, hogyan is éltünk akkor. Csakhogy nincs benne semmi újszerű adat, és – ami ennél fontosabb – semmiféle új értelmezés. Az esetek egyediségükben érdekesek, egészében nem. Ezt mind elmondhatta, vagy elmondhatták volna harminc évvel ezelőtt is, ezt mind tudtuk, láttuk, észleltük már akkor, mi hát akkor a szellemi hozadéka ennek az írásnak ma? Mindenesetre készülő könyvem kapcsán igen-igen töprengésre késztet, az alapidilemma értelmében: miként lehet utólag nem hitelesebb, hanem érvényesebb képet nyújtani mindarról, ami történt?

SÉTATÉR

Láng Zsolt

„NEKEM
NAGYON BOLDOG
FOGLALKOZÁSOM
VAN”

BESZÉLGETÉS KÁROLYI CSABÁVAL

LZS Több előadást is tartottál ezekben a napokban Marosvásárhelyen. Egyetemi hallgatóknak, középiskolás diákoknak, érdeklődő olvasóknak beszéltél könyvekről, kritikaírásról, az irodalom működéséről, az írás taníthatóságáról. Tőled tudom, hogy egy kérdés akkor jó, ha rövid. Legyen hát az első kérdésem: Mi vagy te?

KCS Én alapvetően irodalomkritikus vagyok, aki frissen megjelent könyvekről ír. Egész pontosan prózakritikus vagyok, ritkán írok verskötetekről, inkább regényekkel és novellákkal foglalkozom. Ha azt nézem, miért kapom a fizetésemet, akkor az *Élet és Irodalom* szerkesztője vagyok, újabban főszerkesztő-helyettese, amiért nem kell engem irigyelni, ez csupán azt jelenti, hogy több dolgom van. Hat éve gyakorlatilag nemcsak a könyvkritika-rovatot szerkesztem, hanem egy esszérovatot is, ezenkívül figyelek az irodalommal kapcsolatos eseményekre, évfordulókra, díjakra, könyvbemutatókra, interjúkra, egyebekre.

LZS Emlékszem, hogy amikor annak idején bejelentetted, hogy a *Nappali ház* mellett elmész az *Élet és Irodalom*hoz, engem egészen megdöbbenett ez a váltás. Hiszen a *Nappali ház* mégiscsak a legjobb irodalmi lap volt 1989 után.

KCS '96-ban kaptam felkérést az *ÉS*-től. Onnan tudom pontosan az évet, mert akkor született meg Peti fiam. Kovács Zoltán felhívott telefonon, hogy van-e kedvem az *ÉS* kritikarovatát szerkeszteni. Akkor azt gondoltam, hogy ilyen nincs! Hát én egész életemben erre vágytam, hogy egy havi- vagy

hetilap kritikarovatát szerkeszsem. Akkor még négy évig párhuzamosan szerkesztettem a negyedéves *Nappali ház*at is. Az viszont nem azért szűnt meg, mert én az *ÉS*-hez mentem, és nem is csak azért, mert már nem volt pénz. A *Nappali ház* kimerült. Tíz évig élt, és hát akkor kell abbahagyni, amikor még jól megy. Abbahagytuk, mert már azon a színvonalon nem tudtuk volna tovább csinálni.

LZS Hány könyvet olvasol el egy évben?

KCS Nem annyit, amennyit kellene. Sokszor elküldi valaki a könyvét, és egy hét múlva rám telefonál, elolvastam-e, mikor lesz róla recenzió. Az *ÉS*-ben 8–10 könyvről jelenik meg egy héten kritika, ez olyan háromezer oldalt jelent. Van, aki azt hiszi, én ezt mind elolvasom, mert másképp hogyan közlök róla kritikát. De ennyit nem olvasok. Mondjuk, „munkából” 5–6 kortárs magyar könyvet minimum egy hónap alatt, annyit igen, és írok havonta egy-kettőről biztosan. A nagy bánatom, hogy egyre kevesebb időm jut a világirodalomra, mert az csak „szórakozás”. Sokkal többet szeretnék olvasni, ráadásul vannak könyvek, amelyeket szeretek újraolvasni, a *Párhuzamos történetek*, az *Iskola a határon*, a *Sorstalanság*, ezeket néha újraolvasom. Ilyenkor arra gondolok, de hát miért nem olvasok újakat ezek helyett. Miért? Hát én alapvetően regényolvasó vagyok, de ha ezer évig élnék, akkor sem tudnám elolvasni az európai regényirodalom egy ezrelékét sem, úgyhogy akkor miért ne legyen az, hogy a kedvenceimet újraolvasom. Úgyis meghalunk.

LZS Visszatérve a *Nappali ház*ra, ott megjelent egy olyan irodalom, amely egészen más volt, mint a korábbi, mint amilyen mondjuk az *ÉS*-ben található, másfajta volt a kritikai hangja is, az *ÉS*-ben sokszor a jelzés fontosabb, milyen terjedelmű kritika jelenik meg, milyen alrovatban, ezzel szemben a *Nappali ház*nál másképp működött ez a dolog.

KCS A *Nappali ház*ban eleinte nem is volt kritika. Minden '89 után induló lap más akart lenni, más, mint a korábbi folyóiratok. Távolságtartásnak számított a korábbi lapokkal szemben maga a cím írása is, a kis „h”. Onnan kezdve két részre oszthattuk a világot, aki kis h-t és aki nagy H-t használ. Egyébként Szijj Ferenc találta ki a címet, mármint talált rá erre az asztrológiai kifejezésre, és Czeizel Balázs tervező kicsi h-val írta fel a címlapra, jellegzetesen megnyúlt betűkkel. Akkoriban az induló 2000 is másféle lap akart lenni... A *Holmit* öreg rókák szerkesztették, negyven éve tudták, mit akarnak, ők egy hagyományosabb lapot hoztak létre. Mi másmi-lyenek akartunk lenni, csak aztán kiderült, hogy egy folyóiratnak valahogy ki kell néznie, ha elképze-
li magát, kell valamilyen szerkezet, és évek teltek

el, míg rájöttünk, kell a kritika is. Kitaláltuk, hogy számonként keresünk egy alkotót, és 2–3 kritikát íratunk róla. De kitaláltuk a *Karl Kraus* rovatot is, ahol csípősebb glosszákat közöltünk. Szóval egyre inkább kezdtünk hasonlítani egy hagyományos folyóirathoz. Bizonyos elvek, szerkezeti elemek nélkül nem lehet lapot szerkeszteni. Én még az *ÉS*-nél is menet közben tanultam meg egy csomó mindent a lapcsinálásról.

LZS Szerinted miért fontos ma a kritika?

KCS Mert egyre kevesebb kritika van. A folyóiratokban lévő kritikák általában egy-két évvel a könyv kiadása után jelennek meg, viszont nagy szükség volna arra, hogy gyorsan tájékoztassuk az olvasót. A napilapoknak volna ilyen szerepük, csakhogy az már régen volt, amikor a *Magyar Nemzet*ben vagy a *Népszabadság*ban rendszeresen nagy számban jelentek meg kritikák. Esetlegesen vannak, felszámolták gyakorlatilag a napi kritikarovatokat. Az internetes irodalmi portálokon sokkal több kritikát fel lehetne tenni, a *Litera*, a *Prae.hu*, a *Revizoronline*, a *Librarius* megtehetné, mégsem teszi meg. A *Magyar Narancs*ban 2-3 könyvről írnak hetente, a *Heti Válasz*-ban havonta egyszer van egy könyvkritika-tömb. A könyves újságokban sincs igazán kritika, helyettesítik interjúkkal, ismertetőikkel, reklámmal. Tehát egyre inkább csinálni kell. Mert alig van. Régebben a rádióban és a tévében is beszélgettek a könyvekről független irodalomkritikusok, ma könyvajánlók vannak, de ezek lényegében fizetett hirdetések, megfinanszírozza valamelyik nagy könyves vállalkozás, ennyi. Az irodalomkritikát azért tartom fontosnak, mert egy irodalomkritikus megírja intézményektől, kiadóktól, kuratóriumoktól függetlenül, mit gondol. Ilyen alig van ma már.

LZS Mészöly Miklós mondta nekem Tatán, a JAK-táborban, hogy téged nagyon szeret, mert nagyon érthetően mondod el, mit gondolsz a könyvekről. Hiszel abban, hogy a kritikus közvetít?

KCS Igen. Volt egy időszak a kilencvenes években, amikor úgy tűnt, hogy az irodalomkritika az irodalomtudomány része lesz, és bedarálják az egyetemek. Akkoriban tört ki a kritika-vita, amit sokan Balassa-Kulcsár Szabó vitának is mondtak, a *Jelenkor*ban zajlott, aztán az *ÉS*-ben, és akkor egy pillanatra úgy tűnt, hogy egy szaknyelv jut diadalra. Én viszont akkor is úgy gondoltam, hogy a kritikának köznyelvet kell használnia. Ma egyértelműbb, hogy van a szaknyelven megírt irodalomtudomány, és van a közönségnek szóló, közvetítő irodalomkritika. Ez a mai napra eldőlt, a tudományos világ visszahúzódott az egyetemre, a lapokban közölt kritika viszont köznyelvet használ. Vannak kiváló irodalomtudósok, egyetemi tanárok, akik amikor kritikát írnak, akkor közérthető nyelven szólnak. Én ko-

moly tudós ember soha nem lettem volna, én azért használlok ilyen nyelvet, mert nekem ez a nyelvem.

LZS Az *ÉS* sokféle figyel, többek között arra is, hogy Erdélyben mi jelenik meg, vagy Erdélyben élő kritikusokkal, írókkal írat kritikákat, és az is ide, mármint a látókörhöz tartozik, hogy például kritika jelent meg Wass Albertről is. Szóval milyennek látod ilyen vonatkozásban a magyar irodalmat?

KCS Én valahogy egyben látom. Engem érdekel, miket csinálnak az erdélyi szerzők, de nem azért, mert ez pozitív diszkrimináció volna. Azért foglalkozom velük, mert olyan poétikai megoldásokat használnak, olyan témákról írnak, amelyek tényleg érdekelnek. Nem azért, mert jaj istenem, az erdélyi irodalom kisebbségi, meg efféle hülyeségek.

LZS És Wass Albert? Vagy Csurka? Csoóri? Az *ÉS*-ben róluk is lehetett olvasni.

KCS Azért lássuk már, hogy mégis hol van a szerző és a műve! Az tudatos szerkesztői döntés, hogy én íratok róluk, bár róluk borzasztó nehéz íratni, mert a környezetemben senki nem akar. Szerintem Csoóri legutóbbi verseskötetei jók, teljesen rendben vannak. De alig találok kritikust, mármint abban a mezőnyben, ami a lap körül van, pedig én legalább száz szerzővel dolgoztatok. Ha rossz, ha borzasztó, akkor nem lesz kritika, mert ha én íratnék róla, akkor azt mondanák, persze, az *ÉS*-ben mit is írnának egyebet, csakis rosszat. Pedig én szurkolok mindig, hogy jó szülessen.

LZS Visszatérve a táborokra, az *ÉS* független lap, de vajon mondjuk Alexa Károly vagy mások írnának bele?

KCS Igen, független, sehonnan sem kap pénzt. Függetlenek és bátrak vagyunk, de gazdagok nem. Na most érdekes, nemrég volt egy cikke Babarczy Eszternek Csoóri Sándor *Nappali Holdjáról*, kritikus, de nem el-lenséges írás. Babarczy odáig elmegy, hogy kijelenti, ma már engedékenyebb a társadalom, amin akkor felháborodtunk, az ma már nem veri ki a biztosítékot, és hogy Csoóri kérdései ma is megválaszolatlanok, vagyis Babarczy ebben az írásában pozitívan áll Csoórihoz. Hol jelenik meg ma egy ilyen szöveg, amely sem jobbról, sem balról nem beszél, hanem színvonalasan, okosan, rendesen érvelve mondja el, amit el akar mondani? Mi ezt lehoztuk. Vannak, akik csodálkoztak, hogy ez nem a mi irányvonalunk. De, de, ez a mi irányvonalunk. Ha rendesen érvel és tisztességesen fogalmaz egy szöveg, akkor mi lehozzuk.

LZS Maradva még ennél a kérdésnél. Az *ÉS*-nek a rendes neve ugye *Élet és Irodalom*, szóval az eleje az *Élet* rész tele van politikával, közélettel, táborokkal... De vajon ez az *Élet* nem terheli túl az *Irodalmat*?

KCS Sokan azt mondják, hogy a két résznek nincs köze egymáshoz, szerintem van. Például volt egy időszak, amikor beindult a politikai költészet, néhány éve rengeteg ilyen típusú verset lehoztunk, volt is egy vita a lapban a politikai költészetéről. Nagyon sokan megszólalnak, írást adnak boldogan olyanok is, akik nem feltétlenül értenek egyet azzal, amit az első rész közöl. Vathy Zsuzsa vagy Ferdinandy György vagy Oravecz Imre is publikál nálunk. Annyira hülyék nem vagyunk, hogy ne hozzuk le az ő prózájukat. Volt, aki nem is értette, hogy miért közöljük Oraveczet, miután MMA-tag lett. Azért, mert jó. Vagy itt van Tóth Erzsébet példája, jelentős magyar költő, köszöntöttük a születésnapján, holott a *Magyar Hírlap* munkatársa, az igaz, hogy régen a mi kollégánk volt.

LZS Ha közöltök egy kritikát, akkor az a kritika emeli a könyv példányszámát?

KCS Azt hittem, azt akarod kérdezni, emeli-e az *ÉS* példányszámát... Lehetnél provokatívabb... Az a helyzet, nincsenek erről egzakt adatok. Van olyan kiadó, akinek borzasztóan fontos az *ÉS*-beli kritika, van olyan kiadó, akit nem érdekel, mert azt mondja, se nem oszt, se nem szoroz. Nem nagyon lehet mérni. Presztízs-szemponatok vannak. Esetleg, ha az *ÉS* nagyon gyorsan felkap egy könyvet, akkor a sajtó erre felfigyel, mert figyelik az *ÉS*-t, figyelik, már csak azért is, hogy ne kelljen elolvasni annyi könyvet... Amúgy a könyvkritika nem az a műfaj, ami miatt leginkább megveszik az *ÉS*-t, de a finom olvasó számára fontos, hogy legyen kritika... esetleg megúszhatja, hogy elolvasson háromezer oldalt...

LZS Megpróbálok provokatívabb lenni. Gyakran hangoztatod, hogy a könyvet el kell adni, a könyv árucikk. De ha valami árunak készül, akkor az visszahat rá.

KCS Válasszuk szét! Az író ne gondoljon arra, hogy árut termel, de a kiadónak legyen ez igenis szempontja. Ez az írónak is jó, de nem kell rá gondolnia, miközben ír. Nekem, kritikusnak lehet kételyem, hogy a kiadó jól csinálta-e a dolgát. Ez szükséges is. Mert ha rossz helyre kerül az a könyv, egy rossz kiadóhoz, aki nem tesz bele marketinget, rossz a borító, a tördelés, a papír, nincs korrektúra, akkor az fáj nekem, mert beleadott az író annyi mindent, és mégsem lett jó a kiadás. Miért nem érdemelte meg az a regény ugyanazt, mint az a másik!? De az írónak nem kell folyton az üzlettel számolnia, az nem vezetne jóra.

LZS Miért van az a sok „nem” a könyveid címében. *Non finito; Nincs harmadik bíd.* Tagadás tagadás hátán. Miközben valamiféle folytonosság is jelezve van.

KCS Nincs koncepció mögötte. Mindkettő egy-egy írásom címe. Az igaz, hogy a másodikat eleve úgy adtam, hogy kötet cím legyen. Az egyik egy Balázs Attila-interjú címe, a másik egy Szilasi Lászlóról szóló kritikáé. De nem koncepció. *Ellakni, nézelődni*, ez volt az első könyvem címe, erre meg sokan azt mondták, hogy olyan heideggeres, pedig a *Macskakőből* való idézet, egyben egy Lengyel Péterről szóló írásom címe is, *Lepkeháló* a második könyvem címe, ez pedig rovatcímem volt az *ÉS*-nél.

LZS Van valami köze a kritikaírásnak a tagadáshoz?

KCS Nem, a tagadáshoz nincs, inkább az állításhoz. Én nem szeretek olyanról írni, aminek nem örülök.

LZS A délutáni előadásodon jelen voltam én is. Akkor indult be igazán, amikor a középiskolás diákoknak szenvedélyesen kezdtél érvelni, miért érdemes olvasni. Nem akármilyen szenvedéllyel beszéltél.

KCS Igen, ebben van tapasztalatom, az egyetemi diákjaimmal vagy a gyerekeimmel is néha hasonlóképpen kell beszélnem. Nem volt egyszerű a saját fiamat meggyőzni, hogy elolvassa a *Harry Potter* után a *Sorstalanságot*, mert olyat nem akartam mondani, hogy nem kapsz zsebpénzt, ha nem olvasol, hanem azt akartam elmondani, hogy miért jó ezt elolvasni. Szerencsém volt, hogy bejött neki, de ez már pedagógia, mert olyat kell ajánlani, ami tetszeni fog. Ha jókat ajánlok, és bejön, akkor talán el fogja olvasni a következőt is. Talán.

LZS A középiskolásoknak arról beszéltél, hogy az olvasás olyan élmény, amihez másképp nem lehet hozzájutni. Nem gondolod, hogy mára az élményszerzésnek nagyon sok új, kecsegtető formája alakult ki?

KCS Én is hallottam az élményszerzés egyéb új módjairól. De vannak ódivatú dolgok, amiket nem érdemes kihagyni. Nem kötelező, de ajánlott. Egyszer megkérdeztem Végel Lászlótól, hogy miért volna baj, ha Újvidéken vagy a Vajdaságban nem volnának többé magyarok. Azt mondta, hogy ezen ő is sokat gondolkozott, és arra jutott, a szerbeknek lenne rossz. Azért kell megőriznie a szerb államnak a magyarokat, mert ha eltűnnének, az a szerbeknek lenne rosszabb. Onnan jutott mindez eszembe, hogy nemcsak mi lennénk szegényebbek, ha nem olvasnánk, hanem a világ lenne szegényebb. Mindig van ugyanakkor egy irodalomtörténeti dilemma, hogy regény vagy novella. Az európai kultúrának alapvető műfaja a regény. A másik mondjuk az opera vagy a szimfónia, de maradjunk a regénynél. A regény

olyan képlékeny műfaj, amely mindent tud, mindent bele lehet tenni, nagyon alakítható, plasztikus, a legnagyobb szabadságot nyújtja, lehet benne akár száz oldalon filozófiai fejtegetés vagy útleírás is, megengedő a regény, Cervantestől napjainkig millió változata van. Én szeretek regényt olvasni. Szépen fekszem az ágyban, és olvasok, és még azt is mondhatom, dolgozom. Nekem nagyon boldog foglalkozásom van.

(2015. február 19.)

Bodó Márta

KOMIKUS ÖTLETBÖRZE ÉS HIÁNYÉRZET

Csokonai Vitéz Mihály: Az özvegy Karnyóné és a két szeleburdiak

Rendezte Keresztes Attila

Szereplők: Balla Szabolcs, Biró József, Váta Loránd, Hatházi András, Bogdán Zsolt, Dimény Áron, Kántor Melinda, Laczkó Vass Róbert, Árus Péter, Marosán Csaba, Pethő Anikó, Sigmond Rita, Vataány Zsolt

Bemutató időpontja: 2015. március 6.

„Boldog! Százszor boldog, a ki nem született,
A ki nem ízlelte még meg az életet!
De jaj! A ki egyszer van és kezdett lenni,
Örök halál annak semmiségbe menni.
Ha nem levék vala, e nagy jót nem tudnám,
S a nem esmért halál karjain aludnám,
De az élet bennem mihelyt szikrát vetett,
Fellobbant a hozzá vonzódó szeretet.”

Csokonai nemcsak bolondozni tud, játékos soraiban a tragikum is ott lapang, csengő-bongó rímei a lét mélyebb bugyraiba visznek, mint *A lélek halhatatlansága* e sorai is. Az értő elemző ezt írja róla: „Komikum a látható részletekben, tragikum a háttérben – Csokonai műveltségében és személyes életében. Az életnedv (humor) e két fajtája együtt folyik Csokonai vénájában, és foly körül bennünket, a Karnyóné közönségét.”¹ – A Karnyóné kolozsvári előadását ez a gondolat és kettősség lengi be a rendezői szándék szerint, ahogy azt a darab bemutatóját megelőző sajtótájékoztatón is hangsúlyozták: „Az 1799-ben írt darab gyakorlatilag egy groteszk-abszurd szó-

veg, melyet a mai színház nyelvén egészen jól meg lehet szólaltatni, a nyelvújítás előtti magyar szöveg nehezen érthetőségének ellenére, mondta Keresztes. Az eredeti nyelvezetet megtartja amúgy az előadás, de vendég-szövegek, szójátékok révén kapcsolja ezt a mához. A díszlet, a jelmez és a hangsúlyosan jelen lévő zenei betétek mind ezt a kettősséget, a groteszkben egyesülő XVIII. század végi korhangulatot és kortárs jelleget tükrözik.”²

Az özvegy Karnyóné s két szeleburdiak Csokonai harmadik ismert színdarabja, énekes bohózat az osztrák–német énekes játékok mintájára, háromfelvonásos komédia, az első magyar tündérbohózat. Csurgói tanítóskodása idején, 1799-ben írta, iskolai színjátékként diákokkal elő is adatta, s a kutatók szerint hozzá „a zenét maga a szerző szolgáltatta »Ver [...] nótát a firhang alatt professor Csokonay úr« – ahogy a fennmaradt szereplői utasítás utal erre egy másik, ugyancsak Csurgón előadott komédiájában, a *Cultura avagy Pofókban* (1793).”³ Keresztes Attila rendező a műsorfüzetben olvasható interjúban elmondja, tisztában van a darab fogantatásának, eredeti előadásának körülményeivel, műfaji sajátosságaival, amelyeket figyelembe is vesz, beépít az előadásba, ugyanakkor azt is színpadra kívánja hozni, ami mintegy kódoltan van a szövegfelszín alatt, hozzáadva, amit minderre az eltelt idő, a távlat, a más életvitel, -körülmények tapasztalatai halmoznak, amit egy mai színházi csapat gondol és érez. „Visky bemutató jellemzése szerint Keresztes Attila rendezői stílusa sok formával játszik, de nem eklektikusan, hanem ironikusan.”⁴ Az előadás nézőjeként azonban ez nem ennyire egyértelmű. A színpadkép, a jelmezek, a játék indítása jelzi a kettős viszonyulást, egyrészt azt, hogy tiszteletben tartják és megeleveníttik az eredeti szándékot, a korabeli előadási stílust, ugyanakkor egyfajta ironikus távolságtartás, rálátás is várható. A mai kiszólások, improvizációk, az épp ott ülőket megszólító mozzanatok, bár váratlanok, vagy pont azért, mert váratlanok, beépülnek az előadás egészébe. Mivel felkészült nézőként tudjuk, hogy eredetileg is énekes komédiának készült, nem lepnek meg a dalra fakadó szereplők, bár mindez nem túl szerves része a darabnak, az előadás alapján ítélve nem tűnik annak. Ám amikor a darab második felében egész hosszan kapkodjuk a fejünket, mert a játék a színpadon, a nézőtér földszinti széksorait elválasztó folyosón, az emeleti díszpáholyban s a földszint és emelet közt, a falon folytatódik, az már kezd sok lenni. E jelenet során Csokonairól lekerül a mente, és alóla villogó diszkrétöltözék „pompázik” elő, így áll előttünk, esik túlzásokba, az unalmon túli nótaisméltetésbe a szereplő („beépített kiszólásként” az őt játszó színész neve is elhangzik: Laczkó Vass Róbert, mintegy magát is karikírozza, amihez kétségtelenül

bátorság és önirónia szükségeltetik), de ez már nem tűnik viccesnek, eklektikusnak sem, csupán fárasztónak. Mert igaz: „Az élete végéig diáknak maradó, örök tudnivágyó Csokonai, aki (...) született aktor, vérbeli színjátékos is volt, mindig megtalálta a temperamentumához illő és érdeklődésébe vágó témákat”,⁵ és az is igaz, „...Csokonai született színjátékos, utánzó és rögtönző tehetség, alakváltó »garabonciás« volt,⁶ ám itt a mérték és stílusosság határát súrolja, sőt átlépi a jelenet, s a rímeiben, stílusérzékében elegáns költő lényegi vonása sérül, vásárvá, olcsóvá süllyed a komédiázás. Ami azért is kár, mert a darabban kiváló ötletek és alakítások vannak, remek választás például Karnyónét férfivel (Bíró József) játszani, ahogy különben a már többször idézett Simoncsics Péter-elemzés ezt mintegy a darab sajátosságának tartja, mintha ez nem is annyira nagy rendezői lelemény lenne, hiszen így ír Csokonai alakváltó garabonciás-mivoltáról: ez „továbbá abban is megmutatkozik, hogy férfi létére női alakban mutatja meg magát a Karnyónéban, bújtatja el megsebzett énjét – az önsajnálat legcsekélyebb jele nélkül (ez is színészi erény!)”.⁷

A darab minden méltatója szerinti fő erénye a kiváló egyénítés, a nyelvi elemekbe, szófordulatokba már befoglalt jellemzés, amit ez esetben a jelmez és alakítás (Hatházi András és Bogdán Zsolt a „két szeleburdiak” szerepében) kiválóan bont ki s jelenít meg. A darab a kor divatos tündérajátékát is példázza, ám a végén az ebben az előadásban bekövetkező deus ex machina, a tündérek megjelenése, a halottak feltámasztása a legkevésbé szervesen illeszkedő rész, talán az eredeti darab gyengesége, de a rendezés se találta meg a kellő helyét, indoklását; a tornacipős, bohócarcú és színes parókájú tündérek nem tudták eléggé idézőjelbe tenni magukat s a jelenetet, lezárni, keretbe foglalni az előadást. Simoncsics sokoldalú és már idézett elemzése kínál egy fogódzót, amit megragadva, továbbgondolva talán lehetett volna valami „csattanóbb csattanót” a darab végére elhelyezni. A tündérek fölléptetéséről mondja: „inkább ironikusan, rejtekezve azt sejteti, ha ki nem mondja is, hogy nem az a tragédia, ha belehalunk a szerelembe, hanem ha túléljük, és szeretetlenül, sikertelenül, reménytelenül kell továbbélnünk, ahogy Csokonai kényszerült élni Debrecenbe való visszatérte után, s amit – a *Karnyóné* tanúsága szerint – ő már csurgói működése idején előre megérezett.”⁸ Így azonban a darab csattanója pusztán az a diákszínjatszók szájából (1799-ben) merésznek, jópofának ható elbocsátó mondat, ami ma már csak annyiban hatásos, hogy váratlan, de semmiképp nem meghökkenítő, s lezárásként nem is elég vicces, azaz éppen csak nem csattan. Így a néző hiányérzettel távozik, mert mindössze egyes mozzanatok maradnak az

emlékezetében, sziporkázó ötletek, egy-egy kiszólás eredetisége, jól célzott, jól elhelyezett volta, ám mindez nem áll össze egy egységes egésszé. Az előadás beharangozójában ígéretként lebegtetett groteszk-abszurd minőséget, a komédia felszíne alatt rejlő többletet nem sikerült meggyőzően megmutatni, épp a kettős kicsengés, a sokonaiság nem jön át.

JEGYZETEK

¹ Simoncsics Péter: Teátrista teátrum nélkül, avagy Csokonai „fekete komédiája” (befejező rész). *Helikon*, XX. évf., 2009, 17. (535.) sz. – szept. 10.

² *Két bemutató és miniévad a kolozsvári színháznál márciusban*. <http://multikult.transindex.ro/?hir=9165>

³ Simoncsics Péter: Teátrista teátrum nélkül, avagy Csokonai „fekete komédiája”. *Helikon*, XX. évf., 2009, 16. (534.) sz. – aug. 25.

⁴ *Két bemutató és miniévad a kolozsvári színháznál márciusban*. <http://multikult.transindex.ro/?hir=9165>

⁵ Simoncsics Péter: Teátrista teátrum nélkül, avagy Csokonai „fekete komédiája”. *Helikon*, XX. évf., 2009, 16. (534.) sz. – aug. 25.

⁶ Simoncsics Péter: Teátrista teátrum nélkül, avagy Csokonai „fekete komédiája” (befejező rész). *Helikon*, XX. évf., 2009, 17. (535.) sz. – szept. 10.

⁷ Uo.

⁸ Uo.

Kántor Lajos

RAJZOLJUK ÚJRA KARÁCSONY BENŐ ARCÁT

Amikor a Gyulafehérvárt 1888 szeptemberében született Klärmann Bernátnak a helyi *Hírlap*ban, 1908–1909-ben az első novellái megjelentek, nyilván nem lehetett tudni, hogy bő évszázaddal később az erdélyi magyar irodalom egyik legnagyobb tehetségű prózaírójára fogunk emlékezni. A Karácsony Benő nevet fölvetett, már nem egészen ifjú novellista – egyik monográfusa, Sóni Pál szerint – a *Dinnyebefőttel* felhívta ugyan magára a figyelmet 1920-ban, a *Napkeletben*, ám az 1925-ben *Tavaszi ballada* címmel összeállt, Marosvásárhelyen kiadott kötete visszhang nélkül maradt. Az *Újságíró Almanach* 1927, visszatekintve az érdemi irodalmi kezdetekre (az Erdélyi Szépmíves Céh könyvsorozatában hat kötet jelenik meg 1925-ben, majd újabb négy 1926-ban), sem a novelláiról, sem a már kolozsvári színpadon is bemutatkozott Karácsony Benőről nem tesz említést. 1927-nek kellett elkövetkeznie, a *Pjotruska* című regény megjelenésének, a Szépmíves Céh 20–21. köteteként (Kós Károly illusztrációival), hogy érdemben felfigyeljenek a harminckilenc éves szerzőre.

Kuncz Aladár, az *Erdélyi Helikon* későbbi főszerkesztője közli a folyóiratban jegyzeteit a marosvécsi napokról, az írói közösség harmadik találkozásáról. Érdemes idézni a *Helikon* 1928-as évfolyamában napvilágot látott Kuncz-szöveget, a könyvkiadásra vonatkozó részből: „Az újjáalakított Szépmíves Céh első könyvsorozata, amely megindult a kétkötetes *Helikon* Antológiával, hozta Makkai nagy feltűnést keltő Ady-tanulmányát, Kisbán Miklós, Kádár Imre, Ligeti Ernő, Karácsony Benő regényeit, P. Gulácsy Irén novelláskötetét, Sipos Domokos és Reményik Sándor verseit, egy új tehetségnek, Székely Jenőnek a Csehi család című regényével befejezést nyert. A maga egészében a sorozat bizonyára nem válik szégyenére az erdélyi irodalomnak.”

(Megjegyzendő: Karácsony Benő 1934-től lesz a marosvécsi helikoni közösség tagja. Viszont a Bárd Oszkárnak 1932. július 16-án Kolozsvárról küldött levelében ezt találjuk: „Aug. 4-én Marosvécsen lesz a társaság. Előreláthatólag nem megyek el. Nem nekem való. Nem vagyok társas lény.” Ebből feltételezhető, hogy kapott meghívást Vécsre. Bárd Oszkár már 1926-tól tag. 1934-től aztán mégis jelen van a marosvécsi Kemény-kastélyban, megbízást is kap a közösségtől az írói segélyalap ügyeinek intézésére, magányossága azonban aligha oldódik. Az idézett, Bárd Oszkár megszólító levélben ezeket írja: „Nincsenek barátaim – ami még nem volna baj –, de nincsen barátom sem. Húsz év előtt veszítettem el az utolsót. Talán bennem van a baj. Óvatos és unalmas bosszúsággal dugom ki barátkozó csápjaimat csigaházamból. Ez az óvatosság már antiszociális termék bennem.”)

Molter Károly, a helikonisták egyik hangadója 1936 júliusában, a tizenegyedik marosvécsi találkozón kijelenti Karácsony Benőről: „Jellemző rá a két szélsőségtől való kínos tartózkodás, ami aztán mind a két tábor előtt kevésbé szeretetté teszi.” (Jegyzőkönyvi bejegyzés.)

Valószínűleg van ebben igazság, és ez a kortársi kritikákon le is mérhető. Az első nagy kivételt 1928-ból ismerjük, Németh Lászlótól. Nem véletlenül idézik a *Protestáns Szemlé*ben megjelent (és a *Két nemzedék* kötetben újraközölt) könyvkritikáját a Karácsony Benőről érdemben szóló utókoraiak, mindenekelőtt a *Pjotruska* címet az orosz regénnyel összekapcsoló indítást: „Tudtommal *Pjotruska* az első magyar alkotás, mely nemcsak az orosz regény külsőségeit, de sajátos hangulatát, életérzését lobbanította ki magyar talajból. S akármilyen kétes értékűnek tűnik is első hallásra ez az elsőség, a regény olyan kvalitásokat mutat, amelyek tiszteletet parancsolnak irodalmi russzofiliája előtt. Nem átvétel ez az oroszosság, hanem egy sajátosan fölhangolt lélek rárezonálása a vele egyrezegezzsámú világháramlatra.”

Németh László a két fő regényfigurát, Csermelyt, az elcsapott városi fogalmazót jellemzi (akiből hiányzik az akarat, „a siker emberének az életmagva, kedves, locsogó, nyugtalankodó eltévedtje az Istennek”) és a főhőst, a szerkesztő Baltazárt, „ezt a vidéki ostobaságok elleni harcban kifenteszű, fölényes, szarkasztikus férfiembert”. A fiatal kritikus pontosan ráérez – nem is csupán a *Pjotruska* értékeire, hanem a karácsonybenői próza lényegére, ami tulajdonképp egy évtized múlva teljesedik ki. A beleérző elemzés szép és a mából visszanézve igazán meggyőző passzusát idézhetjük ebből a rövid, lényeglátó kritikából. Íme: „Összevissza cikcakkokban megy ez a történet, amely egyik oldalon szatíra, a másikon megindulás, a harmadikon ci-

nizmus, a negyediken életöröm. Sokkal nagyobb szellemi tőkét revelál, mint amennyit regénynek megír. Elsősorban mint asszociatív munka s nem mint elgondolás gyönyörködtet. Egészen társtalan a magyar irodalomban ez a szeszélyesen csapkodó, zilált, mindig váratlan fordulatot hang, a gunyorosságnak, az egy-kettőre könnyekig szökő megindulásnak, az intuitív sziporkázásnak ez az állandó egzaltáltsága, amely akarva, nem akarva elragadja az embert. Egy erős, eredeti szellem sodrában érzem az első pillanattól az utolsóig magam, s ez kárpótol a regény műfaji tökéletlenségeiért is.”

Mondhatni, ezzel a kritikai szemlélettel tökéletes ellentétben áll – néhány évvel később, az 1933-as *Korunk*ban – az újabb Karácsony Benő-regény bírálója, Gaál Gábor. Bolyai Zoltán név alatt közölt recenziója az *Új élet kapujában* című, szintén a Szépmíves Céh kiadásában megjelent könyvről igazolja Molter Károly véleményét a két tábor-féle megítélésről. Gaál szerint Karácsony regényhősei „az író önkényének figurái”, „akik valamely eleve kitervelt séma szerint élnek, s nem a konkrét társadalomvalóság erőterében. Önkényes és kitalált az egész Tunák körüli világ. Egyebeken kívül annak az »általános emberire« való törekvésnek a hajótöröttje így a regény, mely a »művész« úgynevezett szuverenitásáért feláldozza a mondanivalók belső igazságát”. A *Korunk* kritikusának végső következtetése még lesújtóbb: „A hamis látás eredménye a hamis döntés, illetve a világnézeti tisztázatlanság. Minden állásfoglalás alapja a helyes szemlélet; minden társadalmi regényé a helyes társadalomszemlélet. Társadalmi gyökerei miatt – ahogy ez a regény igazolja – szerző mind a kettőre képtelen.”

Utókorai megítélésben aligha Karácsony Benő marasztalható el a „séma szerint” hibájában, bűnében. Az osztályharcos alapállás ugyanígy vagy még inkább érvényre jut Gaál 1936-os, *Korunk*-beli bírálatában. Ezúttal a *Napos oldalt* elemzi Gaál Gábor, eleinte úgy tűnik, jobb ráhangolódással a harmadik Karácsony-regényre, bár már itt fenntartásokkal, gyanakodva. „A sehol erőre nem kapó szatirikus kezdet – írja a kritikus – némi kellemes érzelmességbe oldódik, s tagadhatatlan érdeklődéssel halad tovább. Az első fejezetek kliséfigurái elmaradnak, a keresett és kitaposott élcelődést eredeti hangú irónia, sok helyen pátosz váltja fel, s a kettő medrében egyenletesen ring a világnézeti célzatú mese, mely körülbelül arra válaszol, hogy ebben a mi rossz világunkban melyik életvitel, melyik emberi magatartás a helyesebb.” Felméri Kázmér története, véli Gaál, „csak egy kedély története”, és a szóban forgó kedély „az irodalomban ma felettébb divatos. Az a kedély ez, amely nem kötelezi el magát se jobbra, se balra, nem ismer határozott magatartásokat, mindig külön áll, és mindig értékel, nem spekulatív, hanem érzésben.

Amolyan természetes ember, akinek a természetességek a normái, s így a racionális összefüggésekkel szemben határozottan ironikus.” És tovább: „Általában a napjainkban oly divatos szigetmítosz illusztrációja ez a regény, s korántsem valamely társadalmi helyzet, hanem az elszigetelődés után vágyódó egyén története, ismételjük, ma, miért is a regényben sok – a mindenestre álcás – kortörténeti vonatkozás.” Karácsony Benő – állítja Gaál – „ama boldog szabad alkotók sorába tartozik, akiknél a realizmus csak addig terjed, hogy az embernek nincs kettőnél több füle, különben az összefüggések mélyén elvész a realizmus mérőónja. Ezért könyve – esztétikailag – *a realizmus nehézségei*, illetve a *helyes művészi alakítás nehézségei* című fejezet tünetei közé tartozik, s ott is abba a sorba, ahol az író kedélye, hajlandósága, vágya az emberi viszonylatok helyes összefüggésének átértését meg se kíséri”.

Gaál Gábor nem azon a „napos oldalon” áll, ahol Karácsony Benő és úgymond hőse, a hősiségtől távol álló Felméri Kázmér; hiszen a *Korunk* első folyamának szerkesztője eleve tudja, mi a helyes és mi nem, ő természetesen elkötelezettje egyfajta realizmusnak, az attól eltérőt pedig legalábbis kételkedéssel, ha nem épp ellenérzéssel figyeli. Véleménye, magatartása a regényíróval szemben csak Karácsony Benő életművének tragikus lezárása után változott. Két évvel a náci haláltáborban, Auschwitzban (nem tudjuk pontosan, mikor) Karácsony füstté válása után, 1946-ban megjelenik az utolsó mű, *A megnyugvás ösvényein*. Ha pontosak Méliusz József értesülései (valljuk be, Méliusz mindig hajlamos volt a legendásításra!), GG-nek szerepe volt a posztumusz regény megjelenésében. Méliuszi szövegezésben: Karácsony Benő „szerencsésen befejezett remekműve sorsát legszigorúbb bírálójára bízta, Gaál Gáborra. Ő adta ki 1946-ban Kolozsváron. Azon helyben, ahogy amerikai fogságából hazatért.”

Rálapozva a Gaál Gáborhoz közel álló utódok, világnézetét osztó tanítványok Karácsony Benőre utaló írásaira, mint önkritikusabbat elsőként Balogh Edgár jegyzetét említhetjük. *Acéltükör mélye* című, kis színeseket összegyűjtő kötetében, 1982-ben olvashattuk: „Valami mély irodalompolitikai s mögötte társadalmi szakadék választott el bennünket egymástól, ő az újságíróklub helikoni asztalánál foglalt helyet, nekem tíz lépéssel odébb, Gaál Gábor dumaposta-asztalánál volt a helyem, s csak távolról köszöntgettünk egymásnak. A *Korunk* főszerkesztője nemegyszer vesézte Karácsony Benő – egyébként már akkor népszerű – regényeit, kifogásolta hőseikben, hogy csinált séma szerint élnek, nem konkrét társadalmi valóság erőterében, s hogy az elszigeteltség »napos oldal«-át keresik a valóság megköve-

telte állásfoglalás helyett. Istenem, istenem, milyen mereven tudunk egymással szembeszegülni; s hogy hajtott egymás karjába az utolsó pillanatban a közös veszély.”

Méliusz József 1968 októberében, a bukaresti magyar napilapban, az *Előrében* (újraközölve: *Az illúziók kávéházában*) kísérelte meg „újrarajzolni Karácsony Benő arcát”. Méliusz fölveti az életöröm kérdését, „ami az ő regényeinek európai, polgári szkepticizmusa mögül mégis kimosolyog”. Az ember és az író arcát földéizve, állítja róla: „»Inspirációs« író volt, művészi meghatottsága, meghatott humorába burkolt kétségei ellenére, kétségei ellen. Ihlete gyakran száz oldalakon át is remek eredménnyel űzte a cél felé, de aztán megtorpant, elsikkadt, s csak vergődött. Ő maga olyan, mint a hősei.” Megszólítja a régen halottat és mégis élőt, többek közt így: „...ön regényeiben, ezekben az álmokban, vágyain túl – Wunschtraum-vágyálom – a tulajdon személyes tépelődéseit, önmagával és művészi teljesítményével szembeni kétségeit írja meg. A csak kivételes vagy kivételesnek ígérkező művészek őszinteségével és becsületességével! Végül is, ha jól értem regényeit: épp azért művész Pjotruska, de Kázmér is, mert az ön legfontosabb, úgyszólván létkérdése az, miközben ír, hogy milyen az ember, ha művész, és milyen a művész, ha ember.” Méliusznak még van két érdekes hivatkozása. Az egyik Gaál Gábor 1940-es (?) észrevételére utal, hogy az *Utazás a szürke folyón* szövegében is vannak Karácsony Benőnek avantgardista kimondásai. Ezt magyarázza tovább Méliusz, hogy „ezek mennyire maiak! Huszadik-század-második-feleiek! – A szürrealizmus csillámszemcséi valóban igen jól láthatók mind az öt regény szövetén”. És itt jön be a képbe, amire a mai újraolvasó, elemző ugyancsak ráérez: „Ez az, amiben legjobb polgári regényírónk Tamásira fogékony. Az ő népi képes beszédét, az első Ábel-kötet megjelenése után, egészen városos önmagához tudja hasonítani, egy furcsa fölfelé »folklorizálódást« produkál, amellet – vagy éppen azért –, hogy gondolkodásával adekvát nyelvezete vérbően demokratikus is: a városi utca előkelőeknél és folkloristáknál egyaránt lebecsült nyelvét, kiszólásait stílusa fényébe fonja, átalakítja humanista gondolattá, remek költészetté.”

A kortársi kritikusoktól az irodalomtörténeti tanulmányok szerzőiig, Szentimrei Jenőtől, Szemlér Ferencről, Szenczei Lászlótól, Járosi Andortól Szász Jánosig, Sőni Pálig és Baróti Pálig sokakat lehetne még idézni. (Sőni írja le a *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon* második kötetének Karácsony Benő címszavában, visszautalva Gaálra: „A mai kritika már oldottabban ítéli meg az író, akinek a paradoxonjai olykor ugyan cinikus benyomást kel-

tenek, valójában azonban a meghökkentés eszközével mély humanizmusnak törnek utat.”) Talán érdekesebb azonban a névsorból hiányzókra, a nagy hiányzókra utalni. Abban nem találni meglepőt, hogy például a „Könyvről könyvre” sorozatban Babits Mihály nem említi valamelyik Karácsony Benő-regényt; arra viszont keresi az ember a választ, hogy olyan sorstársai a *Napos oldal* írójának, mint Szerb Antal, Halász Gábor vagy Bálint György nem látszanak tudni a két világháború közti erdélyi magyar irodalom egyik legjelentősebb regényírójáról, holott főként Szerb Antalnak látókörében volt a Helikon. A Marosvécsről meghirdetett irodalomtörténeti pályázatra készült díjnyertes nagy mű, a *Magyar irodalomtörténet* (1934) utolsó lapjain található *Az utódállamok magyar irodalma* című fejezet, és ebben a leg részletesebben Erdélyről, a Szépmíves Céhről, az *Erdélyi Helikon*ról van szó. (A *Korunk*ről, a Gaál Gábor által „kitűnő szociológiai orgánummá fejlesztett” folyóiratról is szól a budapesti fiatal irodalomtörténész.) Szerb Antal ilyen mondatokat ír le: „Az Erdélyi Helikon mozgalma a magyar nyelvterületek közül csak Erdélyben jöhetett létre, és a legnagyobb erdélyi hagyományok méltó folytatása. Marosvécs kapuin belül megszűnik jobb- oldal és baloldal, mely az anyaországban összehangolhatatlanul kétfelé vágja a lelkeket, világnézetek és hitek abban a harmóniában állnak egymás mellett, mint ahogy hajdan a tordai országgyűlés kívánta, és ahogy álltak az erdélyi fejedelemség nagy napjaiban.” A könyv utolsó passzusában a székely nép önálló hangját felszabadító írók jelentőségét emeli ki, a zárómondatok pedig így hangzanak: „A székely lélek minden, csak nem egyszerű – aki az ő művükbe merül el, nem menekül városias komplikáltsága elől, hanem gyönyörködve szemléli egy másfajta komplikáltságban az örök és közös emberi motívumokat. A székely írók bevonulása nemcsak tájjelleg, kiaknázatlan magyar exotikum által gazdagítja a magyar irodalmat, hanem emberi skáláját mélyíti el.” Nos, szinte megmagyarázhatatlan, hogy a későbbi években sem figyel fel Szerb Antal a „városi komplikáltság”, egyfajta egzotikum és eredeti stílus Karácsony Benő regényeiben megvalósuló teljesítményére – ami (mint Méliusz is utal rá) nem idegen tulajdonképpen Tamási Áron *Ábel*től. Része lett a sajátos erdélyiségnek.

Másrészt, Halász Gábor, aki „*Könnyed*” prózájáról írt esszét meg *Írók az országban* cím alatt Kazinczyt idézte, hogy „Magyarország nem ismeri Erdélyt”, hasonlóképpen nem vesz tudomást Karácsony Benőről, mint Szerb Antal. Vajon mi a magyarázat? Bestseller írónak tekintették? A „divat” kiszolgálójának? Hiába, a legjobbak is tévedhetnek... Azt persze nem tudhatták, hogy a magyar tudattal élő Karácsony Benő ugyanannak az örület-

nek lesz az áldozata, mint ők: Szerb Antal, Halász Gábor, Bálint György. És az erdélyi Ligeti Ernő, aki a *Súly alatt a pálma* emlékező összefoglalásában csupán lábjegyzetben foglalta össze, röviden, helikonista író társa életművét...

Érdekes, hogy Németh László viszont már 1928-ban felismerte Karácsony Benő tehetségét. Erre rimel Czine Mihály 1970-re jelzett tanulmányában (*A romániai magyar irodalom a két világháború között*) a következő – politikai széljárások fölé emelkedő – megállapítás: „A történelmi regények és a parasztsággal foglalkozó művek mellett a *Helikon*hoz tartozók munkáját városi regények és az arisztokráciával foglalkozó művek is jellemzik, száznál több regény- és elbeszéléskötet. Nyirő József, Berde Mária, Kós Károly, Bánffy Miklós, Tamási Áron, Karácsony Benő, Molter Károly, Asztalos István művei nem hiányozhatnak a magyar próza értékeit felmutató antológiából, s az erdélyi prózaírók portréja sem a magyar irodalomtörténetéből.”

E határozott megfogalmazás ellenére, Karácsony Benő mintha mégsem irodalomesztétikai érdemei szerint volna ma jelen a magyar irodalomtörténet-írásban. Az olvasói emlékek szerencsére felülírják a többségi magyar kánont. A csak művek által befolyásolt irodalomértői emlékek is. Csiki Lászlónál olvasom (*Az író árnyéka* című kötetben, 2007-es kiadás), Mikszáth és Jókai, Karinthy Frigyes és a csodált Krúdy megnevezése után („Krúdytól mindig is elfacsarodott a szívem”): „Végül eljutottam földimhez, Karácsony Benőhöz. Családom már tudta, hogy ha *A megnyugvás ösvényeit* olvasom, békén kell engem hagyni, mert kanalas lelki orvosságot szedek. Még azt is szerettem Benőnél, amikor giccset írt. Kikacsint mögüle: ő is tudja, mikor vált át érzelmesből érzélgősbe. Hja, barátom, a kordivat, meg az a fene nagy erdélyi vagy férfibánat...”

Karácsony Benőnek még egy régi, elkötelezett olvasóját idézzük meg, Láng Gusztávot. Ő az *Utazás a szürke folyón* mellett teszi le kritikusi-irodalomtörténeti voksát (*Kiskatedra* című kötetében, 1992-ben). De hallgassuk az általánosabb érvényű jellemzést: „Az író regényhősei ragaszkodnak a jó értelemben hagyományos polgári értékekhez: a szabadsághoz és emberi méltósághoz, mely képességeik kibontásának, önmegvalósításuknak alapja; az emberi egyenlőség nevében gyakorolt jósághoz és együttérzéshez, a közérdekű alkotás jogához. De ez a ragaszkodás csak vágy marad bennük, jellemük belső, személyes meghatározója, mert a külvilág, a társadalom egy másik, durván anyagi értékrendet érvényesít az övékkel szemben; a pénz, a társadalmi érvényesülés világának törvényeit.”

Mindezek előrebocsátásával a saját Karácsony Benő-olvasatomról szólnék röviden – a többit könyvben kellene megírnom. Vitatkozva megszólalt és folyamatosan hallgatott elődökkel. Jó ötven év múltán újraolvasva a *Napos oldalt*, a saját voksom mellett kardoskodom. A csúcsról szólok, amely nem csak a Karácsony-regények vonulatából emelkedik ki. Karácsony Benő egyedülálló humoráról. Stílusáról. Világnézetéről. Regényszerkesztéséről. Erkölcseről. Magyarságáról és európaiságáról. Erdélyiségéről.

Elsőként a hasonlatai lepnek meg. A hasonlatbokrok. A halmozás, amely engem csöppet sem zavar. És eléggé a regény elején kifejtett, az elsőszemélyes elbeszélő, Felméri Kázmér szájába adott világnézete. Gaál Gábor sok-sok évtizeddel ezelőtt kifejtett álláspontjával szemben, úgy érzem, hogy kortársi szöveg ez, a 21. századból. Két szereplő beszélgetéséből bomlik ki, válaszként, Karácsony Benő „tétele”; az igazgató kéri számon elbocsátandó alkalmazottjától („Úgy hallok különben, Felméri úr, hogy magának világnézete van”), erre jön a munkavállaló (ma így mondanánk) felelete: „Valaki felültette Önt – jeleztem könnyedén. Akkoriban nagyon könnyed lélek voltam, súlytalanul röpködtem az emberek és dolgok felett. Ami a világnézetet illeti, alapjában véve kevésre becsültem. Köteles szellemi zászló – gondoltam hetykén –, amit mindig ki kell dugni a padláslyukon, ha jön valaki. Jobban szerettem csupasz zászlórúd lenni, amelyen a játshi szél nem lebegtet semmiféle gyermekes lobogót. A nap vagy az idő úgyis kiszívja a színét, aztán szerezhettek majd újat. Nem – ráztam jóízűen a fejem, amikor jöttek, hogy hé, Felméri, dugd ki a zászlódat a padláslikon – nekem nincsen zászlóm, akármit mond is rólam majd az utókor. A világnézet intézményével szemben nem bölcsességből, hanem egészségből voltam közönyös. Szerettem a napot, a varjakat, a hegyeket, a topolyafákat, a virágzó számarkórót és több effélét, de azt a kancsalságot, amelyet világnézetnek neveznek, óh ezt múltó és értéktelen dolognak tartottam. Ma is az a nézetem minden világnézetről, hogy az úgy nézi a világot, mint mi a holdat: mindig csak egyik oldalát látja, és halvány gőze sincs arról, hogy mi történik az érem másik oldalán. Ami engem illet, én szeretek az érem mindkét oldalára rákacsintani.” (Felmérit, a válaszával együtt, kirúgják állásából.)

Bőven találunk messze nem ilyen hetyke, akár cinikusnak mondható (valójában nem annak minősülő) részeket, kifejezetten érzelmeseket, például az apa halálának leírását. De vajon minek értékeljük a falusi környezetben lustálkodó, Veronkát ágyban fogadó Kázmér önironikus szavait? Felméri saját magát tárgyalja meg a dolgot:

„– Európában most megint bajok kezdenek lenni, kisöcsém – szóltam magamhoz rosszallóan –, munkanélküliség, fegyverkezés, és te itt lustálkodsz a vackodban, és a pipádat szurkálod. Mit szólnak majd hozzád azok a dühös folyóiratok, amelyek a nagy kortársi felelősséget trombitálják?

Azt mondják, hogy az emberben több lélek lakik. Nyilván én is ilyen tömegszállás voltam, mert az eszmecserébe beledugta az orrát egy másik Kázmér is. Szemérmetlen, kötődő fickó volt, lesercintette Európát összes bajaival, nekem meg ezt tanácsolta:

– Fiatalember, ülj csak nyugodtan a fenekeden. Ha Európának szüksége lesz rád, úgyis küld neked egy behívó cédulát. Az élet álom, s ennél fogva aludja ki magát az ember, ahogy csak tudja.”

És még egy ilyen önreflexió – a valóság értelmezéséről: „Nem ragaszkodom a leírt dolgok valóságához. A leírt dolgok elszakadnak a valóságtól. És mi az a valóság? Hát tudjuk mi egyáltalán, hogy mi a valóság? És melyik az a hites hely, hol van az a vegyvizsgáló állomás, amely a valóságot vizsgálja: a szemben, amely látja, a logikában, amely érzi, vagy az agyvelőfodorban, amely elképzei? A valóságok nagyon csuszamlós dolgok, és korántsem olyan fontosak. Az agyunk játékos kedvében néha igazabb valóságokat nyújt, mint amit a szemlencsénk észrevesz...” Filozófiai közelítésben persze lehet, nem is nehéz ezt az eszme-futtatást besorolni, nagyon távol a materializmustól – az irodalom azonban nem (nem mindig? többnyire nem?) filozófia.

A Karácsony Benő hovatarozásában kételkedőnek egy sajátos, idegen környezetben lejátszódó jelenetet hasznos felidézni. Puk úrral, a gépkocsivezetővel pálinkázik Felméri; meg kell magyaráznia az alkalmi ivócimborának, hogy micsoda szerzet ő, „és merre laknak a magyarok. A falon gyűrött, mocskos térképet láttam, rajta volt Európa és Afrika egyvégtében. Kis pontra mutattam, és ahogy odaért az ujjam az apró foltocskára, egyszerre meglódultak bennem a vágyak és gondolatok. A gépkocsivezető úgy találta, hogy igen kicsik vagyunk a térképen, s rajtam kitört a szomorúság. Hogy meggyőzzem fekete barátomat tévedéséről, Kossuth Lajosról és Rákóczi-ról kezdtem beszélni, harcaikról, száműzetésükről, idegenben bekövetkezett halálukról. Nagy szónoklatokat vágtam ki, s bár érzelmeim súlya alatt gyöngye francia nyelvtudásom szinte összeroppant, Puk úr a nedves kis kocsmaszobában csodálkozva hegyezte fülét, nehogy egy szót is elszalasszon két kiváló őszám életrajzából.”

Ne folytassuk az idézeteket, noha bőven találunk szép szerelmi jelene-
teket csakúgy, mint ugyanilyen mélyen emberi temetői elmélkedést, döbbe-
netes háborús emlékeket, rengeteg lírát a természeti leírásokban, az erdélyi
táj vagy akár a kisvárosok megjelenítésében. Szólni kell viszont, bármilyen
röviden, a *Napos oldal* regényszerkezetéről. A változatos helyszínekhez kap-
csolódó, folyamatos narrációról, amelybe azonban kiválóan megvalósított
csúcsfejezetek épülnek be: indításként az igazgatói irodában, ami tulajdon-
képp az első lökést adja a történetnek, Felméri Kázmér sorsának alakulá-
sában. A vidéki malom (vízimalom) egy tökéletesen más életforma meg-
jelenítésének alkalma, ide kapcsolódik Felméri „csapatának”, állatainak
bensőséges melegséggel áthatott rajza, illetve a környező természet gaz-
dagságának már-már himnikus leírása; a szerelem sem egysíkúan jelenik
meg, mindenestre távol régi vagy újabb divatoktól, ám fizikai és lelki hi-
telességgel. A talán kevésbé egyenletesen magas szintű második kötetben
legalább két ragyogó Párizs-fejezetet találunk.

Zárásképpen a regény e második kötetéből idézzünk néhány bekezdés-
nyit. Felmérit, a szobrászt egy bizonyos Palotai nevű íróval hozza össze a
véletlen:

„Teáztunk és irodalomról beszélgettünk. Palotai mosolyogva nézte füs-
tölő szivarját. A mosolya nem volt fölény, inkább valami szerény csodál-
kozás. Az olvasó és kritikus sok ostobaságot magyaráz bele az íróba és a
szándékaiba, mondta ez a mosoly.

– Az író művészi gondnal válogatja össze az élet közhelyeit... Nem tu-
dunk semmit megoldani és semmit nem tudunk maradéktalanul kifejezni.
Az igazi író tudja ezt s úgy megy át az életen, mint az az ember, akinek
légy szállott az orrára: egész életen át kapkod, húzza az orrát, de a legyet
sohasem tudja elhessegetni. Ez a szemtelen és elzavarhatatlan légy az író
rossz lelkiismerete...

Az írásait még a Bogdán könyvkötészetéből ismertem. [Ez már a Fel-
méri Kázmér reflexiója.] Derűs legény volt. A tolláról nem édes málnalé
csurgott. Maró váladékot eresztett. Ami talmi fény volt, az alaposan meg-
zöldült választóvízének érintésétől. Bírálóinak egy része elképedt csodál-
kozással nézte, s hagyománytíprásért feljelentette az akadémián. Nevetett
és nevette az irodalomtörténet elképedt tanárait, akik regényein a műfaj
szerkezetét és szabályos bélműködését igyekeztek kitapogatni. Rokonszen-
ves volt, hogy mennyi hibát és szabálytalanságot tudott regényeiben fel-
halmozni. Innen volt aztán, hogy az ember egy félórára sem hunyta le a
szemét olvasás közben. Leírásai engem különösen szórakoztattak. Ha leírt

egy pálcát, az ember a szavak mélyén a sétatálca tulajdonosát is megkapta. Ha valakiről azt mondta, hogy az illetőnek vaj van a fején, az ember minden képzelőtehetség nélkül is látta a szóban forgó fejet és rajta a féltábla vaját.”

Íme: Karácsony Benő önarcképe. Az íróé, aki legalább háromnegyed évszázada arra vár, hogy a nagyvilág fölfedezze. Ahogy ezt nemrég Márai Sándorral tette. (Ugyancsak jóval a halála után.)

Dénes Halasi Gabriella

A KÉPZELET
BÖLCSESSÉGEBOGDÁN LÁSZLÓ: *RICARDO REIS TAHITIN*. IRODALMI JELEN
KÖNYVEK, ARAD, 2009.

„Reis doktor verset ír, / jobb híján Reis doktorról. / Az-e Reis, aki ír, / vagy akiről a vers szól?” Bogdán László sokszor használ alteregókat, és sokszor átveszi, megszólaltatja mások alteregóit is. Ezúttal Ricardo Reis bőrébe bújik, aki Fernando Pessoa alteregója, alakmása, egyik életképes én-je volt a sok közül. Reis, ezt még Pessoaától tudjuk, elmenekült Portugáliából, és Brazíliában lett hajóorvos, majd, és ezt már Bogdán meséli, nyugdíjba vonult, elutazott Tahitire, ahol Gauguainról készült könyvet írni. A Tahitiben töltött évek alatt teljesen megváltozik élete, a fény és a polinéziai költészet kitölti lelkét, fellobban régi szerelme Lídia iránt, akivel levelezésbe kezd. De leveleket vált más Pessoa-alteregóval is, a „gazdájuk” halála után szétszóródó költőkkel, írókkal, filozófusokkal, a képzelet nagy pusztaságában elveszőkkel, akik mégsem vesztek el, csupán eltűntek a szemünk elől, mígnem Bogdán Ricardo Reise fel nem kutatja őket. De levelezik létező írókkal is, Jorge Luis Borgessel vagy Lovecrafttal is, sőt, nemcsak levelezik velük, hanem néhányukat sikerül Tahitibe csábítania, ahol aztán közösen megalakítják különös célzatú költői kommunájukat. Kik is a tagjai ennek a kommunának? A már említett Borges és Lovecrafton kívül Bernardo Soares prózaíró, *A kétségek könyve* szerzője, aki a polgári életben segédkönyvelőként dolgozik, és magányosan él Lisszabonban (némileg akárcsak Pessoa), Álvaro de Campos költő, Pessoa kedvence, a szabad vers művelője, Antonio Mora kritikus, Tejve bárója, egy sztoikus filozófus, A. A. Cross, angol nyelven író költő, Alexander Search ezoterikus, szintén angolul író költő és Vicente Guedes. Két Bogdán teremtetten alak is eljön: Lídia, Reis nagy szerelme és Mirandolina, Tejve bárójának kedvese. A reális helyszínen (Tahitiben), reális időben (1936-ban) lezajló találkozásonak szerteágazó témája

van, de többnyire irodalomról van szó, irodalmi szeánszon veszünk részt, amelyen egykor élt személyek szelleme is megjelenik.

Bogdánál mindig erős a versben kibontott történet, regényt ír versben is, lásd a Reis utáni alteregó, Bogdanov opusát, pontosabban Bogdanov lányának, Tatjana „könyveit”. Itt is kibomlik a történet, ezúttal a két versfejezet között olvasható, mintegy háromszáz oldalas prózában, *A polinéziai útvesztő* a címe, és témájában kapcsolatban áll a két szélső fejezettel is.

De egész biztosan mondható, hogy a harmadik rész, *A tahiti fekete fűzetből* szintén regény, Reis és Lídia szerelmének története, utazásainak, találkozásainak, élményeinek leltára: semmi rendkívüli, és mégis azzá válik a leírás mikéntje miatt. „Emlékszel, Velencében az Il Bucentoro útrakelése / című festmény előtt merengtünk. / Megállott az idő. Egy kiskutyára leltünk / a kép előterében.”

A középső rész képzeletbeli beszélgetés, amelynek a Borges által valószínűsítően is megírt, *Az örökkévalóság történetében* kifejtett „elhibázott világrend” ad alapot. Így lépnek a szellemidézés során olyanokkal kapcsolatba, akik misztikus filozófiákhoz, okkultista tanokhoz vezetik őket. Ugyanakkor az okkultizmusban feltárt világrend sem minősül a beszélgetések során jobban használhatónak, kevésbé elhibázottnak. De mégiscsak kevésbé nyomasztóak, mint a valóság, hiszen a valóság keményen beleszól az emberek életébe, nem lehet előle kitérni, nem lehet előle elmenekülni. Ricardo Reis száműzetésbe vonult, Antonia Mora elmeorvosintézetbe került, Tejve báránya belső emigrációba kényszerült, Álvaro de Campos lázadó lett, de hiába... Ne feledjük, mindez a második világháború előtt történik, a háború kitörését évekkel megelőzve, de már túl Hitler hatalomra jutásánál. A legkegyetlenebb Valóság még nem jött el, és hát akad a költők között, aki abban reménykedik, hogy sikerül elkerülni a legnagyobb bajt. „A bálvány körüli híresztelések s Lovecraft úr egész fantasztikus elmélete megdöbbenett, de ezen túlmenően bizonyára sejtik, a világban is egészen furcsa dolgok történnek. Sem Hitlert, sem Sztálint nem lehet megfékezni. A társadalmak katonai organizációja sem a szovjetek, sem a fasciók formájában nem hoz megoldást, a békére viszont ezen elbizakodott, önmagukat tévedhetetleneknek, már-már félisteneknek tartott vezérekkel megvert hatalmak pusztítása léte is veszélyt jelent. Hitler agresszivitása jelzi azt is, hogy a németek törleszteni akarnak a számukra megalázó trianoni szerződésért, ebből következően a háború elkerülhetetlennek látszik.” Talán ennek a nem-lehetnek, az elkerülhetetlennek köszönhetően kerül a beszélgetés egyre távolabb az igazi valóságtól, és mágusok, alkímisták, vámpírok, különböző kísérte-

tek jelennek meg, szellemalakjai egy ismeretlen világnak. Az egyik kísértet biztosítja a kommuna tagjait, hogy a tulajdonukba került, gondolati erővel működtethető varázstükör megvédi őket földi és földön túli erők támadásától. Ugyanakkor azt is mondja: „térjete vissza az irodalomhoz. Most szabadon és nyugodtan megírhatjátok tervezett műveiteket ezen a csodálatos szigeten.”

Igen, ez a legjobb tanács, amit valaki valaha is adhatott.

Csejdi Ildikó

SZONETT BEN GONDOLKODNI

MARKÓ BÉLA: *ELÖLNÉZET*. PÉCS, JELENKOR KIADÓ, 2014.

Ha csak a Jelenkor Kiadónál megjelent köteteket nézzük, Markó Béla a 2011-es *Visszabontásban*, a 2012-es *Festékfoltok az éjszakában* és a nemrégén napvilágot látott *Előlnézetben* kizárólag a szonettformát használja lírája kifejezésére. Hogy az állítás fordítva igaz-e, tehát a szonettforma alkalmazása minden esetben líra volna-e, valódi kérdéssé válik, a mostani kötet esetében mindenképpen, mert az itt közölt versek áttételesek, sok esetben kifejezetten deskriptívek. A száz szonettből ötvenhat festményekről szól, de ezen kívül is vannak „leíró” jellegű darabok. A líra műneme azonban ilyen tekintetben nem kizáró jellegű, az elfogadott meghatározás szerint a „lírai én” többnyire áttételesen jelenik meg. A szonett aranykorában, a petrarcai szonett idején a tájleírás fontos szerepet játszott a szerelmes én megjelenítődésében. Petrarca is igen gyakran úgy járt el, hogy előbb, legálábbis képzeletben, megfesti a képet, utána pedig leírja ezt a képzeletbeli festményét.

Markó nem válik festővé képzeletben sem. Megnézi a képet, majd elmeséli, mit lát rajta, de legfőképp „benne”. Teljesül mindaz, ami a fent em-

lített definícióban olvasható a líráról: közvetlen, szubjektív, a lírai én élményeit, érzéseit, tapasztalatait kifejező forma. Bár festményekről ír, nem a múzeumlátogatásról, utazásokról, bonyodalmakról, kalandokról vagy a kalandokba bocsátkozó múzeumlátogatóról szólnak a szonettek. Ennél közvetlenebb módon, maga a kép, a kép mint műalkotás témája a versnek. Paradox módon a versek alá írt keltezés is alátámasztja, hogy nem a múzeumlátogatás generálja a verset. 2012. január 2-án íródott a kötet nyitódarabja, 3-án Valentin de Boulogne festményéről szól a vers, 4-én Klimt volt soron, 5-én Dürer *Ecce homo*-ja, majd 14-én ismét egy Dürer, 15-én egy Rembrandt... Mivel a képek különböző helyszíneken megtekinthetők, nemigen akadna senki, aki ilyen oda-vissza-szanaszét alapon utazgatna. A keltezés persze nem feltétlenül a képpel való találkozás időpontját jelöli, az sem valószínű, hogy a költő megnéz egy festményt, és még aznap megírja a szonettet. Egyébként a Markó-életműhöz szervesen hozzátartozik ez a keltezés, mintha fontos volna a versírás folyamatának jelölése.

De talán mégis azt jelzik az időpontok, hogy a lírai én helyváltztatása, emlékezetes kalandja, élménye megfogható módon alakítja a „lírai én” személyiségét, a valóság belejátszik a költészetbe. Valószínűleg jelentőségesebb ez a dolog, mint ahogy Bazsányi Sándor az *Élet és Irodalomban* (2015. április 15.) megjelent Markó-recenziójában kezeli (meglehetősen gúnyorosan), mondván, hogy Markó csak azért néz meg egy festményt, hogy egy újabb szonett váljon belőle. Sőt, a recenzens mindegyre rátesz egy lapáttal, mert ironikusan azt is megjegyzi, hogy „Markó, mint aki tisztában van a szonettforma lehetséges veszélyeivel, mindent megtesz azért, hogy az életformaszerű versírás napi gyakorlata ne váljon pusztá formalitássá, mechanikus szonett-szaporítássá”.

Miért nincs így? Miért nem válik a versírás mechanikus szonett-szaporítássá? Erre a kérdésre Báthori Csaba a *Holmi*-ben megjelent terjedelmes Markó-tanulmányában kimerítő választ ad (*Holmi*, 2013. augusztus), de mivel itt most röviden kellene felelni, azt mondhatnám, hogy Markó Béla gondolati lírát művel, és hogy az ő lírája magáról a gondolkodásról folytatott gondolkodás, szünet nélküli meditáció, szünet nélküli kérdés-felelet-cáfolat és megint kérdés-kétely-bizonyosság-kutatás. Ennek a kutatásnak három alappillére van. Az egyik mindenképpen Isten. A másik az alkotás, bár ez az előzővel összeolvad, egymásba oldódik, hiszen mire való az alkotás?, kérdezik a Markó-versek, és válaszolnak: valószínűleg arra, hogy Istent megmutassa nekünk: „...önmagába néz / a festő, forró csontvázát

kutatja / s az elrejtőzött Istent megmutatja” (Csontvári Kosztka Tivadar: *Visszatekintő nap Trauban*).

A harmadik alappillér a Szerelem. A kapcsolat a korábban megnevezett két pillérrel egy kérdés formájában jelenítődik meg: beengedi-e a szerelmet az Isten, illetve meg tud-e jelenni az alkotásban (mármint a szerelem): „hiszen lelket vár Isten, és nem testet, / és képtelenség más utat keresned, / s ha rátekintesz később romjaidra, felfoghatod, / hogy mindent lent kell hagynod: / nem érhet hozzá arcához az arcod” (id. Pieter Bruegel: *Bábel tornya*). De a sorrend meg is fordítható, és meg is fordul, egészen finoman, érintetlenül, ahogy csak a versekben lehet kimondatlanul kimondani valamit: a szerelem megmutatja Istent is, az alkotást is, felmutatja, szétbontja, összerakja. A harmadik pillér a legteljesebb utazás, egy lehetőség, de inkább egy lehetőség megtapasztalásának élménye, olyan élmény, amely kiszabadul a fegyelmezett forma alól, hogy az eksztázis után visszatérhessen a közösen megtapasztalható, közösen megfogalmazható, vagy inkább egymásnak elmondható tartományba: „... ne engedd el még, bontsd tovább rímekre, / figyeld, hogy jó-e, hangosan lihegve / s fel-felnevetve, most már rövidebb // idő alatt jut el megint a csúcsra, / és onnan egyszerre csak visszacsúsztva, / együtt végeztek: szétrobban szíved.” (*Élő szonett*)

TALÁLT VERS

Magyari Lajos

(1942–2015)

VALAMINT

Életemben és halálomban
Egy dologban sosem lomha.
Éltem egyetlen dologért,
És nem kértem érte bért...

Életemben és halálomban
Értem én már sok otromba
Önáltatást és hiúságot.
Vajha ezeken már túllátok!?
Túl pillanaton és a percen,
Mertem én, vagy sosem mertem?

Valamint életem és halálom,
e kérdést is nektek szánom.

Lapunk állandó támogatói:

Aranka György Alapítvány, Nemzeti Kulturális Alap,
Communitas Alapítvány, Bethlen Gábor Alap

A szerkesztőség székhelye: Marosvásárhely, Tusnád u. 5. sz.; Postacím: 540027 Târgu Mureș, str. Tușnad 5, vagy Of. P. 1. C. P. 89; Telefon: 0040-(0)265-267091; 0040-(0)365-801946; Telefax és üzenetrögzítő: 0040-(0)265-267087; E-mail: lato@rdslink.ro; Kiadóhivatal: 540028 Târgu Mureș, str. Primăriei 2. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Nyomta az Alutus Rt., Csíkszereda. Igazgató: Hajdú Áron. Belföldi előfizetés egy évre 96, fél évre 48, negyedévre 24 lej. Külföldi olvasóinknak egy évre 35 EURO, tengerentúlra 45 USD. Előfizetéseket a szerkesztőségben veszünk föl.

ISSN 1220-5982